

Fontys Hogeschool Journalistiek

Verborgen camera: schuivende grenzen?

Een onderzoek naar en reflectie op de huidige grenzen in het gebruiken van verborgen camera's in televisieproducties

Boer, Manon M.M.T.G. de
4-11-2013

Voorwoord

Ik wist niet dat het zoveel energie zou kosten om én een goede productie én een goed onderzoek met reflectie neer te zetten. Nou, ik heb het geweten. Op het moment dat ik dit schrijf is het zondagavond 3 november, 21.29 uur. En de zenuwen gieren me door het lijf. Ga ik er nu echt een punt achter zetten? Of ga ik het toch nog een paar uurtjes bijschaven? Zo'n 16 uur voor de deadline.

Ruim twee maanden geleden begon ik met goede moed aan mijn afstuderen en aan mijn onderzoek / reflectie. Het onderwerp stond er zo, maar toen de rest nog. Door vertragingen en tegenvallers bij mijn producties bleef dit werk langer liggen dan gepland en heb ik het uiteindelijk in een korter tijdsbestek moeten maken.

Omdat dat voor aardig wat stress-, baal- en dub-momentjes heeft geleid, ben ik de mensen die mij daar doorheen hebben gesleept extra dankbaar. Mijn vriend Fabian Inderfurth en mijn twee beste vriendinnen Kristel Peters en Rosanne Langenberg. Daarnaast hebben de begeleiders vanuit school mij ook zo nu en dan een flinke oppepper gegeven wanneer ik het gevoel had dat ik me dood aan het staren was op één twijfelpunt. Ook ben ik mijn interviewkandidaten erg dankbaar voor de interessante gesprekken en verschillende standpunten op de verborgen camera.

Al met al ben ik trots op het werk dat op de volgende 84 pagina's volgt (wees gerust, meer dan de helft is bijlage). Er heeft veel werk in gezeten en ik denk dat menig journalist minder goed geïnformeerd is over de verborgen camera dan ik.

Ik wens u veel leesplezier.

Manon de Boer

p.s. Het is inmiddels maandag 4 november, 01.16 uur. Ik zet er een punt achter.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
• Aanleiding	3
• Probleemstelling en deelvragen	4
Introductie mondelinge bronnen	5
Praktijkgebruik	6
• Undercovermethode	6
• Verborgen camera: amusement	6
• Verborgen camera: infotainment en ‘harde’ journalistiek	7
• Gebruik verborgen camera: verleden	8
• Huidige programmaformats met verborgen camera	8
• Regelgeving in het gebruik van verborgen camera’s	10
Ethiek en wetgeving	11
• Ethiek vanuit de leidraden voor de journalistiek	11
• Wetgeving met betrekking tot verborgen camera	14
• Praktijkafwegingen	15
De afwegingen in de praktijk	16
• Relevantie, maatschappelijk belang en andere middelen	16
• Privacybelangen en wederhoor	17
• Open vizier en invloed van een gewone camera	17
• Het te bereiken resultaat	18
• Fasering afwegingen	18
• Gevolgen keuzes	19
Kritiekpunten	20
• Uitspraken Raad voor de Journalistiek	20
• Kanttekeningen vanuit de Raad	23
• Nederlandse rechtszaken verborgen camera	23
Conclusie	26
Reflectie	28
Bronnenlijst	30
Bijlage 1 - Interview Ton van der Ham	36
Bijlage 2 - Interview Antoinette Hertsenbergh	53
Bijlage 3 - Interview Marc Josten	67
Bijlage 4 - Interview Hans Laroes	73

Inleiding

Stel je voor. Je bent misdaadverslaggever. Je wordt benaderd door twee jonge mannen. Eén van hen heeft een USB-stick met verborgen cameramateriaal van een gesprek tussen hem en iemand uit de escortbranche. Uit de beelden blijkt dat de escortmedewerker met de man wil onderhandelen om hem in te huren: hij moet een escortconcurrent om het leven brengen. Wat doe je dan?

Het overkwam Peter R. de Vries in januari 2012. De jongens maakten de verborgen camerabeelden zelf met een camera verstopt in een pen. De Vries, die het natuurlijk een interessant verhaal vond voor één van zijn uitzendingen, nodigde de jongens uit op de redactie. Het gesprek dat hij met hen had, filmde hij op zijn beurt ook weer met een verborgen camera. Hij tipte de politie en bij het laatste gesprek dat hij met de jongens had, februari 2012, werden ze gearresteerd.

De Vries kiest ervoor om alle verborgen camerabeelden te gebruiken in zijn uitzending. Zowel die van hemzelf als die van de USB-stick. De twee jonge mannen steken daar een stokje voor en spannen een kort geding aan. De voorzieningenrechter besluit hierop dat de beelden niet uitgezonden mogen worden vanwege de veiligheid en privacy van de jonge mannen. In een hoger beroep draait het gerechtshof dit besluit terug. Het hof vind de persvrijheid van Peter R. de Vries in deze zaak zwaarder tellen dan de privacy van de mannen.¹

De andere kant

Niet alle uitzendingen met verborgen cameramateriaal leiden tot een rechtszaak. Consumentenprogramma *TROS Radar* grijpt met enige regelmaat naar de verborgen camera. Zo ook bij de uitzending van 1 april 2013. Het verhaal draait om de hoge prijs die klanten moeten betalen voor een nieuwe buitenspiegel van het merk Opel. Bij het model Astra schijnt het spiegelglasje bij een enkeling los te laten. Een nieuwe: een kleine 110 euro.

Om uit te zoeken wat de alternatieven zijn, gebruikt de journalist een verborgen camera. Met deze camera wordt er bij verschillende garages navraag gedaan hoe duur het is om een dergelijke spiegel te laten vervangen. De prijzen blijken uiteen te lopen van 15 euro voor een imitatiemerkt tot bijna 110 euro voor een originele Opel-spiegel.²

Twee verschillende onderwerpen, twee verschillende programma's. Eén van de commerciële omroep en één van de publieke omroep. Maar beide maakten ze gebruik van een verborgen camera.

Aanleiding

Het aangehaalde item uit *TROS Radar* is gemaakt toen ik daar stage liep. Sterker nog, de hele research was van mij afkomstig. De keuzes voor de uitwerking lagen echter in handen van de verslaggever. Hij wilde een verborgen camera gebruiken om de voorlichting van de garagisten te filmen. Echte afwegingen werden hiervoor niet gemaakt. Dat wil zeggen: de tegenargumenten werden niet besproken. Wel werd er gezegd dat de antwoorden van de garagisten bij een verborgen camera niet beïnvloed zouden worden door het feit dat er een journalist voor zijn neus stond. Je bent in dat geval gewoon een alledaagse consument.

¹ <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHAMS:2012:BW6242>

² [http://www.trosradar.nl/uitzending/archief/detail/aflevering/01-04-2013/grote-prijverschillen-autospiegels/?tx_comments_pi1\[page\]=4](http://www.trosradar.nl/uitzending/archief/detail/aflevering/01-04-2013/grote-prijverschillen-autospiegels/?tx_comments_pi1[page]=4)

Na mijn stage ging ik nadenken over deze keuze. In de vijf maanden dat ik er stage liep is er vaker dan één keer gebruik gemaakt van een verborgen camera. Was dit de enige manier om de betreffende onderwerpen aan het licht te brengen? Nee, volgens mij niet. Ging het om een ernstig misstand? Nee, volgens mij ook niet. Toch werd er voor de verborgen camera gekozen.

Eind augustus lees ik op De Nieuwe Reporter een interessant artikel waardoor ik de knoop door hak dat verborgen camera's het onderwerp zijn voor mijn reflectie. Hans Laroes, voorzitter van de Raad voor de Journalistiek (RvdJ), schrijft in het betreffende artikel dat de Leidraad van de RvdJ gewijzigd gaat worden. "De 'verborgen camera' verdient ook een andere beschrijving."

Vanuit dit standpunt wil ik deze reflectie en het bijbehorende onderzoek schrijven.

Probleemstelling en deelvragen

Om deze reflectie zo goed mogelijk te kunnen onderbouwen, is goed onderzoek nodig. Daarvoor gebruik ik de volgende probleemstelling en opzet.

"Welke grenzen zijn er voor het gebruik van verborgen camera's in de televisiejournalistiek?"

1. Hoe worden verborgen camera's in de praktijk ingezet?
2. Welke rol hebben leidraden en wetgeving binnen het gebruik van verborgen camera's?
3. Welke professionele of ethische afwegingen worden er in de praktijk gemaakt om een verborgen camera wel of niet te gebruiken?
4. Wat zijn de kritiepunten omtrent het gebruik van verborgen camera's?
5. Conclusie

Afbakening

Om het onderzoek niet al te breed te trekken, is het van belang dat sommige gebieden afgebakend worden. Zo kan een verborgen camera een video-/filmcamera zijn, maar ook een fotocamera. Voor deze scriptie richt ik me op de eerste variant. Eventuele verdere afbakeningen komen in ieder hoofdstuk naar voren.

Introductie mondelinge bronnen

Hans Laroes

Als voorzitter van de Raad voor de Journalistiek wil Laroes de Leidraad wijzigen. Deze moet een ‘hogere abstractiegehalte’ krijgen en ‘de digitale tijd duidelijker incorporeren’. De huidige Leidraad is volgens hem te veel op de printmedia gefocust. Een belangrijke wijziging is dat het begrip ‘verborgen camera’ anders beschreven gaat worden.

Antoinette Hertsenberg

Als hoofd- en eindredactrice van het consumentenprogramma *TROS Radar* besluit Hertsenberg wat er wel en wat er niet in de uitzending komt. Opvallend hierbij is dat er met enige regelmaat gebruik gemaakt wordt van een verborgen camera. Wat zijn de redenen dat hiervoor gekozen wordt en welke afwegingen worden er gemaakt?

Ton van der Ham

Als onderzoeksjournalist bij *ZEMBLA* komt Van der Ham soms voor de keuze te staan om al dan niet een verborgen camera te gebruiken. Bij zijn grootste verborgen cameraproductie (*Vieze Ziekenhuizen*) gaf hij bij *Pauw en Witteman* toelichting. Van der Ham gaf in het gesprek aan dat hij de verborgen camera een spannend, maar vooral raar middel vindt waarbij hij zich niet vaak prettig voelt. Het liefst werkt hij met een open vizier.

Marc Josten

Hij is hoofdredacteur van Medialogica en adjunct-directeur van omroep HUMAN. Maar tijdens zijn eindredacteurschap bij KRO Reporter schreef Josten in 2010 op de site van Villamedia een fel opiniestuk over het gebruik van verborgen camera's. Dit naar aanleiding van een uitzending van Peter R. de Vries over Koos H. “Als journalisten het middel van de verborgen camera als botte bijl toepassen, of zelfs als formule gaan exploiteren (Alberto Stegeman), dan zal dat de band tussen de journalist, zijn bronnen en zijn publiek verstoren.” Heeft Josten zelf ooit voor de keuze gestaan om de camera in te zetten? En hoe is zijn huidige kijk op het middel?

Voor de volledige interviews met deze bronnen, zie bijlage 1 t/m 4.

Praktijkgebruik

Wat is de beste manier om te laten zien dat er illegaal diploma's verkocht worden? Hoe toon je wanpraktijken van verkopers aan? Hoe laat je zien dat een een malafide paardenhandelaar respectloos omgaat met dieren én mensen? Door het vast te leggen met een verborgen camera.

Bovenstaande voorbeelden zijn enkele onderwerpen waarbij de journalist ervoor koos om de verborgen camera in te zetten. De NOS ziet het in 2006 als enige middel om de Nederlandse handel in havo-, vwo-, mbo- en hbo-diploma's aan te tonen.³ TROS Radar gebruikt het om te laten zien hoe consumenten door verkopers worden behandeld en geïnformeerd. En Alberto Stegeman maakt er in zijn programma *Undercover in Nederland* veelvuldig gebruik van om bijvoorbeeld malafide paardenhandelaren te filmen.⁴

Undercovermethode

De werkwijze waar de verborgen camera onder valt, is de zogenoemde undercovermethode. Een methode waarbij journalisten hun identiteit als journalist bewust verzwijgen om op die manier informatie in te winnen (Evers, 2007). In sommige gevallen nemen ze zelfs een andere identiteit aan of integreren ze volledig in een bepaalde groep om misstanden aan de kaak te stellen. Zo solliciteerde ZEMBLA-journalist Ton van der Ham in 2009 naar een schoonmaakbaan in een ziekenhuis. Toen hij aangenomen werd, ging hij met een verborgen camera undercover om een reportage te maken over de slechte hygiëne in die ziekenhuizen.⁵

Deze undercovermethode is niet iets van deze of de afgelopen eeuw. Al in de 19^e eeuw, om precies te zijn 1885, ging er in Londen een journalist, genaamd William Thomas Stead, vermomd als rijke man de straat op. Onder toezicht van een arts en advocaat wilde hij op de markt een minderjarige slavin kopen (Evers, 2007). Destijds werden dit soort acties ondernomen voor krantenverhalen. Met de komst van de televisie en de daarbij horende technieken verscheen de verborgen camera halverwege de 20e eeuw in beeld.

Verborgene camera: amusement

“Het instrument van de verborgen camera is vooral bekend van amusementsprogramma's”, schrijft Evers in zijn boek *Media-ethiek*. Het wordt regelmatig gebruikt om mensen in grappige situaties te filmen. Eén van de bekendste en eerste programma's die hier een format van maakte, is het Amerikaanse *Candid Camera*. Het programma komt in 1949 voor het eerst op de Amerikaanse televisie en heeft vanaf 1960 een vaste plek. Drie jaar later begint het eerste Nederlandse programma met een verborgen camera: *Kiekeboe*. Weer een paar jaar later begint AVRO's *Poets*. Willekeurige mensen werden er in de maling genomen terwijl een camera het registreerde.

Tot het begin van de jaren zeventig is *Poets* te zien op de Nederlandse televisie. Op verschillende filmpjes die op YouTube⁶ staan, is te zien welke grappen er uitgehaald werden. Zo mocht een Poets-medewerker bij de supermarkt voor gaan omdat ze slechts een rolletje drop moest betalen. Helaas voor degene die haar voor liet gaan, want de dame met de drop was zogenaamd de 500.000^e klant en won een reis. Deze klassieke grappen gebruikte het TROS-

³ Gesprek met Hans Laroës, plaatsgevonden op 16 september 2013 te Leiden.

⁴ *Undercover in Nederland*. Aflevering 46, 23 mei 2010. <http://www.rvdj.nl/2011/13>.

⁵ ZEMBLA. Aflevering *Vieze ziekenhuizen*, 19 april 2009. Zie bronnenlijst.

⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=FqRZYzDrav4>.

programma *Bananasplit*, op televisie sinds 1980, om niet alleen onbekende Nederlanders te grazen te nemen. Het programma neemt ook BN'ers in de maling.

Een bekend voorbeeld uit de jaren negentig is *Boobytrap*, waarin pestkoppen het zelf te verduren krijgen. Na de grap wordt deze samen met de grappenmaker teruggekeken. Eén van de meeste recente voorbeelden van verborgen camera's in de amusement is het Vlaamse programma *Benidorm Bastards* dat op RTL uitgezonden wordt. Hier creëren bejaarden bizarre situaties om andere te verbazen en verwonderen.

Verborgen camera: infotainment en 'harde' journalistiek

Naast het gebruik van verborgen camera's in het genre amusement wordt het middel ook op een journalistiek manier ingezet om misstanden aan de kaak te stellen. Omdat dit niet tot de amusementssector hoort, benader ik dit apart. Toch valt ook hierin nog een onderverdeling te maken: infotainment en 'harde' journalistiek.

Infotainment

Al jarenlang is het fenomeen 'infotainment' in opkomst, een sector die informatie en entertainment combineert. Volgens Wittwen (1995)⁷ is infotainment sinds eind jaren zeventig voor het eerst in de journalistiek te zien door de opkomst van commerciële televisiezenders in West-Europa. Het fenomeen is te herkennen in talkshows en reality-tv. Volgens de European Broadcast Union valt het begrip te omschrijven als 'programmes intended primarily to inform with substantial entertaining elements' (Rennen, 2005). Het is een brede omschrijving die ook breed op te pakken valt. Rennen onderscheidt daarom drie benaderingen van journalistiek ten opzicht van infotainment:

- De 'zuivere' journalistiek. Hierbij zijn er geen invloeden van commercie en staan niet personen, maar zaken centraal.
- Ontspanning en vermaak behoren tot de journalistieke doelen. Het combineren van vermaak met journalistiek wordt elementair in plaats van onproblematisch.
- Informeren over actualiteit als enig journalistiek doel. Er zijn geen beperkingen voor het gebruiken van amusementsvormen.

Uit verschillende gesprekken die ik voor dit onderzoek heb gehouden, blijkt het per persoon verschillend te zijn of een programma journalistiek of infotainment genoemd kan worden. Wanneer je de drie benaderingen van infotainment naast elkaar zet, zijn overal kenmerken van de journalistiek te zien. Daarom behandel ik de programma's die onder infotainment vallen wel in dit onderzoek en de programma's die onder amusement vallen niet.

'Harde' journalistiek

De 'harde' journalistiek valt onder de 'zuivere' journalistiek die hierboven als eerste benadering is aangehaald. Rennen (2005) noemt het ook wel de zakelijke journalistiek die tegenover de luchtige journalistiek staat. Hierbij kunnen vorm en presentatie sterk verschillen (innovatief - traditioneel), maar zijn er geen beperkingen in onderwerpskeuze. 'De actualiteit is inhoudelijk universeel.'

⁷ Wittwen, A. (1995). Infotainment: Fernsehrichten zwischen Information und Unterhaltung. In: Evers, H. en Rennen, T. (2005), *Journalistiek moet verder: tien beschouwingen over journalistiek* (p.25). Nijmegen: Valkhof Pers.

In een hoofdredactioneel commentaar van *Nieuwsuur* wordt harde journalistiek als volgt benaderd: “Hard nieuws vraagt om harde journalistiek, dus om verslaggevers die afstand bewaren, zich concentreren op de feiten en scherp zijn bij het ondervragen van verantwoordelijken”.⁸

Gebruik verborgen camera: verleden

Eén van de bekendste zaken waarin de verborgen camera als journalistiek middel wordt ingezet, dateert uit 1988. Schuijt (2006) schrijft dat twee journalisten van *Nieuwe Revu* en *Veronica* zich in deze zaak voor deden als consultants en bij wethouder Stuart van Bergen op Zoom testten of hij misschien steekpenningen zou aannemen. De gesprekken tussen de undercoverjournalisten en de wethouder werden met een verborgen camera opgenomen.

Hieruit vloeide een rechtszaak voort waarbij de rechter van het Hof Amsterdam oordeelde dat de journalisten geen aanleiding hadden om de betreffende wethouder te verdenken. Hij bleek willekeurig te zijn uitgekozen.

Acht jaar eerder, in 1980, maakt VARA met het programma *De Ombudsman* ook al gebruik van de verborgen camera. Door verschillende media werd er aandacht besteed aan de Scientology Kerk die probeerde belangstellenden te vinden voor een ‘psychotherapeutische methode waarmee zij als kerk mensen in geestelijke nood hulp zou bieden’ (Schuijt, 2006). Vanuit *De Ombudsman* ging een journalist, bepakt met verborgen camera en microfoon, in de rol van belangstellende naar één van de bijeenkomsten. De kerk eiste, nadat ze erachter waren gekomen dat er stiekem opnames waren gemaakt, dat de beelden niet uitgezonden zouden worden. VARA won de rechtszaak die volgde.

Huidige programmaformats met verborgen camera

Om een beeld te schetsen van de journalistieke programma’s die gebruik maken van een verborgen camera behandel ik hieronder enkele voorbeelden. Omdat het moeilijk is na te gaan welke programma’s er allemaal ooit gebruik van hebben gemaakt, is dit een kleine selectie waarbij ik enkele verborgen camera-items aanhaal.

TROS Radar / VARA Kassa

TROS Radar en *VARA Kassa* zijn beide consumentenprogramma’s. Hoewel *TROS Radar* zes jaar korter op televisie is, heeft het veel overeenkomsten met *VARA Kassa*. Zo hebben beide programma’s dezelfde duidelijke doelgroep voor ogen. Namelijk de consument. Er worden verhalen gemaakt die consumenten aan gaan, er worden (service)problemen van bedrijven aan de kaak gesteld en bijvoorbeeld producten getest. Beide programma’s maken ook zo nu en dan gebruik van de verborgen camera.

VARA Kassa zond op 25 mei 2013 een item uit over het bleken van tanden. Om na te gaan hoe consumenten voorgelicht worden, gebruikten ze de verborgen camera. Daarmee is de verslaggever langs verschillende bleekstudio’s geweest en wat bleek: bij de helft van de studio’s was er amper een intake behandeling en vaak werd er niet gewezen op mogelijke gevolgen.⁹

TROS Radar maakte in de uitzending van 30 september 2013 ook gebruik van een verborgen camera. Voordat de verslaggever op pad ging, liet zij controleren of haar eerste nekwervel (de Atlas profilax) recht stond. Dit bleek zo te zijn. Bij drie therapeuten waar zij vervolgens met

⁸ Website Nieuwsuur (2011, januari 11). Zie bronnenlijst.

⁹ *VARA Kassa*. Item *Tanden bleken niet geheel zonder risico’s*, 25 mei 2013. Zie bronnenlijst.

verborgen camera langs ging, werd haar verteld dat de nekwervel scheef stond. Kosten om hem recht te laten zetten: 180 euro.¹⁰

NOS Journaal / EenVandaag

Hoewel het *NOS Journaal* vooral korte nieuwsitems (maximaal 2 à 3 minuten) maakt en *EenVandaag* langere reportages (5 à 10 minuten), zijn het beide actualiteitenprogramma's. Ook hebben beide programma's gebruik gemaakt van een verborgen camera.

Het *NOS Journaal* maakt volgens voormalige hoofdredacteur Hans Laroes niet vaak gebruik van dit middel, maar hij kan zich één keer bewust herinneren.¹¹ In 2006 maakten verslaggever Martijn Bink en redacteur Jikke Zijlstra een item over fraude met diploma's. Deze zouden illegaal verkocht worden, onder andere in de trein. Een camera verborgen in een tas filmde de illegale handel. Het materiaal werd later ook uitgezonden. In 2007 won het item één van de eerste Tegels in de categorie 'Radio en Televisie Nieuws'.

EenVandaag heeft meerdere malen gebruik gemaakt van de verborgen camera. Zo werden er in 2012 twee EenVandaag-journalisten voor de rechter gesleept. Ze hadden een interview met SS'er Heinrich Boere gefilmd met een verborgen camera en het ook uitgezonden.¹² Op 18 september 2013 zond het programma een item uit over Oost-Europese bendes die in Nederland onder andere juwelen stelen en vervolgens ook op Nederlandse markten weer laten verkopen. Met een verborgen camera sprak de verslaggever met verschillende kooplieden op de Albert Cuyp over het onderwerp. Uiteindelijk geeft één man aan dat hij wel eens oude telefoons aangeboden krijgt die gestolen blijken te zijn.

ZEMBLA

Het onderzoeksprogramma *ZEMBLA* maakt in 2009 en 2012 gebruik van een verborgen camera in een tweeluik over vieze ziekenhuizen. De verslaggever meldde zich bij deel 1 (april 2009) aan als schoonmaker en liet door het stiekem te filmen zien hoe slecht er schoongemaakt werd. Bij deel 2 (september 2012) ging hij als vrijwilliger in het ziekenhuis aan de slag. Met de beelden die hij hierbij maakte, liet hij zien hoe de hiërarchie in ziekenhuizen werkt. Die machtsstructuur leidt ertoe dat verpleegkundigen en schoonmakers niets tegen artsen durven te zeggen over de hygiëne.

Peter R de Vries / Undercover in Nederland

Van 1995 tot 2012 maakt Peter R. de Vries het televisieprogramma *Peter R. de Vries, misdaadverslaggever*. Hierin toont hij zijn reportages over onder andere gerechtelijke dwalingen en moordzaken. Daarvoor zet hij regelmatig de verborgen camera in. Op 22 april 2012 was er op SBS6 een reportage van Peter R. de Vries te zien waarin iemand die betrokken was bij een moord zijn verhaal vertelt. De Vries filmde het met een verborgen camera en besloot het dus ook uit te zenden.

Misdaadverslaggever Alberto Stegeman maakt ook met enige regelmaat gebruik van de verborgen camera. Bijvoorbeeld in zijn programma *Undercover in Nederland*. De uitzending van 23 oktober 2011¹³ ging over een spermadonor die niet vermeldde dat hij het Syndroom van Asperger heeft, een aandoening die erfelijk zou zijn. Een vrouwelijke collega van Stegeman

¹⁰ *TROS Radar*. Item *Nekwervel rechtzetten met de Atlas Profilax-methode*, 30 september 2013. Zie bronnenlijst.

¹¹ Gesprek met Hans Laroes, plaatsgevonden op 16 september 2013 te Leiden

¹² *EenVandaag*. Item 'Driemaal levenslang voor SS'er Boere', 21 september 2009. Zie bronnenlijst.

¹³ *Undercover in Nederland*. Aflevering 57 *Spermadonor*, 23 oktober 2011. Zie bronnenlijst.

doet zich in het item voor als 'wensmoeder' en ontmoet de betreffende donor. De gesprekken tussen haar en de donor werden met een verborgen camera gefilmd.

Regelgeving in het gebruik van verborgen camera's

Eerder in dit hoofdstuk heb ik door twee voorbeelden uit het verleden laten zien dat het gebruik van verborgen camera's tot rechtszaken kan leiden. Daarom is het van belang om te kijken naar de ethische en wettelijke grenzen van verborgen camera's. Dit zal ik in het volgende hoofdstuk behandelen.

Ethiek en wetgeving

De verborgen camera is een journalistiek middel dat tegen zowel ethische als wettelijke grenzen aan kan zitten. Maar wat voor een ethische regels zijn er om het middel in te zetten en welke wetten worden er gehanteerd in het geval van rechtszaken?

Er zijn verschillende regels waar je als journalist rekening mee moet houden wanneer je een verborgen camera wilt gaan gebruiken. Om de beslissing te nemen of je het middel gaat gebruiken, moet je ethische afwegingen maken. Vervolgens moet je nog rekening houden met de wettelijke grenzen. In dit hoofdstuk behandel ik de punten die volgens leidraden en wetten nageleefd moeten worden.

Ethiek vanuit de leidraden voor de journalistiek

Binnen de journalistiek bestaan er diverse nationale en internationale leidraden. De drie leidraden die volgens de Nederlandse Vereniging van Journalisten het belangrijkste zijn voor de Nederlandse journalistiek zullen centraal staan in de behandeling van de ethische punten. De Code van Bordeaux, de Code voor de Journalistiek (Nederlands Genootschap van Hoofdredacteurs) en de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek.

Deze codes behandelen ethische kwesties die ook van belang zijn bij het inzetten van een verborgen camera. Onder andere: open vizier, fair play, hoor en wederhoor en privacy van bronnen. Hieronder de kwesties die het meest van belang zijn bij het inzetten van een verborgen camera.

Fair play

Fair play, letterlijk vertaald ‘eerlijk spel’, is één van de punten die in diverse leidraden en codes wordt aangehaald. Zowel in de Code van Bordeaux als in de Code voor de Journalistiek wordt geschreven dat een journalist fair te werk moet gaan. Dat houdt in dat bronnen de gelegenheid moeten krijgen om te reageren. Hier ga ik bij het punt wederhoor verder op in.

Teruggaand naar de vertaling van het begrip, eerlijk spel, komt de vraag op of de verborgen camera wel een eerlijk middel is. “Ja”, zegt *TROS Radar*-hoofdredacteur Antoinette Hertszenberg. “Waarom niet? Je registreert de werkelijkheid. Is dat niet eerlijk?”¹⁴ *ZEMBLA*-journalist Ton van der Ham is het daar absoluut niet mee eens. Hij vindt het een middel dat ‘per definitie niet eerlijk’ is. “Het is achterbaks. Het is gewoon stiekem doen.”¹⁵

De reden waarom de verborgen camera als niet eerlijk wordt gezien, heeft te maken met vertrouwen. Media-ethicus Sandra Borden¹⁶ beschrijft eerlijkheid als een kwaliteit in de beroepspraktijk van journalisten. Het vormt de basis van vertrouwen. En dat vertrouwen dreigt geschonden te worden wanneer je niet vertelt dat je een verborgen camera gebruikt.

Open vizier

Het met een open vizier benaderen van mensen houdt voor een journalist in dat hij zich kenbaar maakt als journalist. Dat schrijven de Code voor de Journalistiek en de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek het voor. Niet alleen moet de journalist zijn eigen identiteit

¹⁴ Gesprek met Antoinette Hertszenberg, plaatsgevonden op 10 oktober 2013 te Hilversum.

¹⁵ Gesprek met Ton van der Ham, plaatsgevonden op 30 september 2013 te Hilversum.

¹⁶ Borden, S. (2007). Journalism as Practic. MacIntyre, Virtue Ethics and the Press. In: Buijs, K. (2008). Journalistieke kwaliteit in het crossmediale tijdperk (p.153). Meppel: Boom Uitgevers.

kenbaar maken, ook moet hij zijn methodes aangeven. Het idee van de verborgen camera is juist dat degene die gefilmd wordt niet weet dat hij gefilmd wordt en dat hij een journalist tegenover zich heeft staan. Anders zou je de beelden immers ook met een gewone camera kunnen maken.

Volgens beide leidraden zijn er dan ook uitzonderingen op dit punt. Als er een groot maatschappelijk belang gediend wordt, is het acceptabel. De Raad voor de Journalistiek vult dat aan met de uitzondering dat het alleen niet hoeft als het doel 'op geen andere manier' bereikt kan worden. Het is hierbij aan de journalist zelf om de afweging te maken. Voormalig NOS-hoofdredacteur en voorzitter van de Raad voor de Journalistiek Hans Laroës vindt dat je met 'een beetje creativiteit' dergelijke verhalen op een andere manier kan maken. "Er zijn altijd manieren te bedenken om het anders te doen. Ik vind dat je die verborgen camera en vergelijkbare dingen moet bewaren voor de momenten dat het écht niet anders kan."¹⁷

Hoor en wederhoor

In de code van het Nederlandse Genootschap van Hoofdredacteuren staat dat het plegen van hoor en wederhoor 'een journalistiek basisprincipe' is. De journalist moet de beschuldigde de tijd geven om, bij voorkeur in dezelfde uitzending, te reageren. Ook in de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek wordt dit principe aangehaald. Bij de verborgen camera krijgt de persoon in kwestie niet direct de gelegenheid hiervoor.

Volgens Laroës zou dit naderhand altijd gedaan moeten worden. Het is iets 'wat niet alleen gebonden is aan een krant of iemand'. Als het aan Van der Ham ligt, speelt dat ook bij de verborgen camera een belangrijke rol. "Ik vind dat op het moment dat je iemands privacy te grabbelen gooit, je echt aan *naming* en *shaming* doet. Dan moet die persoon ook kunnen reageren in de uitzending."

Ook bij *TROS Radar* wordt er bij een verborgen camera-item altijd om een reactie van het betreffende bedrijf of de betreffende branche gevraagd, zegt Hertszenberg. De medewerkers die eventueel met een verborgen camera gefilmd zijn en uitgezonden worden, wordt niet om een individuele reactie gevraagd. "Als je dat zou doen, dan zou dat impliceren dat die medewerker verantwoordelijk is. Maar die is niet verantwoordelijk." Het verwerken van wederhoor maakt een reportage overigens ook completer en sterker (Evers, 2007).

Privacy

In de twee Nederlandse leidraden die ik bij dit onderzoek gebruik, wordt in verschillende punten de privacy van bronnen en personen aangehaald. Het belangrijkste daarbij is dat die privacy niet verder aangetast mag worden dan nodig is voor het journalistieke product.

Daarnaast mogen er geen foto's en beelden openbaar gemaakt worden zonder toestemming van degene persoon in kwestie. Dat geldt alleen wanneer de beelden gemaakt zijn in 'niet-algemeen toegankelijke ruimten'. Als uitzondering hierop geldt wederom de grootte van het maatschappelijke belang en het gebrek aan een andere mogelijkheid om het nieuws te brengen. Die laatste uitzonderingen worden niet alleen beschreven in de Nederlandse codes. Keeble (2009) schrijft: "The codes (of Ofcom and the PCC) are unanimous in stressing that subterfuge is only legitimate in the public interest and when the material cannot be obtained by other means."

Deze verschillende punten geven aan dat de mate van privacyschending goed afgewogen moet worden. Bijvoorbeeld of bij het inzetten van een verborgen camera 'het journalistiek belang

¹⁷ Gesprek met Hans Laroës, plaatsgevonden op 16 september 2013 te Leiden.

zwaarder weegt dan de schending van de privacy van de mensen die heimelijk gefilmd worden' (Evers, 2007, p.95). Bij die afweging moet dus ook de mate van het maatschappelijke belang afgewogen worden.

Als het aan Marc Josten¹⁸, hoofdredacteur van Medialogica en voormalig eindredacteur van KRO Reporter, ligt, staat de privacy daar bijna altijd boven. "Je zet een ontzettend zwaar middel in. Privacy van mensen is namelijk een groot goed en dat mag je, vind ik, alleen misbruiken als het echt van enorm maatschappelijk belang is. Stel ik krijg hier de tip: 'Als je deze man volgt, hoor je dat hij van plan is om heel Hilversum op te blazen'. Daarbij vind ik het maatschappelijk belang zo buitensporig, dan ga je het doen (*verborgen camera, red*)."

Bij een programma als *TROS Radar* ligt de grens van maatschappelijk belang naar eigen zeggen op een ander punt, maar wordt er volgens Hertszenberg net zozeer rekening gehouden met de privacy van de mensen. "Je probeert ze zoveel mogelijk in bescherming te nemen en je probeert het ook zoveel mogelijk te relateren aan het verhaal. (...) Als we die mensen uitzenden dan *wipen* we ze zodat ze er geen hinder van ondervinden."

Later in dit hoofdstuk kom ik terug op de wetgeving met betrekking tot privacy.

Specifieke benoeming verborgen camera

Wat opvalt bij de Nederlandse code en Leidraad is dat bij de verborgen camera de ethische regels expliciet genoemd worden. Volgens de Code voor de Journalistiek mag de verborgen camera, samen met de geluidsrecorder, het opnemen van telefoongesprekken, webcam en datarecorder, alleen gebruikt worden in 'bijzondere omstandigheden'. Daarnaast wordt de undercoverjournalistiek genoemd die alleen is toegestaan wanneer het om een groot maatschappelijk belang gaat.

De Raad voor de Journalistiek kent een vergelijkbare regel in zijn Leidraad. Verborgen opnameapparatuur 'is niet toelaatbaar'. De enige reden om hiervan af te wijken, is volgens de Leidraad dat het misstand niet op een andere manier openbaar gemaakt kan worden. Ook moet er een afweging gemaakt worden tussen de openbaarmaking en de inbreuk op rechten en privacy van betrokkenen.

De Raad heeft bovendien in 1996 een beroepsmatige uitspraak¹⁹ gedaan over de verborgen camera. Aanleiding hiervoor waren twee zaken vanuit het werkveld. De Evangelische Omroep had met een verborgen camera beelden gemaakt in een abortuskliniek om zo aan te tonen dat medewerkers zich er niet aan de wettelijke criteria hielden. De andere zaak had te maken met verschillende bekende restaurants waar Turkse families niet werden toegelaten, maar Nederlandse gezinnen wel. Ook dat werd met een verborgen camera vastgelegd (Evers, 2007; Schuijt, 2006).

De betreffende uitspraak werd volgens Ten Hoove (2003, p.96) gedaan 'vanwege het ontbreken van jurisprudentie over het gebruik van verborgen opnameapparatuur.' De uitspraak moet als maatstaaf dienen voor de Raad om journalistiek werk te kunnen beoordelen en als richtlijn voor de journalist.

¹⁸ Gesprek met Marc Josten, plaatsgevonden op 16 september 2013 te Hilversum.

¹⁹ Raad voor de Journalistiek. (1996). *Ambtshalve uitspraak van de Raad voor de Journalistiek. Inzake het gebruik van verborgen camera-apparatuur*. Zie bronnenlijst.

Het is een voorschot op de ethische regels die in de huidige Leidraad van de Raad staan. De gehanteerde regel is in beginsel dat:

“journalisten zich bij de uitoefening van hun werk als zodanig bekend dienen te maken en duidelijkheid dienen te verschaffen over hun bedoelingen en over het karakter van de uitzending c.q. de publicatie die zij voorbereiden. Zij mogen dan ook in beginsel slechts met toestemming en medeweten van betrokkenen hun portret of stem opnemen en openbaar maken.”

Hier geeft de Raad twee uitzonderingen. Namelijk dat verborgen camerabeelden die gemaakt zijn op een openbare plaats en niet gericht zijn op beeld / stem wel toegestaan zijn. Daarnaast mag het middel ook ingezet worden als de informatie van wezenlijk belang is en er geen andere mogelijkheid is om het publiek erover in te lichten.

Tot slot noemt de Raad de belangrijkste afwegingen die gemaakt moeten worden: toestemming tot uitzenden van de persoon in kwestie, het bieden van wederhoor en het afwegen van het journalistieke belang en de privacyschending.

Deze Leidraad met betrekking tot de verborgen camera gaat overigens aangepast worden. Dat heeft Hans Laroës, voorzitter van de Raad, onlangs aangekondigd.²⁰ Voor de verborgen camera houdt dit in dat het minder gedetailleerd wordt, volgens Laroës. De achterliggende gedachte, jezelf als journalist kenbaar maken wanneer je als journalist opereert, blijft daarbij wel de hoofdrichtlijn.²¹

Wetgeving met betrekking tot de verborgen camera

Boven de ethische codes en leidraden staat de Nederlandse en Europese wetgeving. Deze regelgeving is in tegenstelling tot de ethiek wel bindend. In totaal behandel ik acht wetten / artikelen die betrekking hebben op de verborgen camera.

Wetboek van Strafrecht

In dit wetboek zijn twee artikelen te vinden waar journalisten zich aan moeten houden bij het inzetten van een verborgen camera. Artikel 139f schrijft een gevangenisstraf van maximaal zes maanden of geen geldboete voor wanneer een technisch hulpmiddel onaangekondigd en onzichtbaar gebruikt wordt in een woning of op een niet-openbare plaats. Dit zou betekenen dat er niet zomaar met een verborgen camera bij iemand thuis gefilmd mag worden. In artikel 441b staat dat ook beschreven, maar dan een openbare plaats. Daar staat een hechtenis van maximaal twee maanden of een geldboete op.

De Nederlandse Grondwet

Artikel 7 uit deze grondwet beschermt de vrijheid van meningsuiting. Ook voor de pers. Zo is er geen toezicht op de inhoud van programma's vóór ze uitgezonden worden. Daar tegenover staat artikel 10: de privacy. Iedereen in Nederland heeft het recht om in privésferen (thuis) met rust gelaten te worden. Zo mag er niet afgeluisterd worden en mogen er in principe geen heimelijke beelden gemaakt worden.

²⁰ Laroës, H. (2013, augustus 26). *Een nieuwe journalistieke leidraad en geen juridisch klinkende uitspraken meer*. Op De Nieuwe Reporter. Zie bronnenlijst.

²¹ Gesprek met Hans Laroës, plaatsgevonden op 16 september 2013 te Leiden.

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens

Bovenstaande wetsartikelen komen overeen met twee rechten uit het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens (UVRM). Artikel 8 EVRM en 19 UVRM gaan net als artikel 10 uit de Nederlandse Grondwet over het recht op een privéleven. Artikel 10 EVRM en 12 UVRM zijn vergelijkbaar met artikel 7 uit de Nederlandse Grondwet en gaan over de vrijheid van meningsuiting.

Bij rechtszaken die gaan over het gebruik van een verborgen camera zal de rechter een afweging moeten maken tussen deze rechten en moeten kijken naar de wetgeving. Zoals Schuijt (2006, p.114) beschrijft, wordt er bijvoorbeeld gekeken of het betreffende item informatief is en een maatschappelijk belang dient. “Bijvoorbeeld doordat een misstand aan het licht wordt gebracht en of dat zonder gebruik van deze methode niet mogelijk was geweest.” Daarbij wordt ook de privacy van betrokkenen bekeken. Is die niet méér dan noodzakelijk geschonden? Volgens Schuijt is de verborgen camera, ondanks dat het een opmerkelijke en bedenkelijke werkwijze genoemd kan worden, dus niet onrechtmatig.

Overigens neemt het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in 2005, naar aanleiding van een Deense verborgen camerazaak, een belangrijk besluit over dit middel. Personen die gefilmd zijn met een de camera zijn geen journalistieke bronnen en dus gelden er uitzonderingen qua wetgeving. Voorhoof (2006): “Bij het filmen met verborgen camera leveren de gefilmde personen geen bewuste medewerking aan een journalistieke reportage en daarom zijn zij ook niet als journalistieke bronnen te beschouwen.” Het betekent dat, in tegenstelling tot reportages waarbij geen verborgen camera is gebruikt, de betreffende beelden eventueel opgeëist mogen worden door de rechter. Bijvoorbeeld wanneer die bewijs kunnen leveren voor een criminaliteitszaak.

Praktijkafwegingen

Wat duidelijk naar voren komt uit de leidraden en de wetgeving is dat er afwegingen gemaakt moeten worden tussen diverse belangen en rechten. In het volgende hoofdstuk behandel ik de afwegingen die er in de praktijk gemaakt worden door journalisten.

De afwegingen in de praktijk

Aan de hand van de hiervoor besproken leidraden en wetgeving wordt er van journalisten verwacht dat ze verantwoorde keuzes en afwegingen maken. Zonder dat kan de verborgen camera bijna niet ingezet worden. Maar wat zijn in de praktijk nou de afwegingen en keuzes die gemaakt worden en waarom juist die?

Hoewel in leidraden de nadruk vooral ligt op de afweging van het maatschappelijk belang en de privacy blijken er in de praktijk meer redenen te zijn om een verborgen camera wel of niet in te zetten. Uit gesprekken met een aantal journalisten²² en mensen uit het vak volgen hierna de meest voorkomende afwegingen. Helaas ontbreken hierbij de motieven van Peter R. de Vries en Alberto Stegeman.²³

Relevantie, maatschappelijk belang en andere middelen

Het maatschappelijk belang is een punt dat duidelijk naar voren komt in de Leidraad van de Raad. Alleen wanneer het verhaal van groot belang is, mag de verborgen camera overwogen worden. Dat wordt ook meegenomen in de afwegingen binnen redacties. Ten Hoove (2003) stelt hierbij drie vragen: Wat is de nieuwswaarde van de opname? Welke aanwijzingen zijn er voor een misstand? Welke publieke belangen zijn ermee gediend? Het probleem van de laatste vraag is dat dit belang, het maatschappelijk belang, een breed begrip is dat op verschillende manier geïnterpreteerd kan worden.

Hoofdredacteur *Medialogica* Marc Josten heeft eerder bij *KRO Reporter* gewerkt als eindredacteur. Hoewel hij daar een aantal keren voor een verborgen camera had kunnen kiezen, heeft hij dat nooit gedaan. “Ik ben daar zelf heel erg streng in.” Hij vindt zaken als een dreigende bomaanslag of plannen om een kerncentrale op te blazen echt maatschappelijk belang.

Bij *TROS Radar* lijkt die lat lager te liggen. “Stel er is een videoapparaat kapot en je gaat naar verschillende winkels om hem te laten repareren. Bij de een kost dat 600 euro en bij de andere kost het een tientje. Dat vinden wij ook maatschappelijk relevant”, aldus hoofdredacteur Antoinette Hertsensberg.

Dat verschil in afweging kan niet alleen per redactie schelen, maar ook binnen één programma. Zo gebruikte *ZEMBLA*-journalist Ton van der Ham een verborgen camera voor een item over een detentiecentrum. Zijn hoofdredacteur, toen nog Kees Driehuis, was het hier niet mee eens en besloot dat de beelden niet gebruikt mochten worden. Ze zouden de werkelijkheid waar het verhaal om draaide niet betrappen: gedetineerden die weinig tot geen medische zorg krijgen. Van der Ham: “Kijk, het verhaal wordt absoluut spannender op het moment dat je laat zien dat je met verborgen camera daar naar binnen bent gekomen, maar er zijn ook andere manieren om dit verhaal te vertellen.”

Die mogelijkheid om het verhaal op een andere manier te vertellen, zonder verborgen camera, is een afweging die volgens Hans Laroes, voorzitter van de Raad voor de Journalistiek, altijd gemaakt moet worden. Als voormalig hoofdredacteur van het *NOS Journaal* kan hij zich herinneren dat er één keer een item gemaakt is met verborgen camera. “Daarvan werd toen ook gezegd ‘dit is de enige manier om dit in beeld te brengen’. Normaal gesproken zouden we

²² Ton van der Ham, Antoinette Hertsensberg, Marc Josten en Hans Laroes. Zie bronnenlijst.

²³ Peter R. de Vries liet weten geen tijd te hebben voor een interview. Met Alberto Stegeman heb ik geen contact kunnen krijgen.

dat niet doen. Maar het verhaal heeft relevantie. Dan is het dus verdedigbaar dat je het zo doet.”

Het maatschappelijk belang dat hieraan ten grondslag ligt, kan een leidraad zijn voor de afwegingen. Maar volgens Hertsenberg zorgt het begrip er juist voor dat er van de verborgen camera ‘een veel te groot ding’ wordt gemaakt. “Op het moment dat je zegt: ‘Je mag hem alleen bij enorme maatschappelijke misstanden inzetten’, dan is het dus ook alsof elke keer als je iemand met de verborgen camera filmt, daar een enorm misstand aan ten grondslag ligt.”

Privacybelangen en wederhoor

De afweging in de relevantie van het onderwerp, zoals hiervoor besproken, moet tegenover de privacybelangen van de personen die door de verborgen camera in beeld komen gezet worden, zo schrijft Ten Hoove (2003). ‘De aard van de te onthullen informatie en de mate van vertrouwelijkheid daarvan spelen een rol in deze afweging’.

In alle gesprekken komt naar voren dat die afweging inderdaad gemaakt wordt door de journalisten. Van der Ham: “Wij zeggen altijd: we zijn hard op de inhoud en zacht op de mensen. We willen mensen eigenlijk zo min mogelijk beschadigen. Maar dat is dus steeds zoeken naar de afweging.” Hij spreekt uit ervaring als hij zegt dat het middel al snel de vertrouwensrelatie tussen journalist en persoon verstoort. Na zijn verborgen camerawerk in de *ZEMBLA*-uitzendingen *Vieze ziekenhuizen deel 1 / deel 2* hoorde hij van de mensen met wie hij tijdens zijn undercoveractie in het betreffende ziekenhuis had gewerkt dat ze het een rotstreek vonden dat hij hen had gefilmd. “Mensen vinden het achteraf achterbaks”, aldus Van der Ham. “Ik beseftte hier even dat er wel mensen van vlees en bloed achter schuil gaan.”

Hoewel *TROS Radar* een consumentenprogramma is dat zich vooral richt op bedrijven, wordt ook hier rekening gehouden met privacy. Wanneer de medewerkers van het betreffende bedrijf niet persoonlijk verantwoordelijk zijn, dan “wil ik ze eigenlijk niet in hun privésfeer daarmee schaden”, zegt Hertsenberg. De personen worden zoveel mogelijk in bescherming genomen en als ze uitgezonden worden, wordt hun gezicht *gewiped* (vaag gemaakt).

Wat sterk samenhangt met de privacy is de gelegenheid tot het geven van wederhoor. Wanneer iemand door een verborgen camera gefilmd wordt, ontbreekt de mogelijkheid tot wederhoor meestal. Zowel bij *TROS Radar* als bij *ZEMBLA* wordt er daarom altijd voor de uitzending een nieuwe gelegenheid daarvoor geboden. Hertsenberg: “Maar niet van elke medewerker. Want als je dat zou doen, zou je impliceren dat die medewerker verantwoordelijk is.”

Open vizier en invloed van een gewone camera

Bij de afweging over de invloed op de privacy draait het grotendeels om vertrouwen. Dat speelt ook een rol in de afweging of je iemand wel of niet met open vizier benadert. Bij het inzetten van een verborgen camera gebeurt dat per definitie niet. Daar staat tegenover dat het juist de beïnvloedende factor van de ‘zichtbare’ camera weg haalt.

Het is een belangrijke reden om juist voor de verborgen camera te kiezen. In het geval van *TROS Radar* probeert de journalist het onderwerp vanuit het standpunt van de consument te filmen. “Met een gewone camera krijg je dan een heel andere belichting natuurlijk”, zegt redacteur Annemijn Niehof in een interview met *de Volkskrant* (Kraak, 2013). Hoofdredacteur Hertsenberg vult in het gesprek met mij aan dat op die manier de storende invloed van de camera weggehaald wordt. Zo wordt de werkelijkheid vastgelegd: hoe worden gewone consumenten (die geen camera hebben) behandeld?

Bij *ZEMBLA* wordt er in principe met open vizier gewerkt, op een enkele uitzondering na. “Soms wil je toch even kijken hoe ze reageren als ze niet weten dat ik journalist ben”, vertelt Van der Ham. De uitzendingen over de vieze ziekenhuizen waren zo’n uitzondering. “Op het moment dat wij van tevoren hadden gezegd tegen het ziekenhuis: ‘Hallo, wij komen langs, want wij maken een verhaal over hygiëne en dat willen we graag filmen’, dan was het natuurlijk die dag allemaal spick and span geweest.”

Hans Laroes blijft met betrekking tot deze afweging vasthouden aan de Leidraad. Volgens hem moet een journalist zich in alle gevallen als zodanig kenbaar maken. “Dus als ik jou aan de lijn heb dan vertel ik dat ik journalist ben en ik vertel je ook wanneer ik het opneem. Als ik met een camera werk dan zet ik die camera pas aan als ik dat met jou heb afgesproken.”

Het te bereiken resultaat

Dit resultaat kan per redactie, per uitzending, per programma verschillen. Zo is het beoogde resultaat van een verborgen camera bij een amusementsprogramma dat mensen er met plezier naar kijken en er wellicht om gelachen moet worden.²⁴ Die amusementswaarde kan ook bij journalistieke programma’s ingezet worden.

“We hebben hem (*verborgen camera, red.*) ook wel eens kolderiek ingezet”, zegt Hertsenberg. Bij een item over Seats & Sofas werd er navraag gedaan over een advertentie uit het krantje. Kopers van een bank zouden elf huishoudelijke apparaten cadeau krijgen. Wat bleek: de bank zou dan geen kussens hebben en dus een soort houten plank met bekleding zijn. De eigenaren van het bedrijf moesten volgens Hertsenberg achteraf ook erg erom lachen. “Dus gebruik je het voor het effect? Ja, ik denk van wel. Als je iets spannends tegenkomt, wat niet de reden is dat je de verborgen camera erheen stuurt, maar het wel in het materiaal zit, dan gebruik je dat. Natuurlijk.”

Van der Ham geeft aan dat dit soort beelden kunnen leiden tot leuke televisie, maar dat op het moment dat er alsnog een gewoon interview wordt gehouden de nieuwe beelden de voorkeur krijgen en de rest in de prullenbak verdwijnt. Ook de profilering van het programma speelt een rol. Zo proberen de medewerkers van *ZEMBLA* zorgvuldig te zijn met de reputatie van het programma. “Als ze het idee hebben van ‘*ZEMBLA* is continue achterbaks bezig en voor je het weet, sta je op de verborgen camera’, dat is niet wat je wilt.”

Daarom moet er volgens Laroes altijd de vraag worden gesteld of de verborgen camera nou dé manier is om te opereren bij een programma, of niet. “Het is geen trucje, hè. Want daarmee wordt het een soort maak-het-spannend verhaal. Ik denk dat je het met een beetje creativiteit ook op een andere manier kan doen.”

Fasering afwegingen

Bovengenoemde afwegingen worden in verschillende fases gemaakt op de redactie. Dat geven zowel Hertsenberg als Van der Ham duidelijk aan in de interviews. Er zijn een drietal stappen te onderscheiden.

Bij *TROS Radar* wordt er eerst besloten of de verborgen camera wel of niet wordt ingezet. Wordt ervoor gekozen om hem wel te gebruiken, dan is de volgende stap het bekijken van de manier waarop de camera wordt ingezet. Filmen in het bedrijf of de winkel, of wordt het alleen audio en zijn de beelden van buiten het pand te zien? Tot slot is er nog de keuze of het materiaal geschikt is om uit te zenden. Hertsenberg: “Op het moment dat je denkt ‘nou, toch maar niet’, dan vernietig je dat materiaal.”

²⁴ Persoonlijke aanname.

De werkwijze bij *ZEMBLA* verschilt iets van die hierboven beschreven staat. Allereerst wordt er onderzoek gedaan naar het onderwerp. In die fase kan er al besloten worden om een camera in te zetten. Op een later moment kan er dan besloten worden of dit materiaal wel of niet gebruikt wordt en of er nog aanvullende beelden gemaakt moeten worden. “Als we al het materiaal hebben gaan we pas weer opnieuw kijken of wat we hebben aangetroffen erg genoeg is om de privacy van de mensen te schenden”, aldus Van der Ham.

Gevolgen keuzes

Welke afwegingen de journalisten maken voordat ze een verborgen camera inzetten, is in dit hoofdstuk duidelijk geworden. Die keuzes kunnen echter ook leiden tot klachten. Wat die klachten inhouden en hoe de Raad voor de Journalistiek en de rechter die beoordelen, behandel ik in het volgende hoofdstuk.

Kritiekpunten

Ondanks de vermoedelijk zorgvuldige keuzes die journalisten maken om een verborgen camera in te zetten, zijn er met enige regelmaat klachten over. Die klachten monden niet alleen uit in een oordeel van de Raad voor de Journalistiek, maar kunnen ook leiden tot een rechtszaak. Hoe vaak gebeurt dat en in hoeveel gevallen is de grens daadwerkelijk overschreden?

In het vorige hoofdstuk heb ik de praktijkafwegingen voor het inzetten van de verborgen camera behandeld. In dit hoofdstuk ga ik in op de afwegingen die er gemaakt worden bij het vellen van een oordeel over dit middel en over welke punten er klachten ingediend worden. Dit doe ik aan de hand van een kort overzicht van zaken uit het verleden en enkele recente voorbeelden.

Uitspraken Raad voor de Journalistiek

De Raad voor de Journalistiek doet al sinds 1961 uitspraken over journalistieke werken. Deze zijn allemaal op de website terug te vinden. Opvallend is dat er tot 1998 geen uitspraken te vinden zijn die betrekking hebben op de verborgen cameratechniek²⁵, buiten de ambtshalve uitspraak van de Raad voor de Journalistiek uit 1996 om (zie hoofdstuk *Ethiek en Wetgeving*).

Uitspraken tot 2000

Op de website van de Raad is te zien dat er tot en met 2000 slechts vier klachten en uitspraken specifiek over de verborgen cameratechniek geweest zijn. Hierbij laat ik het gebruik van verborgen geluidsapparatuur en fotocamera's buiten beschouwing. Wat opvalt, is dat deze klachten wat betreft de verborgen camera gegrond werden geacht.

Het verborgen camerawerk van misdaadverslaggever Peter R. de Vries wordt in 1998 voor het eerst, tot tweemaal toe, beoordeeld door de Raad. Bij een klacht van de heer Brown oordeelt de Raad dat 'de inzet van verborgen opnameapparatuur geenszins noodzakelijk' was. De Vries beargumenteert dat hij de verborgen camera gebruikte, omdat er een 'reële bedreiging' vanuit Brown was. Dat motief zou te persoonlijk zijn en weegt volgens de Raad niet op tegen 'de inbreuk die door de opnamen wordt gemaakt op rechten en rechtmatige belangen van klager'.

Een paar maanden later roept Brown de misdaadverslaggever weer op het matje bij de Raad, omdat hij in een seizoenoverzicht de eerder uitgezonden verborgen camerabeelden wederom laat zien. De Vries deed dit naar eigen zeggen, omdat de zaak eerder in het jaar zoveel stof had doen opwaaien. Toch wordt ook hier de klager in het gelijk gesteld. De noodzaak van de verborgen camera ontbreekt.

In de overige twee zaken, waarbij de uitspraak ook gegrond is, stelt de Raad de privacy van de betrokken partijen boven het journalistieke belang. Ook is de ernst van de betreffende items volgens de Raad niet zwaar genoeg om een verborgen camera in te zetten.

Uitspraken tussen 2000 en 2010

In deze periode is het aantal klachten en uitspraken over verborgen camera-apparatuur iets toegenomen vergeleken met de periode tot 2000. Zes keer buigt de Raad zich over het journalistieke middel. Waar eerder alle klachten gegrond waren, is dat er in deze periode maar één.

²⁵ <http://www.rvdj.nl/uitspraken?search=1&vrijzoeken=&klagers=&betrokken=&jaar=&nummer=&medium=&trefwoorden%5B%5D=14451>

Het is Alberto Stegeman met zijn programma *Undercover in Nederland* dat in 2006²⁶ licht op de vingers getikt wordt. In een uitzending van februari dat jaar besteedt hij aandacht aan de Nederlandse handel in verboden wapens. Hierbij worden verborgen camerabeelden uitgezonden die bij een vermoedelijke messenhandelaar thuis zijn gemaakt. De trouwfoto van de man komt in beeld en bovendien wordt zijn werkgever (Ministerie van Justitie) genoemd. Volgens Stegeman heeft hij voor het gebruik van de verborgen camera alle belangen goed afgewogen en was hij genoodzaakt de camera in te zetten omdat de betreffende man geen afspraak buiten huis wilde. De Raad oordeelt dat die keuze leidt tot te specifieke informatie over de persoon in kwestie en dat Stegeman hier terughoudender in moet zijn.

Drie jaar later wordt hij weer op het matje geroepen nadat er een klacht over één van zijn uitzendingen bij de Raad binnen komt. Stegeman beargumenteert dat hij alle belangen goed heeft afgewogen en dat hij geprobeerd heeft de privacy van de betrokkene zoveel mogelijk te beschermen door onder andere de stem en het gezicht onherkenbaar te maken. De Raad stelt hem dit keer wel in het gelijk.

Ook programma's als *Peter R. de Vries*, *TROS Radar*, *Knevel op Zaterdag* en *TROS Opgelicht?!* worden in hun gelijk gesteld. De Raad stelt hier onder andere het maatschappelijk belang voorop en is van mening dat het item niet op een andere manier gemaakt had kunnen worden. In het geval van *Peter R. de Vries* gaat het om een klein verborgen camerafragment in een jubileumoverzicht. De lengte van het fragment en het gegeven dat de persoon in kwestie niet herkenbaar in beeld komt, zijn redenen om ook deze klacht ongegrond te achten.

Uitspraken van 2010 tot nu

De afgelopen vier jaar, sinds januari 2010, zijn er al net zoveel uitspraken over de verborgen cameratechniek geweest, als de twintig jaar ervoor. Maar liefst tien keer boog de Raad zich hierover. Bij de helft van de zaken wordt de klacht gegrond geacht.

Das je goed recht (SBS6)

In een tweetal uitzendingen besteedt dit programma begin 2010 aandacht aan de manier waarop Bureau Jeugdzorg gebruik maakt van gezinsvoogden. In de eerste uitzending gaat een verslaggever undercover om te solliciteren als gezinsvoogd. Het wordt opgenomen met een verborgen camera. Bij de volgende uitzending wordt teruggегреpen op deze beelden. Het programma benadrukt dat het voor deze techniek gekozen heeft om de praktijken van Bureau Jeugdzorg in beeld te brengen en zegt dat het een zorgvuldige afweging is geweest. Volgens de Raad geeft het materiaal een verkeerd beeld van de organisatie: gezinsvoogden zouden ook zonder geschikte vooropleiding aangenomen kunnen worden. Volgens de Raad is dat beeld 'feitelijk onjuist en misleidend'. De klacht wordt gegrond.

In de Wandelgangen (RTV Oost)

Het televisieprogramma *In de Wandelgangen* zendt op 6 mei 2010 een item uit over de vuurwerkramp in Enschede. Hierbij zijn beelden gemaakt van een vermoedelijk nieuwe getuige van de ramp. De man wordt gefilmd bij zijn caravan. De hoofdredacteur van het programma beargumenteert dat ze de verborgen camera (verstopt in een pen) hebben ingezet, omdat de betreffende man wellicht niet voor de 'gewone' camera had willen verschijnen. De Raad vindt dat de journalisten onvoldoende naar andere mogelijkheden hebben gekeken. Daar komt bij dat de man slechts bij zijn caravan in beeld te zien is. Dit heeft geen groot maatschappelijk belang en daarom oordeelt de Raad dat de programmamakers hiermee de grens van journalistieke verantwoordelijkheid hebben overschreden.

²⁶ Zaaknummer 2006/44 (11 juli 2006). Zie bronnenlijst.

Meldpunt! (MAX)

Januari 2012 besteedt *Meldpunt!* aandacht aan hotelkaarten die verkocht worden door Sell-it CV. De reactie van de eigenaar van het bedrijf wordt hierbij met een verborgen camera gefilmd, omdat er ‘een reële kans bestond dat dit de enige weg zou zijn’. De bedrijfseigenaar is hier vervolgens van op de hoogte gebracht en heeft voorgesteld dat de beelden niet uitgezonden worden als hij in de uitzending toelichting zou komen geven. Zo gezegd, zo gedaan. Maar de Raad acht de klacht over de gemaakt verborgen camerabeelden toch gegrond, omdat het journalistiek ontoelaatbaar is om op deze manier te handelen en druk op mensen uit te oefenen. Een kwestie van positiemisbruik.

TROS Radar

Over consumentenprogramma *TROS Radar* zijn sinds 2010 vier klachten over verborgen cameragebruik binnen gekomen bij de Raad. Twee daarvan zijn gegrond bevonden. In oktober 2010 ging een uitzending over het middel MMS, dat tegen verschillende ernstige ziektes zou helpen. Hierbij is de journalist met een verborgen camera informatie gaan halen bij de verkopers van het product. Wat is de werking, hoe moet je het gebruiken etc. De Raad acht de klacht over het verborgen cameragebruik hierbij gegrond, omdat *TROS Radar* het ook op een andere manier aan het licht had kunnen brengen. Bovendien is er later nog een interview geweest met een ‘gewone’ camera en die beelden hadden ook gebruikt kunnen worden. “Door toch (bij hun eerste bezoek) gebruik te maken van een verborgen camera en de beelden daarvan uit te zenden, heeft verweerder grenzen overschreden van hetgeen (...) maatschappelijk aanvaardbaar”, aldus de Raad.

Twee jaar later wordt het programma weer op de vingers getikt wanneer het een uitzending besteedt aan gezondheidsclaims over chocolade. Hierbij worden verborgen camerabeelden gemaakt van een chocoladeproeverij, ‘omdat de redactie wil weten wat consumenten te horen krijgen’. Volgens de vrouw die bij de proeverij aanwezig is, en dus gefilmd is, is de verborgen camera niet nodig geweest en zouden haar geloofwaardigheid en reputatie nu geschaad zijn. Ook de Raad oordeelt dat de verborgen camera niet nodig was voor het verhaal. Bovendien gaat het om een product dat niet schadelijk is voor de gezondheid. In dat geval is de verborgen camera journalistiek gezien ontoelaatbaar.

Overige zaken: ongegrond

Bij de klachten die de Raad ongegrond achtte, spelen verschillende argumenten een rol. Zo was er bijvoorbeeld geen andere mogelijkheid om de betreffende misstand aan het licht te brengen of zouden de beelden de beschuldigingen ondersteunen waardoor het relevant is.²⁷ Ook spelen maatschappelijk belang²⁸ en authenticiteit van het programma²⁹ mee.

Eén van de klachten, over een uitzending van het programma *EenVandaag* in 2009, vond de Raad ongegrond, omdat het een grensgeval betrof. Het item gaat over de rechtszaak rondom de Nederlandse SS’er Heinrich Boere. *EenVandaag* filmde hem in zijn bejaardentehuis met verborgen camera. Ondanks het oordeel van de Raad liep deze zaak toch uit op een rechtszaak in Duitsland. De rechter daar beoordeelde de twee journalisten aan de hand van de uitspraak van de Raad en de betreffende beelden. Ze werden vrijgesproken, omdat ze niet hadden kunnen weten dat ze tegen de Duitse wetgeving in gingen en omdat het maatschappelijk belang van de zaak groter was dan de schending van de privacy van Heinrich Boere.

²⁷ Zaaknummer 2010/22 (18 mei 2010). Zie bronnenlijst.

²⁸ Zaaknummer 2011/13 (4 maart 2011) en zaaknummer 2012/4 (17 februari 2012). Zie bronnenlijst.

²⁹ Zaaknummer 2012/33 (22 juni 2012). Zie bronnenlijst.

Kanttekeningen vanuit de Raad

De Raad geeft, ook bij de ongegronde klachten, verschillende opmerkingen rondom het gebruik van de verborgen camera. Zo moet het middel met grote zorgvuldigheid toegepast worden en moet er opgelet worden dat de beelden niet op verschillende, en dus foutieve manieren, geïnterpreteerd kunnen worden. Het gebrek aan wederhoor bij de eerste opnames doet bovendien vaak geen goed aan het vertrouwen dat er anders tussen de bron en journalist geweest had kunnen zijn. Dat kan ertoe leiden dat er in een later stadium anders gereageerd wordt op de betreffende zaak, in sommige gevallen zelfs niet serieus.

Ook adviseert de Raad dat journalisten terughoudender moeten zijn met het trekken van conclusies en oorzaak-gevolgreacties. Verborgen camerabeelden kunnen te kort door de bocht zijn.

Nederlandse rechtszaken verborgen camera

Buiten de uitspraken van de Raad voor de Journalistiek om verschijnen er ook verborgen camerazaken voor de rechter, zoals in de vorige alinea te lezen is. Bij research in de databank www.uitspraken.rechtspraak.nl zijn hierover 16 Nederlandse uitspraken, vanaf 2006, te vinden. Daar zitten uitspraken bij van de rechtbank, het gerechtshof en de Hoge Raad. In sommige gevallen gaat het dus over dezelfde uitzendingen.

Deze uitspraken kunnen verdeeld worden in zeven verschillende rechtszaken. *PREMtime*, twee keer Alberto Stegeman met *Undercover in Nederland*, twee keer *Peter R. de Vries* en twee keer *TROS Radar*.

PREMtime

De uitzending van 16 april 2008 besteedt *PREMtime* aan jeugdzorg en netwerkpleeggezinnen. Daarbij wordt ingezoomd op de gebrekkige uitleg die de William Schrikker Stichting (jeugdbescherming en jeugdreclassering) geeft aan pleegouders. Als voorbeeld wordt er een minderjarig meisje aangedragen. Zij en haar tante worden met verborgen camera gefilmd. Ze stappen nog voor de uitzending hiervoor naar de rechter. Volgens de rechtbank gaat het om een afweging tussen het recht op vrijheid van meningsuiting en het recht op privacy. Ook had het item op een andere manier gemaakt kunnen worden: 'Er staan immers andere middelen open om het handelen van een individuele gezinsvoogd aan de orde te stellen'. De beelden zijn in dit geval onrechtmatig. Ze mogen niet uitgezonden worden.

Undercover in Nederland (Alberto Stegeman)

In de uitzending van 16 mei 2010 wil Alberto Stegeman aandacht besteden aan een malafide paardenhandelsbedrijf. Hierover zijn verborgen cameraopnames gemaakt van twee undercoverjournalisten die een paard bij het bedrijf willen kopen. Hierover oordeelt de Raad voor de Journalistiek dat de beelden van relevante meerwaarde zijn. De handelaar in kwestie is niet tevreden met deze uitspraak en spant een rechtszaak aan. De rechtbank oordeelt dat de beelden niet uitgezonden mogen worden. In een hoger beroep beslist het gerechtshof dat er 'mogelijk sprake was van een ernstig maatschappelijke misstand (...) terwijl andere middelen om hier nadere opheldering over te verkrijgen niet voorhanden waren'. Het eerdere besluit wordt teruggedraaid. De beelden mogen toch worden uitgezonden.

In 2013 moet Stegeman weer voor de rechter verschijnen. Dit keer voor een uitzending van 6 november 2012 over acquisitiefraude (bedrijven zitten dan ongewild aan een contract voor internetadvertenties vast). De verborgen camerabeelden zijn gemaakt bij een gesprek waarbij de eiser voor het frauderende bedrijf geld komt innen. De rechter oordeelt dat de beelden de gang van zaken goed in beeld brengen en het 'voldoende aannemelijk is dat Noordkaap c.s. dit

materiaal zonder het gebruik van de verborgen camera niet zou hebben verkregen'. Stegeman wordt vrijgesproken.

Peter R. de Vries

Misdaadverslaggever Peter R. de Vries moet april 2010 voor de rechtbank verschijnen. Hij wil op 4 april 2010 een uitzending wijden aan Koos H., een tot levenslang veroordeelde man die in een tbs-kliniek zit. De Vries maakt in de kliniek verborgen camerabeelden door het inzetten van een oude jeugdvriend van de man. De rechter maakte de afweging dat de privacyrechten van Koos H. in dit geval zwaarder wegen dan de vrijheid van meningsuiting en het maatschappelijk belang. De beelden mogen niet worden uitgezonden. Maar De Vries gaat in hoger beroep. Ook het hof is van mening dat het verborgen camerawerk een ernstige inbreuk op de privacy van Koos H. is. In de cassatie die volgt bij de Hoge Raad verwerpt deze het beroep. De Vries verandert de beelden uiteindelijk toch door de situatie met een acteur na te bootsen.

In 2012 mag De Vries weer naar de rechtbank komen. Hij wil verborgen camerabeelden gebruiken die twee jongens gemaakt hebben toen ze in gesprek waren met iemand die hen wilde inhuren voor een moord. De Vries filmde op zijn beurt weer het gesprek dat hij met deze jongens had, met verborgen camera. Zoals in de inleiding geschreven staat, besluit de rechter dat de privacy van de mannen boven het recht op vrijheid van meningsuiting staat. In het hoger beroep bepaalt het hof juist het tegenovergestelde. Het belang van de zaak staat boven de privacy.

TROS Radar - Hondenhandel in Nederland

TROS Radar zendt op 24 mei 2004 een item uit over de Nederlandse handel in honden. Na een eerdere oproep gaat het programma na welke hondenhandelaren berucht zijn en waarom. Bij enkele van die handelaren gaan ze met een verborgen camera langs. De bedrijfsnamen worden hierbij niet genoemd, maar wel in een voorafgaande opsomming van malafide handelaren. Drie van de gefilmde bedrijven spannen een rechtszaak³⁰ aan omdat ze van mening zijn dat de beelden op 'bedrieglijke en onrechtmatige wijze' gemaakt zijn met immateriële schade als gevolg. *TROS Radar* zegt de camera's gebruikt te hebben, omdat het misstand niet met open vizier gemaakt had kunnen worden. Volgens de rechter zijn de bedrijven aangetast in 'eer en goede naam', maar 'de rechtbank acht voldoende aannemelijk dat het gebruik van de verborgen camera redelijkerwijs de enige mogelijkheid was om de verschillende fokkers kunnen filmen'.³¹ *TROS* moet slechts twee van de drie bedrijven een schadevergoeding betalen vanwege het noemen van de naam, maar niet vanwege het cameragebruik.

Eén van de langstlopende rechtszaken met betrekking tot de verborgen camera is die tussen *TROS Radar* en telecommunicatiebedrijf Pretium. In een aantal verschillende uitzendingen besteedt het programma in 2008 aandacht aan de verkooppraktijken van het bedrijf, de telemarketing waar het gebruik van maakt. Met een verborgen camera worden trainingscursussen gefilmd die bij een callcenter van het bedrijf worden gegeven. Daaruit blijkt dat cursisten op een snelle en agressieve manier abonnementen moeten verkopen. In de eerste uitspraak die de rechtbank in Den Haag hierover doet (13 februari 2009), vindt de rechter dat het maatschappelijk belang groot genoeg is om een verborgen camera in te zetten. Pretium gaat in hoger beroep en het hof oordeelt dat de verborgen camera in dit geval wordt goedgekeurd, omdat er inzicht verkregen wordt over de werkwijze van het bedrijf.

³⁰ Rechtszaken *TROS Radar* 17 mei 2006, 23 augustus 2006 en 18 april 2007. Zie bronnenlijst.

³¹ Rechtszaken *TROS Radar* 23 augustus 2006 en 18 april 2007. Zie bronnenlijst.

In februari 2011 sleept Pretium TROS Radar weer voor de rechter. Voor dezelfde uitzending. Ook nu wordt de aanklacht met betrekking tot de verborgen camera afgewezen. Later die maand volgt het kort geding: de vordering met betrekking tot de verborgen camera wordt afgewezen.

Na de rechtszaak die Pretium in 2009 startte, stapt het bedrijf na het gerechtshof ook naar de Hoge Raad. Deze moet nog een uitspraak doen, maar het parket van de Hoge Raad, de functionarissen, hebben naar aanleiding van deze cassatie wel een advies gegeven, vanuit mr. Huydecoper.³² Hij schrijft hierin dat ‘noodzaak’ bij verborgen camera’s maar zelden voorkomt. Er kunnen bijna altijd andere middelen ingezet worden zoals een onderzoeker zonder camera of verklaringen van betrokkenen.

De regel die Huyecoper hanteert, is dat ‘aan de hand van de concrete omstandigheden moet worden onderzocht of er sprake is van een uitzonderlijke situatie waarin het gebruik van dit middel als (niet on-)geoorloofd kan gelden’. Bovendien haalt hij aan dat de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek wat betreft de verborgen camera ‘niet op één lijn te stellen’ is met de Nederlandse wetgeving. De Leidraad legt wel gewicht in de schaal, maar hoeft absoluut niet doorslaggevend te zijn.

Met deze uitspraak lijkt het Openbaar Ministerie een relatief duidelijk standpunt te vormen over de verborgen camera. Een mening die niet volledig overeenstemt met de leidraden en meer ruimte lijkt te bieden voor de verborgen camera.

³² Rechtspraak.nl. Uitspraak Parket bij de Hoge Raad, 8 april 2011. Zie bronnenlijst.

Conclusie

In de voorgaande hoofdstukken is het duidelijk geworden waar dit onderzoek om draait. De verborgen camera, de regels voor dit journalistieke middel, de afwegingen die er gemaakt worden en de klachten / rechtszaken die eruit voortvloeien. De grenzen van deze camera.

Diversiteit in gebruik

De verborgen camera kan dus op verschillende manieren worden ingezet. Hierbij is er een duidelijk verschil tussen amusementsprogramma's en journalistieke programma's te zien. De eerste categorie gebruikt het als een ludiek middel om grappen te filmen, terwijl de tweede zich vooral richt op het aan de kaak stellen van misstanden. Dit wordt gedaan met de undercovermethode, waarbij de journalist, zonder zich als zodanig bekend te maken, verborgen opnames maakt van deze misstanden.

In Nederland zijn er diverse journalistieke programma's die het middel gebruiken. Enkele voorbeelden zijn consumentenprogramma's *TROS Radar* en *VARA Kassa*, actualiteitenprogramma's *NOS Journaal* en *EenVandaag*, onderzoeksprogramma *ZEMBLA* en programma's van misdaadverslaggevers Peter R. de Vries en Alberto Stegeman (*Undercover in Nederland*).

Regelgeving

Voor het gebruik van deze camera's zijn er twee soorten regels. Zo zijn er enerzijds de leidraden (Leidraad van de Raad voor de Journalistiek, Code voor de Journalistiek en Code van Bordeaux) en anderzijds de Nederlandse wetgeving en grondrechten.

Volgens de leidraden mag de verborgen camera in beginsel niet gebruikt worden. Er kan echter een uitzondering worden gemaakt, mits het verhaal een groot maatschappelijk belang dient en niet op een andere manier gemaakt kan worden.

De Nederlandse wetgeving kent geen specifieke regels over de verborgen camera. Wel is er een tweetal wetten die betrekking hebben op het middel en aangeven dat technische hulpmiddelen niet onzichtbaar of onaangekondigd gebruikt mogen worden. Daarnaast spelen er twee grondwetten mee: recht op vrijheid van meningsuiting en recht op privacy. Deze komen terug in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens. Omdat deze rechten gelijk zijn aan elkaar moet de rechter hier altijd een afweging tussen maken. Aangezien de grondwet de hoogste nationale wet is, wordt deze in veel gevallen boven de eerder genoemde twee wetten over technische hulpmiddelen gesteld.

Verschillen in afwegingen bij journalist

De afwegingen die door journalisten gemaakt worden zijn in grove lijnen overeenkomstig. Dat wil zeggen dat er gekeken wordt naar het maatschappelijk belang. Dat de relevantie en toegevoegde waarde van de camera worden afgewogen. Dat er gekeken wordt naar andere mogelijkheden om het betreffende item te maken.

Een belangrijke reden voor het inzetten van de verborgen camera is dat de journalist de invloed van de 'gewone' camera wil weg laten. Dat blijkt een significant verschil te maken. Zonder deze camera wordt de werkelijkheid geregistreerd zoals iemand die geen journalist is het mee maakt.

Ook worden de privacybelangen bekeken en wordt er in principe om wederhoor gevraagd. Dit laatste kan gebeuren in verschillende vormen. Bijvoorbeeld een interview voor camera (*ZEMBLA*) of een korte reactie die in de uitzending genoemd wordt of op internet wordt geplaatst (*TROS Radar*). Dit alles gebeurt gefaseerd. Zo zijn er bij *ZEMBLA* en *TROS Radar* drie momenten waarop de redactie kan besluiten of de verborgen camera wel of niet gebruikt wordt. Al bij al blijkt dat de verborgen camera dus niet zomaar wordt ingezet en de journalisten voor zichzelf de afwegingen en grenzen kennen.

Grensgevallen

Zowel bij de Raad voor de Journalistiek als bij de rechter komen regelmatig klachten binnen over het gebruik van de camera. Bij de Raad is dit de afgelopen jaren fors toegenomen. Van vier zaken tot 2000, naar zes in de periode 2000 tot 2010 tot tien zaken in de periode 2010 tot 2013. Hoewel er een groei is in het aantal klachten is er geen vergelijkbare lijn te zien in de uitspraken van de Raad. In de eerstgenoemde periode werd de klacht vier keer gegrond geoordeeld, daarna één keer en daarna vijf keer. In totaal dus tien van de twintig klachten.

Er zijn verschillende redenen waarom de Raad klachten gegrond beoordeelt. De verborgen camera was niet noodzakelijk voor het verhaal (drie keer), de privacy van de persoon wordt teveel aangetast (drie keer), de beelden zijn misleidend (één keer), het maatschappelijk belang is onvoldoende (één keer) en misbruik van de camera om druk uit te oefenen (één keer).

Naast de uitspraken van de Raad zijn er vanaf 2006 zeven rechtszaken geweest met betrekking tot het middel. Daarbij werd twee keer besloten dat de journalist de verkeerde afweging had gemaakt. Redenen hiervoor waren dat de privacy teveel was aangetast en dat het verhaal ook op een andere manier gemaakt had kunnen worden.

Kortom

Dé grens voor het gebruik van de verborgen camera binnen de journalistiek lijkt er niet echt te zijn. Uit de uitspraken van de Raad en in de rechtszaken is duidelijk te zien dat er per geval opnieuw afwegingen gemaakt moeten worden. De privacy mag niet te veel worden aangetast, het maatschappelijk belang moet groot genoeg zijn. De vraag is alleen: wanneer is iets een groot maatschappelijk belang? Wanneer tast je iemands privacy te ver aan? Hier is niet één duidelijk antwoord op.

Dat heeft ook te maken met de afweging die gemaakt moet worden tussen de grondrechten van vrijheid op meningsuiting en privacy. Deze zijn van gelijke waarde wat wil zeggen dat er niet één per definitie de voorkeur krijgt. Als de vraag 'Welke grenzen zijn er voor het gebruik van verborgen camera's in de televisiejournalistiek' letterlijk beantwoord zou moeten worden, zou dat als volgt zijn.

De privacy van personen mag niet teveel worden aangetast, het verhaal moet een groot maatschappelijk belang dienen en volgens de Leidraad moet het zo zijn dat het verhaal niet op een andere manier gemaakt kan worden. Maar waar hierbij de grenzen liggen, dat valt niet precies te benoemen. Het lijkt een gevoelskwestie te zijn.

De verborgen camera, verschuivende grenzen?

De verborgen camera. Menig journalist krijgt de rillingen als hij het woord hoort. Dat ding hoor je toch niet te gebruiken? Je werkt toch altijd met open vizier? Dat hoeft dus niet. Er is in Nederland namelijk een aantal journalistieke programma's dat met enige regelmaat dit middel inzet. En waarom ook niet? Zolang de argumenten en afwegingen maar kloppen.

De Leidraad van de Raad voor de Journalistiek is er heel helder over. De verborgen camera is niet toelaatbaar. Tenzij er geen andere manier is om het verhaal te vertellen. Je zou kunnen zeggen dat de verborgen camera dan nooit gebruikt hoeft te worden, want er zijn altijd andere manieren. Laat een verslaggever zonder camera op onderzoek uit gaan en laat hem zijn bevindingen vertellen voor de camera. Neem verklaringen van betrokkenen of gedupeerden op. Die kunnen de verborgen camera ook vervangen.

Weg met de details

Eind augustus schrijft Hans Laroës op de website van De Nieuwe Reporter een artikel over de Raad voor de Journalistiek: 'Een nieuwe journalistieke Leidraad en geen juridisch klinkende uitspraken meer'. Het belangrijkste punt met betrekking tot de Leidraad is dat deze minder gedetailleerd moet worden. Bovendien moet hij meer geïncorporeerd worden, vertelt Laroës mij in een gesprek dat we naar aanleiding van mijn scriptie hebben. "De richtlijn is toch vooral geschreven door mensen die bij een krant hebben gewerkt. Dat zeg ik heel simpel, maar ik vind dat je meer moet nadenken over de audiovisuele sector en de digitale wereld." De richtlijn moet alles omvattend worden.

Het lijkt erop dat de verborgen camera dan niet meer genoemd gaat worden. Het enige journalistieke middel dat nu specifieke richtlijnen kent. Laroës noemt zelf als voorbeeld dat het vervangen kan worden door alleen nog te beschrijven dat wanneer je als journalist opereert je dat ook kenbaar maakt. Daar kunnen eventueel een aantal uitzonderingen voor specifieke omstandigheden bij gegeven worden. Maar: "Volgens mij moet je het niet verder gaan invullen dan dat", aldus Laroës.

Veranderingen

De verborgen camera lijkt dus uit de Leidraad te verdwijnen. Is het dan ook zo dat dit journalistieke middel meer geaccepteerd wordt? Krijgt de journalist meer verantwoordelijkheid en vrijheid? Of zijn de grenzen misschien wel aan het verschuiven?

Als je kijkt naar de uitspraken die de Raad over de verborgen camera heeft gedaan, is er de afgelopen jaren juist weer een toename aan klachten te zien. Tot 2000 zijn er, sinds het bestaan van de Raad, slechts vier klachten over het middel binnengekomen. Allemaal gegrond. Het decennium erna is het aantal klachten gegroeid tot zes, maar daarvan wordt er maar één keer gezegd dat de journalist verkeerd zat. Een afname. In de periode van 2010 tot en met oktober 2013 is het aantal echter al net zoveel als alle klachten van daarvoor bij elkaar opgeteld. In een tijdsbestek van vier jaar komen er tien klachten binnen. Daarvan zijn volgens de Raad bij de helft van de gevallen de grenzen overschreden.

In tegenstelling tot de aantallen bij de Raad ligt de hoeveelheid rechtszaken een stuk lager. Vanaf 2006 zijn er in totaal zeven zaken. Hierbij oordeelt de rechter slechts twee keer in het nadeel van de journalist. Een veel lager aantal dus dan bij de Raad.

Grensoverschrijdend

Uit deze laatste aantallen blijkt dat de verborgen camera maar zelden onrechtmatig is. In de twee zaken die negatief uitpakten voor de journalist draaide het vooral om de privacyschending. Een onderwerp dat de laatste jaren door de groeiende digitalisering sowieso steeds vaker in de spotlights staat en bekritiseerd wordt.

Maar als je mij vraagt: wordt de grens vaak overschreden? Nee. Twee keer in een periode van zeven jaar noem ik niet veel. Bovendien zijn de wettelijke grenzen met betrekking tot de verborgen camera een stuk ruimer. Het is niet per definitie een onrechtmatig middel. Het gaat om de verhoudingen en afwegingen in belangen. Journalistieke vrijheid versus privacy.

Misschien wel het meest besproken Nederlandse programma dat met enige regelmaat de verborgen camera inzet en daar kritiek op krijgt, is *TROS Radar*. In het huidige seizoen, begonnen in september, heeft het programma binnen twee maanden tijd al drie keer het middel gebruikt. De verborgen camera toont voor hen precies aan hoe consumenten soms misleid kunnen worden of verkeerde informatie te horen krijgen. Maar de verhalen hadden ook zonder gemaakt kunnen worden, zoals de Leidraad voorschrijft.

Had het middel dan niet ingezet moeten worden? Ik vind het kort door de bocht om hier gelijk nee op te beantwoorden. Voor veel journalisten is een consumentenprogramma toch een andere tak van sport. Het is heel simpel volgens mij. De beste manier om een verhaal vanuit je doelgroep, de consument, te maken, is je in de positie van die consument te verplaatsen. En aangezien het niet gebruikelijk is om als consument zijnde met een camera in de hand boodschappen te doen of naar bedrijven te stappen, is de verborgen camera daarvoor het geschikte middel.

Even terugkomend op de vraag of de grenzen aan het verschuiven zijn. De Leidraad wordt niet gewijzigd omdat de Raad meer toelaatbaar acht. Nee, de verantwoording wordt juist nog meer naar de journalist toegeschoven. Maar daarmee lijkt de Raad ook te impliceren dat de journalist meer vrijheid krijgt en minder aan het lijntje wordt gehouden.

Aan de andere kant is het misschien ook zo dat het groeiende bewustzijn over privacy er toe leidt dat de verborgen camera steeds meer opvalt. Maakten we ons er jaren geleden misschien nog niet zo druk om, laait dat nu juist weer op.

Hoe dan ook blijft het zo dat de verborgen camera niet onrechtmatig is. En zo lang dat niet verandert, verschuiven de wettelijke grenzen niet. In mijn ogen lijkt het er vooral op dat de verborgen camera een mentaliteitskwestie is die vooral onder journalisten zelf speelt en waarbij er twee kampen zijn. Behoudend en grensopzoekend. De Raad en Radar. De 'gewone' camera en de verborgen camera.

Bronnenlijst

Literatuur

- Archive of American Television. (z.d.). *Candid Camera*. Opgeroepen op oktober 1, 2013, van <http://www.emmytvlegends.org/interviews/shows/candid-camera>
- Beeld en geluidwiki. (z.d.). *Kiekeboe*. Opgeroepen op oktober 1, 2013, van <http://www.beeldengeluidwiki.nl/index.php/Kiekeboe>
- Beeld en geluidwiki. (z.d.). *Poets*. Opgeroepen op oktober 1, 2013, van <http://www.beeldengeluidwiki.nl/index.php/Poets>
- Brants, C. (2002). Grenzen van de journalistiek: vrije nieuwsgaring en de aanwijzing toepassing dwangmidelen bij journalisten. *NJCM-Bulletin* (7), 864-881.
- Brekhoff, R. (2012, november 21). *Veelplegers in de journalistiek*. Opgeroepen op september 21, 2013, van De Nieuwe Reporter: <http://www.denieuwereporter.nl/2012/11/veelplegers-in-de-journalistiek/>
- Buijs, K. (2008). *Journalistieke kwaliteit in het crossmediale tijdperk*. Meppel: Boom Uitgevers.
- College voor de rechten van de mens. (sd). *Mensenrechten op een rij*. Opgeroepen op oktober 11, 2013, van <http://www.mensenrechten.nl/wat-zijn-mensenrechten/mensenrechten-op-een-rij>
- De Tegel. (z.d.). *Winnaars 2006*. Opgeroepen op september 21, 2013, van <http://www.detegel.info/de-tegel/nominaties-en-winnaars-2006>
- Deuze, M. (z.d.). *Nederlandse journalist heft graag het vingertje*. Opgeroepen op september 10, 2013, van <http://www.villamedia.nl/journalist/n/dossiers/journalisten7.shtm>
- EenVandaag. (2012, januari 19). *EenVandaag-journalisten voor Duitse rechter*. Opgeroepen op oktober 24, 2013, van http://www.eenvandaag.nl/binnenland/39584/eenvandaag_journalisten_voor_duitse_rechter
- Evers, H. (2007). *Media-ethiek*. Groningen / Houten: Wolters-Noordhoff.
- Evers, H. (2013, mei 16). *Raad voor de Journalistiek ook in moeilijkeren tijden op zijn post*. Opgeroepen op september 4, 2013, van De Nieuwe Reporter: <http://www.denieuwereporter.nl/2013/05/raad-voor-de-journalistiek-ook-in-moeilijke-tijden-op-zijn-post/>
- Geelen, J.-P. (2007, april 3). *Tegel 2006 voor artikelen over AIVD-affaire*. Opgeroepen op september 24, 2013, van Volkskrant: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/865339/2007/04/03/Tegel-2006-voor-artikelen-over-AIVD-affaire.dhtml>
- Genootschap van Hoofdredacteuren. (2008, april 18). *Code voor de Journalistiek*. Opgeroepen op september 24, 2013, van http://www.genootschapvanhoofdredacteuren.nl/het_genootschap/code-voor-de-journalistiek/

- Gordon, A. D. (2011). *Controversies in Media Ethics*. New York: Routledge.
- Griffie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. (1998). *Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden zoals gewijzigd door protocol nr. 11*. Straatsburg: Council of Europe.
- Hoove, S. t. (2003). *Grenzen in de journalistiek. Raad voor de Journalistiek tussen 1987 en 2003*. Amsterdam: Cramwinckel.
- Josten, M. (2010, april 22). *Verborgene camera als botte bijl.* Opgeroepen op september 3, 2013, van Nederlandse Vereniging van Journalisten:
<http://www.villamedia.nl/opinie/bericht/verborgen-camera-als-botte-bijl/>
- Jurjens, E. (2013, augustus 8). Opgeroepen op september 24, 2013, van Mediareport:
<http://www.mediareport.nl/persreht/28082013/raad-voor-de-journalistiek-op-de-schop-veranderingen-toegelicht-door-voorzitter-laroes/#more-15173>
- Keeble, R. (2009). *Ethics for journalists. Second edition*. . New York: Routledge.
- Kraak, H. (2013, september 14). 'Het woord woekerpolis hebben wij bedacht.'. *Volkskrant, V. Weekend* , p. 12.
- Laroës, H. (2012). *De littekens van de dag: kracht en zwakte van de journalistiek en het nieuws van morgen*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.
- Laroës, H. (2013, augustus 26). *Een nieuwe journalistieke Leidraad en geen juridisch klinkende uitspraken meer*. Opgeroepen op augustus 29, 2013, van De Nieuwe Reporter:
<http://www.denieuwereporter.nl/2013/08/een-nieuwe-journalistieke-leidraad-en-geen-juridisch-klinkende-uitspraken-meer/>
- Nederlandse Vereniging van Journalisten. (zd). *Code van Bordeaux*. Opgeroepen op september 23, 2013, van <http://www.nvj.nl/ethiek/code-van-bordeaux>
- Nieuwsuur. (2011, januari 11). *Hoofredactioneel commentaar: Journalistiek en de grenzen van het fatsoen*. Opgeroepen op september 29, 2013, van
<http://weblogs.nos.nl/nieuwsuur/2011/01/11/commentaar-journalistiek-en-de-grenzen-van-het-fatsoen/>
- NOS. (2006, november 29). *Nederlandse diploma's te koop op internet*. Opgeroepen op september 21, 2013, van <http://nos.nl/artikel/59284-nederlandse-diplomas-te-koop-op-internet.html>
- NRC. (2005, december 21). *Journalistieke normen en waarden*. Opgeroepen op september 28, 2013, van http://vorige.nrc.nl/krant/article1643490.ece/Journalistieke_normen_en_waarden
- Okhuijsen, R. &. (2013, juni 24). 'Omroep moet verantwoordelijkheid nemen voor journalistiek entertainment'. Opgeroepen op september 8, 2013, van Volkskrant:
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3184/opinie/article/detail/3464101/2013/06/24/Omroep-moet-verantwoordelijkheid-nemen-voor-journalistiek-entertainment.dhtml>
- Omroep Brabant. (2012, april 22). *Betrokkene dubbele moord Kaatsheuvel voor verborgen camera Peter R. de Vries*. Opgeroepen op oktober 24, 2013, van
<http://www.omroepbrabant.nl/?news/173171692/Betrokkene+dubbele+moord+Kaatsheuvel+voor+verborgen+camera+Peter+R.+de+Vries.aspx>

Overheid.nl. (1815, augustus 24). *Nederlandse Grondwet*. Opgeroepen op september 5, 2013, van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/>

Pleijter, A. (2010, april 15). "Media moeten de vrijheid hebben hun verhaal met beelden te illustreren". Opgeroepen op september 12, 2013, van Toekomst van de Journalistiek: <http://www.toekomstvandejournalistiek.nl/2010/04/media-moeten-de-vrijheid-hebben-hun-verhaal-met-beelden-te-illustreren/>

Raad voor de Journalistiek. (1996). *Ambtshalve uitspraak van de Raad voor de Journalistiek. Inzake het gebruik van verborgen camera-apparatuur*. Opgeroepen op september 24, 2013, van <http://www.rvdj.nl/1996/44>

Raad voor de Journalistiek. (1995). *Ambtshalve uitspraak van de Raad voor de Journalistiek: inzake het gebruik van onrechtmatig verkregen, niet voor publicatie bestemde gegevens door journalisten*. Opgeroepen op september 7, 2013, van Raad voor de Journalistiek: <http://www.rvdj.nl/1995/32>

Raad voor de Journalistiek. (2010, september). *Leidraad van de Raad voor de Journalistiek*. Opgeroepen op september 18, 2013, van <http://www.rvdj.nl/leidraad>

Rennen, T. (2000). *Journalistiek als kwestie van bronnen*. Delft: Eburon.

Rennen, T. (2005). Wat moet journalistiek met infotainment? In H. & Evers, *Journalistiek moet verder: tien beschouwingen over journalistiek* (pp. 15-40). Nijmegen: Valkhof Pers.

Rijsingen, H. v. (2013, september 18). *Oost-Europese bendes slijten buit in Nederland*. Opgeroepen op september 19, 2013, van EenVandaag: http://www.eenvandaag.nl/criminaliteit/47177/oost_europese_bendes_slijten_buit_in_nederland

Schuijt, G. (1996). De rechter en de verborgen camera: recente en eerdere rechtspraak. *Informatierecht / AMI* (5), 83-86.

Schuijt, G. (1995). Journalistiek ethiek en recht. In M. & Snijders, *Ethiek in de journalistiek*. (pp. 81-97). Amsterdam: Cramwinckel.

Schuijt, G. (2006). *Vrijheid van nieuwsgaring*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Sinaasappel, V. (2013). Regulering van de Pers (verslag van de VMC-Studiemidag van 21 juni 2013). *Mediaforum* (7/8), 186-191.

Staatscourant nr. 3656. (2012, februari 27). Aanwijzing toepassing dwangmiddelen tegen journalisten. *Staatscourant* (3656).

TROS Radar. (2013, april 1). *Grote prijsverschillen autospiegels*. Opgeroepen op september 9, 2013, van [http://www.trosradar.nl/uitzending/archief/detail/aflevering/01-04-2013/grote-prijsverschillen-autospiegels/?tx_comments_pi1\[page\]=4](http://www.trosradar.nl/uitzending/archief/detail/aflevering/01-04-2013/grote-prijsverschillen-autospiegels/?tx_comments_pi1[page]=4)

TROS Radar. (2013, september 30). *Nekwervel rechtzetten met de Atlas Profilax-methode*. Opgeroepen op oktober 1, 2013, van <http://www.trosradar.nl/uitzending/archief/detail/aflevering/30-09-2013/nekwervel-rechtzetten-met-de-atlas-profilax-methode/?p=1>

VARA Kassa. (2013, mei 25). *Tanden bleken niet geheel zonder risico's*. Opgeroepen op oktober 2, 2013, van <http://kassa.vara.nl/tv/afspeelpagina/fragment/tanden-bleken-niet-geheel-zonder-risicos/speel/1/>

Vereniging van Onderzoeksjournalisten. (2008, december 10). *'Plaksnor-journalistiek' is een kwetsbaar wapen*. Opgeroepen op september 23, 2013, van <http://www.vvoj.nl/cms/2008/12/10/vvoj-cafe-verborgen-cameras/>

Voorhoof, D. &. (2011). Journalisten mogen niet met vuur(werk) spelen! Noot bij nr. 18 EHRM 24 mei 2011, Mikkelsen en Christensen te Denemarken. *Mediaforum* (7/8), 215-218.

Voorhoof, D. (2006). Rechter mag niet-uitgezonden tv-beelden opeisen. *De Juristenkrant* (123), 13.

Westfälische Wilhelms-Universität Münster. (2012, februari 10). *PROZESS: Von Kriegsverbrecher Boere angeklagte niederländische Journalisten freigesprochen*. Opgeroepen op oktober 24, 2013, van <http://www.uni-muenster.de/NiederlandeNet/aktuelles/archiv/2012/februar/0210boere.shtml>

Wetboek online. (sd). *Wetboek van Strafrecht*. Opgeroepen op oktober 10, 2013, van <http://www.wetboek-online.nl/wet/Sr/139f.html>

YouTube. (2011, februari 13). *Poets, het programma met de verborgen camera*. Opgeroepen op oktober 1, 2013, van <http://www.youtube.com/watch?v=FqRZYzDrav4>

ZEMBLA. (2012, september 21). *Vieze ziekenhuizen (2)*. Opgeroepen op oktober 3, 2013, van <http://zembla.incontxt.nl/seizoenen/2012/afleveringen/21-09-2012>

ZEMBLA. (2009, april 19). *Vieze ziekenhuizen*. Opgeroepen op oktober 3, 2013, van <http://zembla.incontxt.nl/seizoenen/2009/afleveringen/19-04-2009>

Mondelinge bronnen

Ham, Ton van der (mondeling interview). Plaatsgevonden op 30 september 2013, Hilversum.

Hertsenberg, Antoinette (mondeling interview). Plaatsgevonden op 10 oktober 2013, Hilversum.

Josten, Marc (mondeling interview). Plaatsgevonden op 16 september 2013, Hilversum.

Laroës, Hans (mondeling interview). Plaatsgevonden op 16 september 2013, Leiden.

Uitspraken van de Raad voor de Journalistiek (geordend op datum)

Zaaknummer 1998/8. Brown tegen Peter R. de Vries (26 februari, 1998). <http://www.rvdj.nl/1998/8>

Zaaknummer 1998/29. Brown tegen Peter R. de Vries / HMG (22 september 1998). <http://www.rvdj.nl/1998/29>

Zaaknummer 1998/30. X tegen W. Fréquin / RTL (22 september 1998). <http://www.rvdj.nl/1998/30>

Zaaknummer 1998/37. Straver en Wafelbakker tegen redactie NOVA (13 november 1998). <http://www.rvdj.nl/1998/37>

Zaaknummer 2003/35. Turks-Islamitische Culturele Stichting tegen EO (4 juni 2003).
<http://www.rvdj.nl/2003/35>

Zaaknummer 2006/5. Brown tegen Peter R. de Vries (27 januari 2006).
<http://www.rvdj.nl/2006/5>

Zaaknummer 2006/27. X tegen hoofdredacteur TROS Radar (11 mei 2006).
<http://www.rvdj.nl/2006/27>

Zaaknummer 2006/44. X tegen Alberto Stegeman en hoofdredacteur Undercover in Nederland, SBS6 (11 juli 2006). <http://www.rvdj.nl/2006/44>

Zaaknummer 2008/36. Van der Vorm tegen hoofdredacteur TROS Opgelicht?! (21 juli 2008).
<http://www.rvdj.nl/2008/36>

Zaaknummer 2009/25. X tegen Alberto Stegeman en Noordkaap TV Producties B.V. (17 april 2009). <http://www.rvdj.nl/2009/25>

Zaaknummer 2010/12. Boere tegen hoofdredacteur Eén Vandaag, AVRO TROS (26 februari 2010). <http://www.rvdj.nl/2010/12>

Zaaknummer 2010/22. Pals Groep B.V. tegen hoofdredacteur TROS Radar (18 mei 2010).
<http://www.rvdj.nl/2012/22>

Zaaknummer 2010/28. Stichting Bureau Jeugdzorg Haaglanden/Zuid-Holland tegen hoofdredacteur Das Je Goed Recht, SBS6 en Endemol Nederland B.V. (28 juni 2010).
<http://www.rvdj.nl/2010/28>

Zaaknummer 2010/44. X tegen Strikker, Vorkink en hoofdredacteur RTV Oost (17 september 2010). <http://www.rvdj.nl/2010/44>

Zaaknummer 2011/13. X tegen Alberto Stegeman (4 maart 2011). <http://www.rvdj.nl/2011/13>

Zaaknummer 2011/18. Hoornveld en Meditech Europe Ltd. tegen hoofdredacteur TROS Radar (10 maart 2011). <http://www.rvdj.nl/2011/18>

Zaaknummer 2012/4. X tegen hoofdredacteur TROS Radar (17 februari 2012).
<http://www.rvdj.nl/2012/4>

Zaaknummer 2012/33. X tegen Alberto Stegeman en hoofdredacteur Undercover in Nederland, SBS6 (22 juni 2012). <http://www.rvdj.nl/2012/33>

Zaaknummer 2012/57. Van den Berg tegen hoofdredacteur Meldpunt! Omroep MAX (5 november 2012). <http://www.rvdj.nl/2012/57>

Zaaknummer 2013/16. Visser tegen hoofdredacteur TROS Radar (18 april 2013).
<http://www.rvdj.nl/2013/16>

Uitspraken rechtszaken (geordend op programma)

Peter R. de Vries (SBS). Zaaknummer: 455768 / KG ZA 10-694 WT/MB (Rechtbank Amsterdam, 9 april 2010). <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBAMS:2010:BM0564>

Peter R. de Vries (SBS). Zaaknummer: 200.066.095/01 SKG en 200.066.097/01 SKG (Gerechtshof Amsterdam, 8 maart 2011).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHAMS:2011:BP6989>

Peter R. de Vries (SBS). Zaaknummer: 200.105.903/01 (Gerechtshof Amsterdam, 22 mei 2012).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHAMS:2012:BW6242>

Peter R. de Vries (SBS). Zaaknummer: 11/02231 (Hoge Raad, 5 oktober 2012).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:HR:2012:BW9230>

PREMtime. Zaaknummer: 395872 / KG ZA 08-744 Pee/CN (Rechtbank Amsterdam, 16 april 2008). <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBAMS:2008:BG3896>

TROS Radar. Zaaknummer: 320357 329982 (Rechtbank Amsterdam, 17 mei 2006).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBAMS:2006:AX2452>

TROS Radar. Zaaknummer: 315711 (Rechtbank Amsterdam, 23 augustus 2006).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBAMS:2006:AY9207>

TROS Radar. Zaaknummer: 351423 (Rechtbank Amsterdam, 18 april 2007).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBAMS:2007:BA4583>

TROS Radar. Zaaknummer: 325380 KG ZA 08-1545 (Rechtbank 's-Gravenhage, 13 februari 2009).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBSGR:2009:BH2777>

TROS Radar. Zaaknummer: 200.028.826/01 en 200.029.041/01 (Gerechtshof 's-Gravenhage, 21 juli 2009). <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHSGR:2009:BJ3772>

TROS Radar. Zaaknummer: 349720 - HA ZA 09-3472 (Rechtbank 's-Gravenhage, 2 februari 2011). <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBSGR:2011:BP4605>

TROS Radar. Zaaknummer: 386712 - KG ZA 11-137 (Rechtbank 's-Gravenhage, 25 februari 2011). <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBSGR:2011:BP5790>

TROS Radar. Zaaknummer: 09/04045 (Hoge Raad, 8 april 2011).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:HR:2011:BP6165>

TROS Radar. Zaaknummer: 09/04045 (Parket bij de Hoge Raad, 8 april 2011).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:PHR:2011:BP6165>

Undercover in Nederland (Alberto Stegeman). Zaaknummer: 458900 / KG ZA 10-929 SR/RV (Rechtbank Amsterdam, 14 mei 2010).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBAMS:2010:BM4297>

Undercover in Nederland (Alberto Stegeman). Zaaknummer: 200.065.259 - 01 SKG (Gerechtshof Amsterdam, 21 mei 2010).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHAMS:2010:BM8273>

Undercover in Nederland (Alberto Stegeman). Zaaknummer: C/13/534867 / KG ZA 13-105 SR/JWR (Rechtbank Amsterdam, 8 februari 2013).
<http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBAMS:2013:BZ4253>

Bijlage 1 - Interview Ton van der Ham

Hoe vaak bijvoorbeeld gebruiken jullie nou verborgen camera's?

“Pff, uhm, nou, ik denk één keer in de paar jaar komt het voor. En we doen het eigenlijk in principe niet, omdat we... We vinden het... Kijk, we sluiten niet uit dat we hem inzetten. Ik kan me bij wijze van spreken voorstellen dat... We hebben die uitzending gemaakt bij die misstanden met het vlees, dat was heel vaak in het nieuws natuurlijk in het begin van dit seizoen, door twee collega's van mij gemaakt. Als het daar mogelijk was geweest om zelf de werkelijkheid te betrappen en je weet dat je het op geen enkele andere manier kan doen, dan zetten wij hem in. En dan zou dat bij wijze van spreken... bij zo'n verhaal zou dat ook kunnen, kan ik me voorstellen. Kijk, en ik vind het wel grappig, er wordt ook nog best wel veel naar gevraagd, naar verborgen camera en de methodes die wij gebruiken. Maar meestal gebruik ik hem natuurlijk niet. Ik bedoel, ik heb hem nou twee keer gebruikt voor de vieze ziekenhuizen. Het is echt een paardenmiddel, omdat ik eigenlijk... Ik vind het ook geen chique vorm. Ik vond hem... Bij die twee uitzendingen ben ik er trots op hoor dat we het zo hebben gedaan, maar in principe doen we het gewoon niet en willen we eigenlijk ook gewoon altijd met open vizier werken. En ik zou ook niet bij een programma willen werken wat bij wijze van spreken, wat het bestaansrecht ontleent aan een verborgen camera. Ik denk ja, ik vind het namelijk ook gewoon eigenlijk in principe een soort uiterste redmiddel, escapemogelijkheid en anders vind ik het... Okay, wij hadden bij wijze van spreken... Ik heb zo'n uitzending gemaakt over de verzuimpolitie, en in deel één waren we binnen bij zo'n callcenter en we konden met onze eigen gewone camera gewoon vastleggen wat daar gebeurde. Het deugde allemaal voor geen meter. Ik vind dat je in principe moet zorgen dat je op zo'n manier gewoon ergens binnenkomt en dat je kan vast leggen en dat je eigen gewone camera de werkelijkheid vast legt. Maar het kan zijn dat je zegt van 'ik wil toch echt, ik wil gewoon echt vastleggen wat er gebeurt, ik wil het laten zien en ik wil ook niet dat er achteraf wordt gezegd van ja het is niet zo'. En dat zie je bijvoorbeeld bij die vleesuitzending. Er wordt gezegd van 'ja, Zembla heeft alleen met anonieme mensen of mensen gesproken die anoniem', of ja ze houden hun bronnen geheim. En ja, is het nou wel waar of niet? Kijk, op het moment dat je dan natuurlijk ondersteunend bewijsmateriaal hebt, gewoon met beelden en camerabeelden die gewoon keihard aantonen dit is wat we hebben vastgelegd, ja dan, dan voegt het echt iets toe. Maar het is in principe natuurlijk gewoon niet de bedoeling. In principe moet je gewoon altijd herkenbaar als journalist te werk gaan. Alleen soms denk je 'jaaa...', ik wil toch even kijken hoe ze reageren als ze niet weten dat ik journalist ben'. Maar dat doen we niet voor elk wissewasje. We hebben in principe zoiets van je moet het gewoon op een normale manier moet je aan je informatie komen.”

En wanneer maak je die afweging van doe ik het wel of doe ik het niet? Op wat voor een punt sta je dan meestal?

“Ja, soms is dat ook...is daar ook binnen de redactie verschil van mening over.

(...) Dit deel van het interview heb ik weggelaten i.v.m. privacygevoelige informatie.

Dus wij hebben zo iets van die verborg camera gebruik je alleen echt om de werkelijkheid te betrappen. Dus ik heb met undercoverwerk in de ziekenhuizen laten zien dat de hygiëneregels worden geschonden, dat ze niet worden nageleefd, dat er onkunde is onder

het personeel. Dat de cultuur niet klopt. In deel twee ging het heel erg over de cultuur hè. Gewoon schijt hebben aan de regels en artsen die arrogant zijn en verpleegkundigen die artsen niet durven aan te spreken. Daar kan je allemaal wel over praten, maar dat moet je eigenlijk zien. En ik liet zien dat die verpleegkundigen, nou ja, die artsen niet durfden aan te spreken, omdat de artsen arrogant waren en dat de dingen... Nou ja, het was gewoon allemaal... Het gebeurde gewoon voor mijn camera. En wij hadden zoiets, op het moment dat wij van tevoren hadden gezegd tegen het ziekenhuis van hallo, wij komen langs, mogen wij ff, want wij maken een verhaal over de hygiëne en dat willen we graag filmen, dan was het natuurlijk die dag allemaal spik en span geweest. Dan hadden ze... Dan was alles netjes opgeruimd geweest. Dat was wat wij inschatten en dat was ook wel een vrij realistisch scenario. En we wisten ook gewoon 100% zeker dat er een probleem was. Dus we waren overtuigd van de ernst van het probleem. Namelijk: er gaan mensen onnodig dood, de naleving van de regels is echt heel erg beroerd en er is echt een heel groot probleem met de... Dit is echt... Nou ja de cultuur klopt van geen kant, want dit is... Mensen durven elkaar niet aan te spreken. Dus toen dachten we van dan is het wel gewoon... dan mag het.”

Ja, want hoe ben je toen omgegaan, want jij hebt natuurlijk ook gesolliciteerd daar, hoe gaat dat dan met de gerechtelijke grenzen zeg maar? Want je mag officieel natuurlijk wel solliciteren, maar heb je onder je eigen naam gesolliciteerd?

“Nee, ja, wat je dan moet doen... Het is natuurlijk best wel lastig, want als je gaat solliciteren, je hebt natuurlijk je hebt en weet ik het allemaal nodig, dus je kan niet zo makkelijk een andere identiteit aannemen. Dus mijn probleem was, ok, want als ik dus in dienst treed, kijk dat was bij die eerste uitzending nou ook echt in loondienst gaan. Bij de tweede uitzending was ik vrijwilliger, maar bij de eerste was ik gewoon schoonmaker. In het ziekenhuis, gewoon echt in dienst van het ziekenhuis, en de andere bij een schoonmaakbedrijf. Dus toen dacht ik natuurlijk ook wel even van ik... niet mijn eigen paspoort kunnen gebruiken, mijn eigen bsn-nummer kunnen gebruiken, maar ik wil niet dat ze mij herkennen. Dus toen heb ik... ik heb gewoon mijn naam gebruikt maar ik heb mijn voornaam verandert. Dus dan was ik niet meer te googlen. Dus ik heb gewoon... ik heette Anton in plaats van Ton van der Ham. Dus ja, ik merkte dat je dan, dan kom je niet bij mij terecht. Als mensen je zouden herkennen dan wel, maar dat was niet zo, want de journo die wordt niet zo heel erg snel herkent. En zeker toen ik in 2009, toen... nu zijn we zelf iets meer in beeld, maar dat was toen eigenlijk nog veel minder het geval. Dus, kijk, dat doe ik gewoon op die manier, en ik had een soort verhaal bedacht. Je moet natuurlijk wel ergens, je moet natuurlijk wel geloofwaardig zijn. Dat jij gewoon als dertiger, ja je bent gewoon, en blank, en gezond en je wil schoonmaakwerk gaan doen, daar moet je wel een soort verhaal bij hebben hè. Ik heb gewoon een soort fakeverhaal bedacht waarvan ik dacht dat kan ik nog wel redelijk... dat is nog wel... En ik ben met een lulverhaal daar gewoon binnen gekomen. En dat geloofden ze gewoon. Dus je kan... Mensen zijn gewoon best wel goedgegelovig, dus je kan misbruik maken van de goedgegelovigheid van mensen ook. Dat is niet heel erg fijn. Het voelt ook niet heel erg prettig. Dus ... Het is heel vermoeiend om te doen, want je moest continue opletten. Dat je verhaal ... Dus dat je niet ontmaskerd wordt en je houdt bij wijze van spreken mensen dus gewoon voor de gek. En dat is niet alleen maar bijvoorbeeld de directie, dat zijn gewoon je directe collega's en degene die je aanneemt. Die zit je gewoon te bedonderen. En dat is een beetje... dat vond ik wel lastig.”

Ja. Ook in combinatie met die verborgen camera die je intussen... Want een knoopje had je toch?

“Ja, een knoopje en een pen. Ik heb een aantal dingen gebruikt en dat is... Goed ik ben dan ook wel heel functioneel, ik ben dan aan het werk, ik denk dan ik moet gewoon zorgen dat ik nu die werkelijkheid betrap dus ik ga gewoon mee en speel de vermoorde onschuld, stel de hele tijd allerlei stomme vragen, loop de hele tijd beetje zo raar rond, want je moet heel erg opletten dat je het allemaal goed filmt. Dus het is heel anders, het is heel vermoeiend, want je moet de hele tijd en...dus je bent continue bezig met voor de gek houden en je moet je werk gewoon doen, hè gewoon schoonmaken bij wijze van spreken, en je moet doen waar je voor komt, namelijk filmen wat er niet klopt. Dus je bent ... Je speelt allerlei verschillende rollen of zo. Het is heel erg vermoeiend. En je moet super alert zijn. En pff man, ik was kapot. Ik was echt kapot. Ik deed natuurlijk schoonmaakwerk, maar ik was echt... Je moet natuurlijk steeds zorgen dat je echt gewoon vastlegt waar je voor komt en dat het... vervolgens moest ik het weer gaan checken. Ik heb dit en dit en dit gezien. Dan moest ik weer bellen met mijn deskundige, van ja, is dit nou eigenlijk erg, waar moet ik opletten en klopt dit wel? En moet dat nou... wat heb ik nog meer nodig eigenlijk? Ze zeggen dat het zo en zo zit, maar is dat wel waar? Dus dat ben je continue weer aan het checken bij je bronnen.”

Want hoe lang ben je daar uiteindelijk in dienst geweest zeg maar? Dat je gefilmd hebt?

“Twee keer twee weken. Volgens mij ben ik een maand schoonmaker geweest toen en bij het patiëntenvervoer ook zoïets. Ook een maand zo ongeveer gewerkt.”

Maar ook dat je zeg maar die hele maand constant...

“Nou, nee niet elke dag. Bij die...even kijken... nou... bij het ziekenhuis werkte ik wel drie, vier dagen of zo per week. Maar ik probeerde dat ook een beetje dan niet hele dagen te hoeven werken, want dat was gewoon niet te doen. Als je en ... het is zo enorm intensief om met een verborgen camera te werken. Ik bedoel een gewone draaidag is al vermoeiend. Ja en dan ... op het moment dat je dan ook nog eigenlijk ... ik bedoel eigenlijk ben je op dat moment natuurlijk gewoon schoonmaker. Dus je doet twee dingen tegelijkertijd, maar je bent ook de boel aan het besodemieteren dus je moet ook enorm goed opletten dat je niet door de mand valt. Dat je...en dat je... dat de camera werkt. En dan is ie weer op en dan moet je weer met een accu en dan zit je weer met een schijfje... het was allemaal een enorm geteut hoor. En je moet ook nog zorgen dat het er een beetje uit ziet, dus dat je het ook daadwerkelijk echt goed filmt. En het is allemaal heel erg kwetsbaar spul dat... je moet heel erg controleren van doet ie het nog steeds en soms moet je het weer even terugkijken of controleren of ie wel in de opname stond of dan deed ie het weer niet. Die pencamera, dat is ook allemaal...het is allemaal niet echt van topkwaliteit. Het is nog steeds heel erg ... houtje touwtje. Dan had ik ook zo'n band om met een accu en recorder en dit en dat en allemaal snoeren en een soort bedieningsdingetje in mijn zak. En dan moest ik natuurlijk ook kleren aan van het ziekenhuis en dan moest ik een gat knippen in het borstzakje zodat mijn pen daar wel weer doorheen kon en ja pff.. het was echt een gedoe. En ik heb toen ik de tweede uitzending wilde maken van bleh... Want wij werden dus getipt door verschillende bronnen, je moet echt wel een nieuwe uitzending hierover maken, want het is echt nog steeds een probleem. Toen dacht ik wel ja pff mijn hemel, ik ga niet weer schoonmaker worden hoor. Daar heb ik geen zin in. Plus ik zou ook...ik dacht ik word nu ook aan alle kanten herkend. Want ik bedoel die eerste uitzending heeft natuurlijk best wel ingeslagen, dus ze zullen me nu wel... als ze me zien word ik meteen uitgelicht, en het ziekenhuis uitgetrapt, maar ... en ik wilde ook niet weer bij de schoonmaak zitten. Ik dacht

ik wilde meer in contact komen met de artsen en verpleegkundigen. Ik dacht dat schoonmaken, dat punt heb ik nu wel gemaakt. Ik wil wel echt iets nieuws gewoon doen. Dus dan moet ik op een ander niveau in dat ziekenhuis...ik moet gewoon meer echt met patiënten en ik wilde meer met verpleegkundigen in contact komen en dat kon als ik...nou ja, toen kwamen we er dus achter ze hebben ook vrijwilligers in dienst en die rijden de hele tijd die patiënten in het rond in bedden. Want heb je die tweede uitzending ook gezien?"

Nee, die heb ik niet gezien.

"Nou, dat was dus het patiëntenvervoer. En toen kon ik echt veel meer ook laten zien dat ook die cultuur echt ... nou ja hoe die in elkaar steekt. En artsen die arrogant...artsen met hun ringen en horloges en lange mouwen en ze gewoon schijt hebben aan de regels en dat ze zich absoluut niet laten aanspreken door de verpleegkundigen. Dat wilde ik in die tweede uitzending heel erg laten zien. En toen heb ik ook gewoon weer...als vrijwilliger heb ik me aangemeld. En toen was het verhaal... ik ben hier net komen wonen...En ik dacht dan moet ik wel een goed adres hebben, want stel je voor ze wonen net daar, dan weet je, het is een beetje tricky en voor je het weet val je door de mand. Maar dan gebruikte ik mijn eigen postadres, in Amersfoort waar ik woon. Dat ik daar dan nog mijn postadres had, en mensen stellen dan eigenlijk helemaal geen vragen meer, vinden het allemaal wel best. Zijn gewoon echt goedgelovig. Als je wilt dan kan je gewoon iedereen echt voor de gek houden. En ik merkte dus dat... liegen gaat mij goed af. Dus ik ben erachter gekomen dat ik niet zo'n... dat ik in staat ben tot leugenachtig gedrag en dat lukt. En ik merkte ook wel, mensen voelen zich achteraf ook wel echt genaaid hoor. Dat vonden mensen echt niet leuk."

Want je liet ze wel achteraf weten dat je...

"Ja, natuurlijk heel netjes. Want wat ik dan doe, is, maar dan benader je natuurlijk de directies. Dus op een gegeven moment als ik alles klaar heb, en ik heb genoeg materiaal, heb alles bekeken, en ik wist gewoon ' ik heb beet' . Maar kijk, onderzoeken is 1 , verborgen camera gebruiken is 2 , maar uitzenden is weer een derde. Dat zijn ook elke keer de stappen die je zet. Dat hebben we ook bij uitzending 1 gezegd: ok, we gaan het inzetten het middel, we vinden dit gerechtvaardigd, we vinden dat het doel het middel heiligt, maar dat is dan de onderzoeksmethode, of we het uiteindelijk gaan gebruiken, dat beslissen we pas als we klaar zijn. Als we al het materiaal hebben en dan pas gaan we weer opnieuw kijken vinden we nou dat wat we hebben aangetroffen dat dat erg genoeg is om de privacy van die mensen te schenden. Want dat doe je."

Dus eigenlijk zijn het twee fases waarin je de keuze maakt om er gebruik van te maken zeg maar.

"Ja. Absoluut. Dus van tevoren dan kan...ik vind namelijk dat ... je kan niet zeggen van ja ok we gaan het gewoon inzetten en we zien wel of we het gaan gebruiken. Nee, eigenlijk moet je dan zeggen ... dus ook van tevoren moet je al echt goed erover na hebben gedacht. Want bijvoorbeeld bij die gevangenis...ik heb het dus één keer gebruikt en nou ja toen was de eindredacteur het er dus eigenlijk niet eens mee eens, ja niet dat het erg was dat ik het toen had gebruikt, maar we hadden toen wel zo iets van weet je als We moeten wel zorgvuldig zijn met onze reputatie ook. Als ze het idee hebben van Zembla is continue achterbaks bezig en voor je het weet sta je op de verborgen camera, dat is niet wat je wil."

Dus mensen moeten echt weten, we zetten het echt alleen maar in de uiterste gevallen. Dus dat willen we echt bewaken.”

Het is dus ook ergens dat je die afweging maakt om je programma te profileren? Niet dat je inderdaad een kant op gaat die je niet wil zeg maar?

“Ja. De beeldvorming. Van Zembla zet te pas en te onpas de verborgen camera in. Dat willen we ook echt niet. We willen het echt alleen maar als het niet anders kan. In principe niet. En in principe maken we ons altijd gewoon bekend als journalist. Wij zijn van Zembla en hier gaat de uitzending over. Dus niet mensen om de tuin leiden. Dat is wel eens zoeken, maar je moet natuurlijk wel eens aan het begin... je moet je bronnen beschermen, maar soms moet je ook wel eens aan het begin ‘Als ik nu zeg van het is helemaal fout in die organisatie, daar gaan we een uitzending over maken’, he, dan, je moet het wel een beetje aankleden. Je moet het soms wel een beetje wat slimmer vertellen maar in principe moet het gewoon bij iedereen van tevoren duidelijk zijn van hier gaat de uitzending over en zo gaan we het doen. En echt, eerlijkheid duurt het langst. Nou, verborgen camera is per definitie niet eerlijk. Dat is achterbaks. Dat is gewoon stiekem doen. Dus dat moet alleen als het niet anders kan. En dan is het vervolgens weer aan het eind, als ik alles klaar heb, ok, zijn de feiten dermate ernstig dat het dit middel rechtvaardigt? Want je gaat toch, hoe je het wendt of keert, mensen worden herkend op een of andere manier. Kunnen herkend worden...We hebben wel iedereen geblurd...”

Dat doe je standaard zeg maar?

“Ja, ja, ja, ja. Absoluut. Ik vind dat iedereen... mensen worden nietsvermoedend gefilmd dus dan vind ik dat je ze allemaal gewoon moet beschermen, maximaal. Alleen directe collega's weten wel van dat is dokter die of die arts... Ja, mensen die, dat kan in zo'n organisatie wel zo'n probleem geven. En toen hebben wij zoiets gehad van okay, die mensen die wij aan bod laten, die mensen die wij laten zien, die horen te weten wat de regels zijn en die regels worden overtreden, nou en dat is dan natuurlijk niet leuk als je dat... als je dan vervolgens jezelf op televisie terug moet zien in een beetje een gênante situatie, maar dan weegt die ellende minder zwaar dan het onderwerp. Maar dat is dus dan doe je die personen wel een soort van geweld aan. Nou daar moet je heel erg mee uitkijken. Dus wij zeggen altijd, wij zijn hard op de inhoud en zacht op de mensen. We willen eigenlijk mensen zo min mogelijk beschadigen. Maar dat is dus steeds een soort zoeken naar een afweging.”

Want worden ze dan van tevoren ingelicht van je zit in de uitzending?

“Absoluut, dus wij hebben bijvoorbeeld bij de eerste uitzending... op een gegeven moment hadden wij alles binnen, toen hebben we de ziekenhuizendirecties benaderd en hebben we ook gezegd we willen graag komen praten, want we gaan een uitzending maken en we hebben feiten geconstateerd, ook in uw ziekenhuis, daar willen we over vertellen. Nou, wat is er dan aan de hand. Ja, we willen langskomen en we willen het uitleggen. Dus dat hebben we bij beide ziekenhuizen gedaan toen en we hebben ze van tevoren de gelegenheid gegeven...kijk dit is er gebeurd, we snappen dat u het heel vervelend vindt, dat u de pech heeft dat wij bij jullie dat nou eenmaal hebben gedaan, en dat gaan we uitzenden, we gaan ook de naam van het ziekenhuis noemen, maar we gaan de mensen onherkenbaar maken en nou, we willen heel graag dat u reageert op de beelden, u mag daar ook van tevoren kennis van nemen, en dan mag u daar reactie op geven. Dus we

hebben dat ... we hebben toen ook een soort compilatie gemaakt met de belangrijkste fragmenten, die hebben toen..."

Het is niet dat je de hele uitzending dan al weggeeft?

"Nou, in principe mogen ze dan wel zo veel... nou, jawel, ze mogen gewoon alle heftige dingen mochten ze gewoon zien. Dus we wilden niet dat ze dan later weer tegen anderen ... nee. Toen ze besloten hadden om mee te werken, mochten ze ook alles zien. Nou, ja alles, ik heb geen zin om dan 20 uur materiaal te laten zien dan, dat heeft geen zin, dus ik heb een selectie gemaakt van nou dit zijn de onderwerpen en van elk onderwerp heb ik een paar voorbeelden dan bij elkaar gezet. En dat heb ik ze laten zien, zodat zij ook goed een reactie konden voorbereiden."

Maar ik stel me voor dat je het dan al gemonteerd hebt?

"Ja, ja, ja. Zeker. Dus ik heb ... en het ene ziekenhuis heb ik eigenlijk ook...die reageerden heel slim, gelijk van ja, dat is heel vervelend en hier balen we ongelofelijk van, maar we reageren. Die andere was in eerste instantie, hadden die een lijn van 'onrechtmatige datum, we gaan aangifte doen', en die dachten eerste even op die manier powerplay en toen dachten ze waarschijnlijk van dat gaat hem ook niet worden, want we gaan het gewoon...we kunnen het denk ik niet verbieden. Ze zouden eventueel kunnen zeggen van we verbieden dat jij die beelden gebruikt, maar je bent onrechtmatig bezig geweest, valse gronden en dan is het aan de rechter... maar zij dachten waarschijnlijk van ja, die rechter die gaat gewoon beslissen dat Zembla die wel had mogen doen, dus dan is de publicitaire schade nog groter voor het ziekenhuis. Dus die hebben uiteindelijk ook besloten om mee te werken. Dus beide ziekenhuizen hebben toen gezegd, zijn toen hier langs geweest, hebben toen de beelden gezien en een paar dagen later een interview gegeven. Nou heb ik bij het tweede verhaal de ziekenhuizen ook weer benaderd en ook weer gezegd van nou we zijn binnen geweest met verborgen camera, heel vervelend voor jullie, maar we vonden dat we het op die manier moesten doen en we hebben dingen geregistreerd die niet door de beugel kunnen. Nou, ja, hoe gaan we ... gaan jullie meewerken aan de uitzending? Dat zou wel heel fijn zijn en goed en die hebben dat eigenlijk ook alle drie besloten we gaan door de knieën, we gaan zeggen dat het fout is geweest , dus ze hebben alle drie gekozen om mee te werken. En nou ja goed, dan heb je...naar die directie toe is dat vervelend, maar naar mijn directe collega's vond ik het wel lulliger. Want die heb ik natuurlijk echt gewoon..."

Die vanuit het ziekenhuis? Van de schoonmaak?

"Ja. Van de schoonmaakcollega's of in het tweede geval dan de andere vrijwilligers. Of mijn directe leidinggevend, dat was dan wel een echte medewerker, die hadden dan wel zo iets van ja... ja, één mevrouw die was gewoon echt heel erg teleurgesteld. Die heb ik gewoon echt... ik ben er gewoon.... Die heb ik het vertrouwen gewoon echt beschaamd. Dat vond ik echt een rotstreek. Ik heb toen wel uitgelegd van dat snap ik, maar snap jij ook waarom wij dit hebben gedaan? Dat er een doel was en dat we het journalistiek gezien gewoon echt niet op een andere manier konden doen? En ik realiseerde me wel van dit is dus wat je doet op het moment dat je gewoon met zo'n verborgen camera te werk gaat. Dat het eigenlijk gewoon... dus dat wil ik ook niet te vaak doen."

Maar het is dus wel eigenlijk dat je dus altijd de mensen, of nou ja, in dit geval de artsen, die verwerk je dan later nog met een gewoon interview in de uitzending of zet je...Je zegt dat ze daarna nog een interview gaven, de directies, maar is dat ook nog uiteindelijk in het item..

“Ja, ja, ook bij deel 1, die ziekenhuisdirecties, die zitten aan het eind van de uitzending zitten die alle twee kort erin. Ja, die reageren alle twee ook kort op de uitzending. En ook bij vieze ziekenhuizen deel 2 is dat ook zo geweest. Dat die ook... die reageren ook.”

Het is dus nooit zo dat je alleen die verborgen camerabeelden hebt en dan bij wijze van spreken op internet nog een soort van reactie plaatst?

“Nee, nee, dat vind ik niet kunnen, dat vind ik niet kies. Als je daar op deze manier onderzoek naar doet dan moet je ze ook ruimhartig de gelegenheid geven om te reageren op de feiten. Dat vind ik gewoon echt... kijk als ze het niet hadden gedaan, van we werken niet mee, dat moeten ze zelf weten, maar nee, ik vind dat je echt zeer ruimhartig weerwoord moet geven, niet zeggen van ja, dan doe ik het wel op internet. Nee. Want je hoort gewoon...”

Nee, want als ik inderdaad kijk bij Radar in dit geval, omdat dat mijn ervaring is, daar werd het inderdaad pas naderhand gedaan als het al gemonteerd was, of bij wijze van spreken twee dagen voor de uitzending, bij Radar dan drie dagen op vrijdag, en dan werd er alleen een reactie op internet geplaatst.

“Maar dat is dan, dat zijn dan kleine boefjes of zo?”

Nou, bijvoorbeeld, ik heb zelf, het enige item dat ik tijdens mijn stage heb gemaakt, daar wilde de verslaggevers het ook met verborgen camera doen. Dat ging om prijzen van autospiegels en dat ze bij garages van... de originele Opel-spiegels, in dat geval was het Opel, dat die geen alternatieve boden en als er al een alternatief was, want zo'n spiegel kost 100 euro, alleen het glas dan, dan was het iets van 60 euro, terwijl als je gewoon bij een andere garage ging, geen Opel-variant, dan was het 10 / 15 euro zo iets. En dat is eigenlijk het enige wat we toen gefilmd hebben. Bij die garages gewoon langs gaan van wat kost dat, en heb je alternatieven. En later is dat vlak voor de uitzending gebeld met een reactie van goh, we zijn langs geweest. Wat is jullie reactie? Maar dat is verder niet meer in de uitzending verwerkt, op één zinnetje misschien na als.. na het item..

“Ik denk dat je altijd moet afwegen van hoe... wat voor een weerwoord ga je geven. Kijk, dit is natuurlijk dat zij die, dat is natuurlijk een klein onschuldig dingetje misschien. Ik weet niet, worden die garages met naam en toenaam genoemd?”

Uhm nee, op internet uiteindelijk wel. We hebben wel aangegeven bij welke we langs zijn geweest. Volgens mij in de uitzending zelf, volgens mij niet.

“Ik vind op het moment dat je gaat zeggen van we komen bij Opelgarage ...”

De Opelgarages zijn meen ik wel genoemd, omdat dat dan de 'boef' was in dit geval, dus tussen aanhalingstekens. En de drie overige garages hebben we niet genoemd. Maar dat durf ik echt niet helemaal zeker te zeggen.

“Nee, maar ik vind dat op het moment dat je iemands privacy te grabbelen gooit, dat je gewoon iemand... dat je echt aan naming en shaming doet, dat je echt zegt van die is fout en dat laten we zien met deze verborgen camerabeelden. Dan moet die persoon ook kunnen reageren in de uitzending.”

Dus hoor en wederhoor is wat dat betreft een heel belangrijk goed?

“Ja, heel belangrijk. Kijk, wat een ander ding is, kijk je hebt verborgen camera. Dat is vrij duidelijk, dus in principe niet. Wat we wel doen is, we nemen best wel veel telefoongesprekken op. Dat is ook omdat we achteraf gewoon geen gezeik willen van ja, dat is niet gezegd, terwijl het wel is gezegd, want dat weten we zeker. We nemen best wel veel gesprekken op.”

Wordt dat ook standaard opgenomen als je belt?

“Niet standaard. Nee, maar ik heb nu ook wel opnameapparatuur sinds kort aan mijn telefoon en ik heb ook op mijn iPhone nu een app zitten voor een tientje ofzo en daar kan ik dus telefoongesprekken mee opnemen en dan ... en dat is in principe niet... dat is niet zozeer voor publicatie als wel dat we ook gewoon bewijs willen hebben dat dat toen echt wel zo door die persoon is gezegd. Soms gebruiken wij die telefoongesprekken ook in onze uitzending. Ik bedoel mijn laatste uitzending over de verzuimpolitie deel 3, heb ik onthuld dat verzekeraars de privacy schenden van zieke werknemers, dat die informatie opvragen bij werkgevers en als ze die informatie niet krijgen dan zetten ze de uitkering stop van de verzuimverzekering. En wij wilden laten zien... nou, ik ga dan voorlichters benaderen van die verzekeraars. Dan wil ik weten van wat zijn de regels, en hoe zit dat. En dan zie je dus dat die voorlichters die zijn nog best wel genegen om de boel af te houden, te traineren, niet de informatie te geven die ze ... waar ik gewoon recht op heb. Ik heb een paar van die telefoongesprekken met die voorlichters die heb ik ook gewoon opgenomen. Want ik vind voorlichters, hè, in principe moeten ze weten dat alles wat ze zeggen on the record is. Voorlichters zijn in principe gewoon altijd citeerbaar.”

A la politici etc.?

“Die zouden het ook moeten weten ja. Dat is anders dan gewoon een archeoloog, een autoverkoper, die weet dat niet. Dus nou goed, wij nemen die gesprekken op en wij hebben ook zo iets van in principe mogen wij die ook gewoon uitzenden. Alleen de vraag is natuurlijk wel, en dat vind ik zelf ook nog wel een beetje lastig, van waar ligt nou, moet je dat nou altijd van tevoren zeggen? Nou, bij voorlichters doen we dat niet. Bij andere mensen meestal wel, behalve als je weer... we willen toch eigenlijk wel weten wat ie zegt als ie niet weet dat het wordt opgenomen. Dat zijn wel...”

Maar dat is dan ook bij de verborgen camera weer die afweging?

“Ja, dat zijn altijd weer van die dilemma's. Maar in principe moet je natuurlijk wel melden van ik neem dit gesprek op. Ook telefoongesprekken. Het is ook weer iets anders of je het ook gebruikt, ik bedoel opnemen voor jezelf, in principe mag je eigenlijk ... ik bedoel jij meldt het nu ook netjes en zo hoort het natuurlijk ook. Maar, je mag als journalist eigenlijk best wel veel gesprekken zomaar opnemen. En zeker dus bij voorlichters, maar wij zenden ze dus ook steeds meer uit. Dus ook omdat we willen laten zien hoe dat we te werk gaan. Dus we willen aan de kijker ook laten zien van hoe ons onderzoek werkt. We willen

transparant zijn. We horen dit, we gaan het checken daar, die zegt eerst zegt ie dat, ok, maar later als we deze stukken in handen hebben, vindt ie opeens dit en we vinden dat soms interessant om te laten zien. Hoe organisaties dus eigenlijk nou ja ons proberen een rad voor ogen te draaien. En ik zal ook... ik had bijvoorbeeld ook een gesprek met Achmea opgenomen en die was echt heel erg afhoudend en die wilde niet reageren. Nee, dat lukte op korte termijn allemaal niet en dat kreeg ie allemaal niet uitgezocht en ze waren op vakantie en weet ik het wat allemaal van dat soort gezeik. Ja, jullie zijn de grootste verzekeraar van ons land en ik stel een vraag en ... dat vind ik echt ongelofelijk. Het is hele leuke televisie, want ik had hem aan de telefoon... uiteindelijk hebben ze wel een interview gegeven. Ja dan hebben we ook besloten dat we die leuke telefoongesprekken, hoe grappig het ook is en hoe stom ie ook reageert bij wijze van spreken, dus het zou dan voor de uitzending best wel interessant kunnen zijn. Maar dat gebruiken we dan weer niet, omdat hij zo netjes was om uiteindelijk dan toch een interview te regelen met z'n directeur. Wat overigens voor hun niet zo heel erg succesvol verliep. Maar..."

Maar daar werd uiteindelijk hetzelfde gezegd als in het telefoongesprek?

"Nou, uiteindelijk moesten ze nog veel meer toegeven dat ze fout zaten. Maar ook daarbij geldt dus wel van ja, in principe open... met open vizier werken. Maar we vinden wel dat voorlichters wel moeten weten dat ze in principe altijd kunnen worden opgenomen."

Maar bijvoorbeeld werknemers à la die schoonmakers?

"Nee, dan niet. Die... dat zijn... en dan mag je al helemaal niet zomaar uitzenden. Kijk dat je bij wijze van spreken zegt, ik heb dit gesprek goed opgenomen, zodat ik gewoon 100% zeker weet dat het precies zo is, hè, dan kan ik wel meeschrijven, maar dan kan er later nog een discussie ontstaan. Maar als je gewoon weet van ik heb het gewoon opgenomen, en het is geen voorlichter, dan mag je het in principe gewoon niet uitzenden. Of je moet het van tevoren hebben gemeld. Dan mag het eventueel wel weer een afweging zijn op het moment dat echt het belang zo groot is en bla bla bla, maar in principe moet je het altijd van tevoren melden. En dat komt dus veel meer voor... en die dilemma's komen veel meer voor dan bij verborgen camera. Omdat dat veel meer echt een enorme uitzondering is."

En wat betreft die verborgen camera, hoe werkt dat proces op de redactie dan precies? Omdat je het er wel over hebt dat het echt bijna nooit gebeurt, maar dat als het gebeurt dat het dan wel goed besproken wordt.

"Ja, altijd ja. Altijd met de eindredactie."

Hoe moet ik me dat voorstellen?

"Nou, gewoon dan stap ik hier naar binnen en dan zeg ik..."

En dat is alleen met de eindredactie?

"Nou, in de vergadering op maandagochtend, we hebben 1 keer in de week vergadering, dan bespreken we de voortgang van de verhalen en dan ook, je maakt ook als je een uitzending gaat maken, na een paar weken research maak je een soort A4-tje, dat noemen we ook altijd het A4-tje, en daarin schrijven we altijd... schrijf je hoe je verhaal eruit komt te zien en wat je wilt vertellen. En dan ben je nog wel.. daar kan nog wel wat dingen aan

gewijzigd worden, maar dan heb je nog wel een beetje een lijn. Dan heb je gewoon dingen goed uitgezocht na een week of twee of zo. En dan heb je ook vaak al wel besloten of je bij wijze van spreken zo'n verborgen camera zou willen inzetten, dus dat wordt dan wel met de rest van de redactie besproken. Dus we hebben het wel met mekaar daarover. Maar de echte knopen worden wel gewoon doorgehakt hier in samenspraak met de eindredacteur. Dus als zij het niet ziet zitten, dan gebeurt het gewoon niet. en ja, zij is daar ook heel scherp en kritisch op."

Is het dan ook, want jij had het erover een pen en horloge en knoopje, is het ook niet dat de techniek het wat dat betreft misschien ook meer makkelijk maakt?

"Nou, nee dat maakt het voor ons niet.. nou, nee. Het was wel zo dat het vroeger nog... een aantal jaren geleden was het nog ingewikkelder dan nu. Maar dat maakt niet dat we er sneller voor kiezen."

Omdat, wat dat betreft inderdaad, het is veel makkelijker toe te passen.

"Nee, dat maakt niet uit bij ons."

Zie jij ook dat de manier waarop het toegepast wordt dat dat echt veranderd is? Als je het bijvoorbeeld vergelijkt met 10 jaar geleden? Dat als het gebruikt wordt, dat het dan op een andere manier toegepast wordt?

"Nee, kan ik niet echt zeggen. Je ziet nog steeds dat de kwaliteit erg beroerd is en... nee, ja, ik bedoel, ik kijk ook die programma's van Alberto Stegeman en zo... dat vind ik niet... die kijk ik ook allemaal niet. Dus ik wil ook... ik had wel zo iets van ik wil nu niet in die hoek zitten van de undercoverjournalistiek weet je wel. Dat wordt niet mijn profiel. In principe hou ik daar namelijk helemaal niet van. Het grappige is wel dat ... het komt wel eens vaker voor dat studenten contact leggen met ons voor de scripties of andere... hoe vaak er over verborgen camera dingen gevraagd wordt. Dat blijft toch wel een interessant onderwerp. Er was er vandaag nog eentje van de HU. Dus het blijft wel een inspirerend en intrigerend thema en ik denk dat jonge journalisten ook gewoon willen weten van ja, wat vind ik hier nou eigenlijk zelf van?"

Ja, dat is inderdaad ook mijn aanleiding. En het is wel heel erg aan het veranderen moet ik zeggen. Ik ben wel heel erg aan het nadenken...

"Want hoe stond je er zelf eerst in dan?"

Nou, ik stond eerst, maar dat komt doordat ik het zelf zo heb mee gekregen vanuit Radar, dat zeg ik eerlijk, was vorige week een item waarbij ze het hadden gebruikt, vanavond weet ik dat er een item in zit en twee weken geleden... heel vaak. En als ik het zo nou na ga, er werden daar veel minder afwegingen gemaakt. En als ik dan na ga, van inderdaad die privacy en het zijn gewoon mensen die nooit met camera's te maken gehad hebben op dit na, dan ga ik steeds meer zeg maar richting de ethische Leidraad. Kijk je weet wat er natuurlijk in de Leidraad staat, en wat volgens de ethiek wel en niet aanvaardbaar is, maar omdat ik vanuit de praktijk heel anders geleerd heb in eerste instantie,... ik ben erover gaan nadenken.

"Het is namelijk ook best wel makkelijk. Kijk op het moment dat je denkt die garages die verkopen wel heel makkelijk die dure spiegels. Dat gaan we eens ff onderzoeken. Maar het

kost iets meer tijd om bij wijze van spreken gewoon casuïstiek te vinden. Dat je bij wijze van spreken gewoon klanten van hun benaderd en uitzoekt van hoe is het nou bij u gegaan toen u... het kost meer tijd, maar in principe is dat wel de chique manier. Gewoon voorbeelden uit de praktijk en dan ga je vervolgens verhaal halen bij die man en zeg je van hallo, ik wil een interview. En als ze dan niet willen geven, dan mag je bij wijze van spreken gewoon met draaiende camera laten zien dat die dat niet wil geven, zelfs daar moet je weer mee opletten, want dat doen wij ook in principe niet. Liever niet. We willen eigenlijk in principe gewoon netjes afspreken, van tevoren melden. Ook daar geldt weer, soms kunnen er redenen zijn om het wel te laten zien. Of bijvoorbeeld ook als iemand opeens wil stoppen met een interview. Dan zeg ik altijd tegen me cameraman van gewoon draaien, en dan kan ik altijd nog besluiten of ik het wel of niet uitzend, maar in principe is het zo dat er gewoon afspraken zijn van nou ja we melden van tevoren we willen een interview. We overvallen niemand. Wat we nu natuurlijk wel iets vaker doen is dat de journalist als het ware de kijker meeneemt, zodat we wel met draaiende camera binnenkomen, maar dan hebben we het van tevoren gemeld dat we met draaiende camera binnenkomen. Maar ik vind, het is een makkelijke vorm van journalistiek. je moet eigenlijk vind ik het niet inzetten als een soort gemakzuchtig middel. Om iets te bewijzen.”

Eigenlijk een back-up middel zeg maar? Voor het noodgeval?

“Ja precies. Het is alleen maar... ik vind het in principe voor noodgevallen. Ik vind dat je eerst op andere manier moet, gaat proberen, maar gedupeerde klanten te vinden die het verhaal vertellen. En ja, nou ja, goed, het kan best zijn dat we dit seizoen wel weer een keer een verhaal doen, maar het is echt ... nou ja, ik had het vorig jaar dus met vieze ziekenhuizen deel 2. Ik denk niet dat daarna anderen met de verborgen camera bezig zijn geweest. Weet ik niet zeker hoor. Ja, laat het bij wijze van spreken zijn dat ik er 1 keer per jaar over na denk, van zal ik dit moeten doen. Of 1 keer in de 2 jaar of zo.”

Ja, en dat dat dan misschien ook 1 keer in de 2 jaar maximaal toegepast wordt?

“Ik vind het heel lastig om daar... ik kan daar niet echt percentages aan hangen of een aantal aan hangen. Het is echt uitzonderlijk. Dat was bijvoorbeeld ook bij de verzuimpolitie...toen dachten we... kijk, soms filmen we wel iets, soort van stiekem. Bijvoorbeeld bij verzuimpolitie deel 1... verzuimpolitie ging over commerciële verzuimbedrijven die voor doktertje spelen, zieke werknemers het hemd van het lijf vragen, privacy schenden, informatie over zieke werknemers doorspelen aan de werkgever, nou daar ging het over. Toen hadden we dus... we hebben op het callcenter gefilmd. Toen dachten we van ja, maar nu hebben wij gefilmd en dan weten ze dat er een camera is, dus en dan vroegen ze steeds allemaal netjes van 'Vindt u het goed als we dit opschrijven in het dossier?' Wat... doen ze dat ook als we er niet bij zijn? Dat wilden we eigenlijk weten. Ik dacht ja, de enige manier waarop we dat kunnen vastleggen is om bijvoorbeeld dat we bij een zieke werknemer thuis zijn die op dat moment gaat bellen met het verzuimbedrijf en dan moeten we eens kijken of er dan nog steeds wordt gevraagd van mogen we dit allemaal opschrijven in het dossier. Zelfs al zouden mensen die toestemming geven, dan nog mag het niet, maar goed, daar ging het niet om. Toen hebben we wel besloten, kijk weet je wat we doen, we gaan proberen op zoek te gaan naar een werknemer die zich ziek wil melden als wij daarbij zijn. Dus dat is een nepziekmelding natuurlijk in principe. Dus en dat hebben we dan ook opgenomen. Dat is eigenlijk ook een vorm van verborgen camerawerk.

Omdat het verborgen is voor degene die uiteindelijk...

“Nee, die weet niet dat het wordt gefilmd. Dus dat was vorig jaar nog ook trouwens. Dus dat is ook een vorm van de werkelijkheid betrappen.”

Dus jij hebt het wat dat betreft ook qua, ja als je verborgen camera moeten definiëren, is het niet alleen letterlijk verborgen...

“Nee, dit was in principe ook de werkelijkheid betrappen zonder dat iemand weet dat het opgenomen wordt om even te kijken wat er gebeurt. Dus dat zijn dan... maar dan hebben we het er echt over gehad, van ja, is dat nodig, moeten we dat doen? Nou, die persoon aan de andere kant van de lijn dat is alleen maar een stem. Die wordt verder niet echt extra in zijn privacy aangetast.”

Alleen het bedrijf eventueel wat dan

“Ik zit even na te denken... Was er nou nog een andere collega... was iets over een wietplantage in huis vorig jaar in een uitzending van een collega van mij. Maar of daar nou een verborgen camera is gebruikt... Ja...”

Want het kan dus goed zijn dat jullie wel verborgen camera gebruiken, maar het uiteindelijk niet in de uitzending komt?

“Ja. Dat hebben we... ja, we hebben wel op de dag dat... of we het toch even kunnen vastleggen, of we het toch even kunnen bewijzen... Ja... het zou ook kunnen zijn dat er binnenkort nog een uitzending met een verborgen camera... daar kan ik niks over zeggen nog... Uhm... ja, eigenlijk zou jij dat moeten... ik zou dat zelf niet zo... ik heb dat niet zo paraat... we houden dat niet zo op die manier bij. Maar ik denk.... 1 per jaar max denk ik. Maar dat zou je echt even moeten verifiëren. Als je echt objectieve aantallen wilt, zou je dat haast...zou je langs moeten lopen allemaal.”

Ja, ik had het liefst alle programma's gedaan natuurlijk. Bijvoorbeeld EenVandaag had toevallig twee weken geleden nog een item met verborgen camera. En toen ben ik voor mezelf gewoon gaan afwegen is het de tijd het waard die ik er dan in ga steken om elk programma op een bepaald tijdstip te gaan kijken? Vandaar dat ik uiteindelijk besloten heb om het niet te doen.

“Heb jij het idee dat het toeneemt het gebruik?”

Nou, weet ik niet. Als je kijkt naar wat er bij de Raad voor de Journalistiek verschenen is als aan klachten. En waar uitspraken over zijn geweest, dan wel. Als je gewoon puur naar die cijfers kijkt. Dat waren tot 2000 waren dat er ... even, weet ik niet exact, daar moet je me niet op vast pinnen, waren het er iets van 4. Vervolgens van 2000 tot 2005 waren het er iets van 8 of zo. Nee, 2000 tot 2010 waren het er iets van 8 of zo. En nou waren het er al in 2013 iets van 8. Dus wat dat betreft... als je alleen puur objectief daar naar kijkt, dan wel. Maar het valt mij ook, ik moet zeggen dat als ik nou oplet, dat het dan ook veel meer gaat opvallen natuurlijk.

“Ja, ik zou het op zich wel interessant vinden als jij kan laten zien dat het verbruik van verborgen camera toeneemt. Vind ik wel een interessante vraag.”

Ja, daar heb ik helaas geen tijd voor. Maar het is inderdaad wel wat dat betreft...

“Wij zetten het niet méér in. Denk ik.”

Dat je je er in ieder geval echt bewust van bent?

“Nee, precies.”

En wat betreft...een andere aanleiding dan, behalve mijn stage en praktijkervaring, ze gaan nou ook in de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek wijzigen en daarbij willen ze ook het begrip verborgen camera of eruit halen en ... omdat het een van de weinige specifieke dingen is die beschreven staat, of eruit halen of anders gaan beschrijven. Heb jij daar nog?

“Want, wat willen ze dan?”

Nou ja, Hans Laroes gaf in dat gesprek aan van verborgen camera is een van de weinige middelen die specifiek beschreven staat. Een pen of een telefoon bij wijze van spreken niet, hoe je daar mee om moet gaan. Met telefoongesprekken. Uhm... en ze willen het eigenlijk wat objectiever opschrijven of wel even apart de verborgen camera aanhalen, maar hij gaf de voorkeur er zelf aan om het er helemaal uit te halen. Omdat het uiteindelijk de eindverantwoordelijkheid is van de journalist zelf of je wel of niet gebruikt. En het idee erachter was dan inderdaad open vizier en privacy. Inderdaad die combinatie. En dan moet je aan de hand daarvan moeten journalisten zelf maar bepalen wat ze doen. Maar het idee erachter is dus van eigenlijk niet.

“Wat vindt hij van telefoongesprekken opnemen?”

Daar heeft hij het minder over gehad moet ik zeggen. We zijn heel erg bij de verborgen camera zelf gebleven. Maar hij had het er wel over inderdaad als ik dit zomaar aan het opnemen was, dat dat heel onfatsoenlijk zou zijn, omdat je het eigenlijk gewoon uit fatsoen niet moet doen.

“Mensen worden er achteraf ook... weet je wat het ook is, mensen worden er achteraf...ze horen dat je het stiekem hebt opgenomen, dan voelen ze zich best ... dat vinden ze...dat is heel onprettig. Dan heb je het idee, dat is achterbaks. Dus dan is de relatie verstoord, dus je staat gelijk al... het is gelijk al vijandig. En dat is niet wat je wilt. Je wilt eigenlijk in principe, ook al vinden mensen, hoe kritisch je ook bent, ik vind in principe... ik heb met niemand ruzie, ik doe gewoon mijn werk, ik stuit op dingen en dat zoek ik uit, maar ik hoop dat die voorlichter, of die andere partij, net zo professioneel is als ik. Bij wijze... denkt van ok jij hebt nou eenmaal een andere rol dan ik, maar ik snap dat jij dat moet doen, maar dat we in principe elkaar zo min mogelijk een streek leveren. Gewoon dat je mekaar zo netjes mogelijk behandelt. Nou, en in dat kader is het gewoon beter om zo eerlijk mogelijk te zijn. Om te zeggen van nou weet je, voor alle duidelijkheid, ik neem het gesprek wel op, dan hoef ik geen aantekeningen te maken, bij wijze van spreken.”

Nou ik moet zeggen dat ik nou zelf ook zo zit op te letten dat ik ook geen aantekeningen maak.

“Nou, als je het bij wijze van spreken zo zegt, dan moet ie... en op een gegeven moment praat die persoon toch wel als je goed bezig bent en dan kan die net zo goed de informatie eruit... en misschien nog wel meer dan wanneer je helemaal zo zit en geconcentreerd zit te schrijven, dan heb je minder een gesprek. Nu heb je meer een gesprek. Dus in principe moet je het eigenlijk zo doen. En dan, als een voorlichter...dan zeg je het er ook expliciet bij, van nou dit wordt...dit wordt niet opgenomen of zo, maar ik wil toch even van je

weten... mensen voelen zich toch ... ja je voelt je toch minder vrij, je moet toch meer opletten. Maar ik heb wel zo iets van ik wil eigenlijk dat mensen mij gewoon vertrouwen... ze vinden al... er gaan altijd al alarmbellen rinkelen als Zembla belt, dat is vaak zo, jeej, de pleuris breekt uit, want Zembla is aan de lijn, dat is al de eerste reflex afhouden.”

Is het dan ook, dat vraag ik me af, dat ze dan ook automatisch één iemand in het bedrijf, bij grotere bedrijven, hadden waar je dan naartoe gestuurd werd?

“Ja, natuurlijk, de afdeling persvoorlichting. Dus iedereen ... dan word je...”

Maar daar dan ook nog specifiek iemand in of dat niet?

“Dat weet ik niet zo goed. Dat hangt per organisatie... dat weet ik niet zo goed of wij... dat verschilt volgens mij per organisatie. Hoe groot is de organisatie, bij ministeries heb je gewoon woordvoerders... je hebt gewoon een hoofd en je hebt verschillende woordvoerders op verschillende dossiers. Dus ik denk niet dat er dan per se eentje is die dan altijd Zembla doet. Ik kan me wel voorstellen dat ze dan weldat er niet de jongste bediende op wordt gezet. Kijk, zoals wij bijvoorbeeld met Achmea, met die verzekeraars, die directeur wordt gewoon... die is twee weken lang bezig geweest om zich voor te bereiden op het interview. Om precies uit te zoeken hoe het zit in het bedrijf. En vervolgens geeft ie een enorm slecht interview hoor. Dus dat snap ik nog niet, maar... wij veroorzaken natuurlijk wel heel veel commotie en gedoe. En we kunnen reputaties maken en breken. Dus daar moet je je zo bewust van zijn, zo netjes eigenlijk mee omgaan. Dat mensen eigenlijk...”

Heb je dat dan ook in je achterhoofd voor de toekomst? Mocht je ooit nog een keertje...

“Ja, ik ben me er wel bewust van, gewoon sowieso mijn ethiek is ook... ik wil gewoon goed doen, ik wil mensen in principe zo netjes mogelijk behandelen, ik wil gewoon... nou ja, heel simpel, ik wil gewoon in principe eerlijk zijn en tegelijkertijd wil ik ook mijn werk goed doen. En soms denk ik dat als ik mijn werk goed wil doen, ik toch ergens de rand moet opzoeken. Maar daar wil ik wel steeds over nadenken, dat ik dat later uit kan leggen. Ik moet het voor de Raad voor de Journalistiek kunnen verdedigen en ik wil ook die persoon nog recht in de ogen kijken. Ik wil ook later kunnen uitleggen van sorry dat ik het heb gedaan, maar ik kon niet anders dan op deze manier. En ik had echt de aanleiding om te veronderstellen dat ik het anders niet te weten zou komen en ik vind het wel belangrijk. Dus, zo ben ik daar wel eens mee bezig ja.”

Ja, die afweging maak je bij wijze van spreken met plusjes en minnetjes gewoon echt letterlijk...Van wat wel, wat niet en waarom.

“Ja. Ja. Gewoon continue denk ik altijd... ik moet later kunnen uitleggen... ik denk ook wel eens, als er een bandje mee zou lopen, dan moet ik het kunnen verdedigen. Ook als ik bijvoorbeeld probeer ergens binnen te komen in een bedrijf. Dat ik niet loop met lulsmoezen en dat ik voor de gek loop te houden. Dat vind ik niet ok. Dus ik wil namelijk gewoon... Ja, dat ik er een verhaal bij heb, dat het klopt. Ik bedoel, ik wil niet met... mijn belangrijkste doel is... ik bedoel ik wil gewoon goed zijn in mijn werk, maar ik wil ook gewoon mijn werk goed doen, op een goede manier. En ik denk ook wel dat onze imago en onze reputatie, dat is heel kwetsbaar. We zijn natuurlijk in de onderzoeksjournalistieke rubriek, we zoeken vaak natuurlijk wel de grenzen op en we gaan verder om aan onze informatie te komen, maar dat moeten we wel netjes doen. En we hebben er niets aan als

iedereen op een gegeven moment twittert 'je wordt genaaid door Zembla'. Dus dat moeten we gewoon.. we moeten ook gewoon zorgvuldig met mensen omgaan. En tegelijkertijd wel kei hard de onderste steen boven willen krijgen. En daar zetten we dus inderdaad ook gewoon soms keihard die verborgen camera voor in. Dus dat middel is absoluut, het is absoluut een legitiem middel in noodgevallen. Of nou, noodgevallen, als het niet anders kan. Niet eens zozeer noodgevallen, maar..."

Later, nadat het interview eigenlijk al afgelopen was.

"Ik vind het eigenlijk interessanter van wat Antoinette nou vindt en waarom zij het nou zo vaak gebruikt en waarom zij vindt dat je mensen niet eerst met open vizier moeten benaderen... En..."

Nou, er stond van de week een interview, of vorige week zaterdag geloof, niet de afgelopen, maar de week daarvoor, met een redacteur van Radar. Annemijn Niehof en dat ging onder andere over de verborgen camera. En daarin stond wel onder andere dat je dus ook... dat was een van de twee of drie redenen die zij aanhaalde, om zo te laten zien hoe consumenten behandeld worden zeg maar. Als je daar gewoon als consument zijnde binnen stapt, gewoon met een verborgen camera erbij. Om dan aan te tonen hoe zij behandeld worden.

"Zit ook wel weer wat in."

Ja, maar ik vraag me dan wel af, waar ligt die grens precies en is het inderdaad dat...

"Het mag geen gemakzucht zijn, want het is wel een lekker makkelijke manier, want je hebt namelijk al heel snel al en leuke televisie en je hebt lekker snel bij wijze van spreken aangetoond dat iemand verkeerde antwoorden geeft of... Ja..."

Dus er zou meer werk en onderzoek achter mogen zitten wat jou betreft?

"Nee, het kan ook op een andere manier. En als het op een andere manier kan, dan moet je het ook op een andere manier doen in principe. Dat blijft gewoon mijn spelregel. Ik... ja... Dat vind ik gewoon belangrijk. Dat blijft ons criterium wel. Maar bijvoorbeeld ik had ook bij die tweede uitzending over vieze ziekenhuizen, dus toen ik patiëntenvervoerder was, toen was ik op een gegeven moment na de uitzending ook, ik maak iedereen onherkenbaar en toch, van je direct collega's zie je echt wel... oh dat is... de postuur en oh, dat is die en dat was..."

En was de stem dan trouwens wel of niet herkenbaar?

"Die was niet vervormd. Nee. Kijk het wordt weer anders, ook daarbij geldt, meestal vervormen we trouwens stemmen van mensen die...anonieme bronnen, daar moet je heel erg mee opletten, want die moeten niet herkend worden, want dan kunnen ze hun baan verliezen bijvoorbeeld."

Ze zijn niet voor niets anoniem natuurlijk.

"Nee, daarom. En hierbij hadden we zoiets van ze verkrachten geen kinderen. Want dan moet je echt nog veel meer iemand tegen zichzelf beschermen, bij wijze van spreken, want een verdachte moet misschien ook wel, moet misschien juist extra beschermd worden,

want anders heeft die persoon helemaal geen leven meer. Of dan ... dus het gaat over niet handen wassen, met alle respect. En kijk er gaan ook wel mensen uiteindelijk aan dood, maar het is... dus ik bedoel, het is wel erg dat het niet goed gaat en ik snap het ook allemaal wel, maar... en dan hebben wij zoiets van we maken onherkenbaar. Die stem, ja, dat zijn allemaal geen landelijk bekende mensen. Je wordt daardoor echt niet morgen op straat herkent. Dat gebeurt gewoon niet. Maar wij vonden die stem vervormen niet nodig. Dat is een afweging. En toen was er 1 vrouw, een verpleegkundige en die was echt zwaar over de zeik want die werd dus.. nou op haar werk herkend als een van de verpleegkundige die niet haar handen waste en die ... ik liet het echt zien, filmde haar, van de ene patiënt liep ze... boven wisselen, moesten ze pissen en dan naar de andere patiënt zonder handen te wassen. Dus dat heb ik.. ik filmde haar en heb haar zo gevolgd en ... ze dacht de hele tijd wat loopt die gozer toch achter me aan, en ik zat natuurlijk de hele tijd te filmen en ik zat net, deed net alsof oh, ik liep verkeerd en ging weer terug, maar ik liep haar gewoon te filmen. En zij werd helemaal boos, want ik word herkend op mijn werk en er worden allemaal grappen over mij gemaakt nu. Dat vind ik heel vervelend, en ja, nou, jij hebt mij niet om toestemming gevraagd, ik heb geen toestemming gegeven. Want ik zei dat klopt, het ziekenhuis heeft toestemming gegeven op deze manier dat het gebruikt mag worden. Nou ja, toestemming, ze hebben het niet verboden, laat ik het zo zeggen. Ik heb gewoon gezegd ik ga het uitzenden en daar hebben ze geen bezwaar tegen gemaakt. Want ja, ik geef ze geen, ik vraag ze niet om toestemming, want dan geef ik ze te veel macht. Dus ik meld altijd dat ik het doe en dan zie ik wel wat er vervolgens gebeurt. Als zij daar geen bezwaar tegen maken... en ik heb dus ook gezegd dat ik het onherkenbaar zou doen. Met blur, en niet met stem, maar gewoon alleen blurren. Nou, die vrouw zegt je hebt mij niet om toestemming gevraagd, en ik word... die directeur komt niet in beeld, ik kom op die manier in beeld. Dus ik zeg ja daar heb je wel gelijk in, en ze zegt ja, ik vind het wel echt heel erg vervelend en dat snap ik. De afweging is geweest het is een belangrijk onderwerp en we kunnen het allen maar laten zien door concrete zaken en jij hebt toevallig de pech gehad... maar dan draai ik het even om. Als jij je aan de wet had gehouden dan was je, dan zat je niet in de uitzending. Jij hebt je niet aan de regels gehouden, dat heb ik gefilmd dus dan moet je ook... ja, dat is dan pech voor jou, maar ik ... als jij je aan de regels had gehouden, dan was er niks mis gegaan. En dit is niet 1x, dit gaat steeds mis. Dus... ja, sorry. Ja, toen begon ze al een beetje in.. maar toen bleef ze ... uiteindelijk wilde ze een schadevergoeding. Ik zeg ja, daag, als je zo ... dan regel het maar met de advocaat weet je wel. Onzin. Ik denk ... ik heb er ook niks meer van gehoord.”

En omdat ze waarschijnlijk weet dat je een punt had.

“Ja. Dat kan natuurlijk niet. Maar het was wel weer voor mij, even besepte ik weer, hier gaan wel mensen van vlees en bloed achter schuil die ik dus nu even op de nationale televisie in een onbespied moment toon ik hun wel in hun werk en niet in de meeste fraaie manier. Want ze doen dingen die niet goed zijn. Ik wil ook niet stiekem worden gefilmd en dan vervolgens uitgebreid...dat het uitgezonden wordt. Dus dat vind ik echt ... het is echt vervelend. En omdat het zo vervelend is, vind ik dat je hier zeer terughoudend in moet zijn. En zou ik het ook echt heel lullig vinden.. kijk mensen moeten zich aan de regels houden, dat weet ik ook allemaal wel, maar uhm.. ja.. we hebben echt wel een hele grote macht. We kunnen altijd overal dingen uitzoeken, en overal vragen stellen, dat is al fantastisch. We hebben al heel veel invloed.... Nou, ga er dan alsjeblieft zorgvuldig mee om, wees gewoon een gentleman. Zo veel mogelijk. Ik bedoel ik ga er keihard voor voor m'n verhaal. Maar wel zo netjes mogelijk. Ik bedoel ik ben keihard in interviews als het moet, ik vind... ja... Maar soms moet je... als bijvoorbeeld een bedrijf keihard staat te liegen en

dan moet je dat soms... kijk als je dat al weet en de enige manier om dat echt aan te tonen, is om het echt te laten zien, nou, dan moet je het laten zien. Dan zet je die verborgen camera maar in.”

Als je het er op geen andere manier uit kan krijgen?

“Ja. En telefoongesprekken opnemen, nou wat ik zeg, je mag telefoongesprekken opnemen,... uitzenden is dan weer, je mag het alleen doen als je het meldt. In principe. Ja, want ik vroeg net worden ze hier standaard opgenomen, want dat was bij Radar wel. Nee. Wij hebben volgens mij misschien twee telefoons die dat hebben, maar de meeste niet. Maar ik heb nu wel sinds kort een apparaatje. Een app hierop en op m'n telefoon zit een apparaatje en dat is.. dan hoef ik alleen maar op een groene knop drukken en dan neemt die op en dan heb ik een bestandje en dan kan ik dat gelijk een naam geven.”

Bijlage 2 - Interview Antoinette Hertsenberg

Laten we beginnen bij de frequentie. Hoe vaak wordt het hier gebruikt?

“Daar is geen vaste frequentie voor te geven. Uhm... Als een verhaal het nodig heeft. En dat kan soms drie weken achter elkaar zijn en soms driekwart jaar niet.”

Merk je bijvoorbeeld ook dat het toeneemt? Of dat het vaker gedaan wordt?

“Nee. Nee. Het is eigenlijk al die jaren hetzelfde geweest.”

Een beetje constant?

“Ja. Weet je, gewoon als we het nodig hebben. En, nou, soms heeft het totaal geen zin om iets te doen met de verborgen camera en soms is het gewoon een onmisbaar hulpmiddel.”

Ja, want wanneer is het dan nodig?

“Als je met een gewone camera niet dezelfde resultaten kan krijgen. Je weet dat als jij je laat voorlichten, zelfs over iets debiel eenvoudig als een dekbed, dat als je met een camera komt dat je een andere voorlichting krijgt dan als je als consument daar naar binnen gaat.”

Is dat dan een van de belangrijkste dingen hier zo? Ik bedoel, er zijn natuurlijk heel veel redenen om het wel of juist niet te doen, maar welke afwegingen worden er gemaakt?

“Dat is de belangrijkste afweging. Dat je eigenlijk wilt vastleggen wat er gebeurt zonder de storende invloed van de camera die zichtbaar is. Dus je wilt laten zien wat er gebeurt. Zoals het zou gebeuren als je geen camera bij je had. Nou, dat kun je alleen maar dan doen met een verborgen camera, want op het moment dat je die camera tevoorschijn haalt, reageert iedereen anders. En krijg je niet meer dat te zien wat er gebeurt zonder die camera. Dus eigenlijk gebruik je het alleen maar om de werkelijkheid vast te leggen.”

Ja, en die werkelijkheid die heeft hem dan vooral te maken met inderdaad de consumentenpositie?

“Kijk, wij behandelen alles vanuit de positie van de consument, maar zonder camera of met die verborgen camera, gaan we op stap om die storende invloed van die zichtbare camera te vermijden.”

En wanneer, kijk je staat dan vaak, of soms is het een keuze bij een onderwerp doe je het wel of doe je het niet. Wanneer besluit je het om wel te doen of juist niet te doen? Wat zijn daarvoor de afwegingen dan?

“Enkele afweging is, krijg je hetzelfde resultaat met een zichtbare camera? Nou, meestal is dat niet zo. En dat je wil laten zien wat de consument, de gewone consument, ervaart en wat tegen hem of haar verteld wordt. Dat wil je zichtbaar maken. En dan besluiten we hem in te zetten. Maar de manier waarop we hem inzetten, maak je dan ook nog weer een aantal keuzes in. Je hebt eerst één: doe je het wel of niet? Overigens ben ik daar niet

ongelofelijk voorzichtig in, want je kunt ook nog altijd besluiten om dat materiaal wat je hebt niet uit te zenden. Dus dan is er helemaal niks aan de hand. Weet je. Dus op het moment dat je denkt nou, toch maar niet, dan zend je het niet uit. En dan vernietig je dat materiaal, dat gaat dan ook gewoon weg, dat bewaren we niet. Dat is gewoon klaar. En vervolgens heb je nog een soort keuze: hoe zet je het in. Wat we tegenwoordig vrij vaak doen, is als we bijvoorbeeld... als we gesprekjes in winkels laten horen, dat we niet meer met die verborgen camera naar binnen gaan, maar dat we verborgen geluid op doen en de winkel ingaan, en dan gewoon op straat de winkel filmen. Omdat we het helemaal niet relevant vinden om de medewerker daar te filmen. Vaak is het dan gewoon dat je iets heel algemeen wil aankaarten en niet specifiek die meneer of mevrouw die dat of dat zegt, en dan heb je het eigenlijk helemaal niet nodig om naar binnen te gaan, dan kan je ook op de stoep blijven filmen. Als het gaat om een oplichter, die wel heel specifiek verantwoordelijk is, dat is een ander verhaal.”

Maar merk je dan ook dat, want je zegt dat doen we nog niet heel erg lang, de laatste tijd.

“Nou, laatste tijd. Is wel de laatste acht jaar of zo. Dus...of misschien nog wel langer. Misschien wel de laatste tien jaar.”

Heeft dat dan ook te maken met bijvoorbeeld de privacy van die mensen? Die je in afweging neemt?

“Ja. Zeker. En zeker als die medewerkers daar in die winkel niet persoonlijk verantwoordelijk te houden zijn, dan wil ik ze eigenlijk niet in hun privésfeer daarmee schaden. Nee, dus die probeer ik in bescherming te nemen. Zo ook met de namen van die mensen. Als we die mensen uitzenden dan wipen we ze, zodat ze er geen hinder van ondervinden. Voor zover dat kan. Tenzij ze allerlei dingen weer laten zien, weet je wel. Wanneer het toch weer logisch is dat je dan toch in die winkel bent, dus dat ze iets demonstreren of zo. Maar dan nog, het gaat nooit over die medewerkers, die zullen we altijd proberen zoveel mogelijk in bescherming te nemen.”

Heb je het dan ook, omdat je net zegt van we kunnen het ook filmen om het daarna nog weggooien, dat als bijvoorbeeld zo iemand wel iets laat zien en je staat buiten op straat, dan heb je daar achteraf gezien misschien wel spijt van. Dat je het dan toch probeert zoveel mogelijk binnen te doen als dat soort...

“Nee. Soms hebben we echt wel eens dingen, ik kan me herinneren dat we eens een keer wat hebben gedaan over de verwijderingsbijdrage. Sinds die verwijderingsbijdrage er is en je koopt een product elders dan mag je het oude product achterlaten in de winkel. Dat kunnen zij dan netjes laten verwijderen. En dat er heel veel winkels zijn die dat gewoon helemaal niet willen accepteren. En omdat het er heel veel zijn, dan blijven we gewoon op de stoep staan en dan...zie je die bedrijven dan voorbij komen, die dat allemaal weigeren. En dan gaat het niet om de medewerker, het gaat ook niet om het interieur van die zaak, dan blijven we gewoon.... Dus dan weten we van tevoren al, het is echt niet nodig om daar naar binnen te gaan. Dan doen we dat ook niet. Kijk het is niet zo dat we de hele dag de verborgen camera aan hebben voor het geval we tegen iets interessants aan lopen. Weet je, dat is natuurlijk niet zo. Het is altijd een afweging, maar het is niet zo bij ons dat we het alleen maar doen als het gaat over kinderhandel of wapens...nucleaire wapens of zo. Weet je. Het gaat ons ook gewoon over de positie van die gewone consument.”

Ja, want het is natuurlijk, ook als je het bij anderen hoort, dat maatschappelijke belang dat is natuurlijk een beetje een vaag begrip. Het heeft een vrij grijs, vaag gebied zou je kunnen zeggen. Waar trekken jullie voor je gevoel ergens die grens?

“Nou, ik vind juist dat wij met die huidige richtlijn van de Raad voor de Journalistiek niet uit de voeten kunnen, omdat die het hebben over maatschappelijk belang en dan bedoelen ze kinderhandel en nucleaire wapens en dat soort dingen, weet je. Maar dat is bij ons niet zo. Wij zouden dat ook kunnen doen, omdat er een videorecorder... Videoapparaat kapot is, videospeler of dvd, en je gaat naar verschillende winkels en je laat hem repareren, en bij de een kost die 600 euro en bij de andere kost ‘ie een tientje. Dat vinden wij ook relevant en dat vinden we ook maatschappelijk relevant. We vinden het niet relevant om dan die mensen te laten zien. Dus...maar...om nou te laten zien dat dat zo gebeurt, ja dat zouden wij inderdaad zo kunnen doen.”

In dat geval wordt het inderdaad van buitenaf zoveel mogelijk gedaan?

“Ja. Ja. Dus eigenlijk meer de verborgen microfoon. En dat vind ik ook wel grappig...een pen, namelijk krantenjournalisten die op deze manier te werk gaan, daar hoor je nooit iemand over. Nooit. Vindt iedereen heel normaal.”

Vind ik ook wel grappig dat je dat zegt, want Hans Laroës heb ik ook geïnterviewd en die haalt ook aan van dat zijn nou de dingen die achterwege worden gelaten of als ik inderdaad zo’n voice-recorder in mijn tas stopt, dat zou je ook kunnen zien als verborgen camera.

“Ja, verborgen microfoon.”

Ja, want als ze dus de Leidraad willen gaan wijzigen, is dat een van de punten die ze mee zouden willen nemen. Maar hoe zou jij dan die Leidraad voor ogen zien zeg maar?

“Nou, ik denk dat uhm... Kijk, wij hebben ons losgeworsteld van die Leidraad om een andere reden hè, dat is andere geschiedenis. Maar ik zou me houden gewoon aan de Nederlandse wetgeving. Wat mag van de wet en wat niet mag van de wet. Waarom zouden we ons als journalisten een grotere beperking opleggen als wat binnen de wet past? En wij hebben een advies gekregen in die Pretiumzaak, nou dat weet je, ik weet niet hoe lang al loopt juridisch, heeft de procureur-generaal van de Hoge Raad een advies geschreven en die geeft eigenlijk aan dat er met een verborgen camera veel meer kan dan als in de richtlijn voor de Raad voor de Journalistiek staat. Nou...dan denk ik waarom zouden we ons beperken? Ik zie dat niet zo. En ik vind ook consumentenzaken wel degelijk een algemeen maatschappelijk belang.”

Want in welke zin wordt het dan beperkt volgens jou?

“Door bijvoorbeeld het algemeen maatschappelijk belang eraan te hangen. Dat staat helemaal niet in de wet. Je zou dat advies van Huydecoper, dat kan ik je wel mailen, dat moet je maar eens lezen.”

Die is niet online te vinden?

“Misschien ook wel hoor. Nee, maar Huydecoper heeft dat zeker wel eens gedaan. Ik zal straks eens kijken of ik die kan vinden voor je.”

Als je zou willen, graag. Want als je ook kijkt naar, privacy is dan wat dat betreft vrij duidelijk, ook in de wet. Daar staat heel duidelijk 'in de privésferen mag je het niet doen, tenzij...' zeg maar. Bij de journalistiek zit er ook zo'n 'tenzij-randje' eraan, maar daar heeft Radar iets minder mee te maken ...tenzij het gaat over een oplichter of zo.

“Nee, die hele privacy heeft er wel mee te maken, want volgens mij is er in de wet altijd een...Wat de rechter doet, is het individuele belang afwegen tegen het maatschappelijke belang. Dat zullen zij altijd doen. Maar maatschappelijk belang is niet een maatschappelijke misstand of een maatschappelijk...weet je...Wat is maatschappelijk... Maatschappelijk belang is inderdaad heel breed begrip. Dus je zult ook zien dat als je iets, bijvoorbeeld die verwijderingsbijdrage, nou dat is een wettelijke maatregel. Wij controleren eigenlijk of die wordt nageleefd, en als dat niet zo is dan is dat reden om in de politiek te zeggen van nou ja, of die regel schaffen we af of we moeten toch zorgen dat ze toch gaan doen, we moeten iets aanpassen. Daar kun je mensen op aanspreken. Als je dat geconstateerd hebt. Dus wij maken ook die afweging tussen dat individuele en maatschappelijke belang en dat doet de rechter ook. En dat zal je altijd doen met die verborgen camera. Maar het is iets anders als je zegt dat het een groot maatschappelijk belang of een maatschappelijke misstand moet aantonen, of dat soort dingen. Dat doet de rechter ook niet. Wat wij gedaan hebben met Pretium, wat best ver ging hoor want dan ga je echt infiltreren in zo'n callcenter, nou Huydecoper maakt duidelijk dat hij vond dat dat zeker toelaatbaar was.”

Ja, want in sommige gevallen, undercover gaan is natuurlijk weer een nog ander uiterste, maar in dit geval is het natuurlijk ook een beetje vergelijkbaar,... Maar gelden daar wat jullie betreft dan weer andere regels voor of heb je zoiets van het is vrij vergelijkbaar? Het is geen probleem...? Ik ben een journalist, maar ik doe me even niet voor als journalist?

“Ik vind dat wel een stap verder gaan. Omdat je natuurlijk ook echt in de werkzaamheden van een bedrijf of bij een persoon komt, dan gaat het helemaal nog verder. Maar zelfs bij een bedrijf vind ik dat nog wel verder gaan. Maar ik vind toch wel dat gereede twijfels en gereede veronderstellingen moet hebben dat het daar helemaal niet goed gaat, om dat te gaan doen. Maar daar gaat het wel om bij Pretium. We hadden 1100 klachten liggen, geloof ik. Pin me daar niet op vast, dan krijg ik meteen weer een proces aan m'n broek. Maar we hadden genoeg klachten liggen over Pretium zeg maar.”

Als je dan bijvoorbeeld ook kijkt naar het begrip fair play, waar de journalistiek ook heel erg aan vast probeert te houden... Een verborgen camera is in beginsel eigenlijk al niet eerlijk zou je kunnen zeggen.

“Nou ja, waarom niet? Waarom niet? Je registreert de werkelijkheid..... Is dat niet eerlijk?”

Ja, omdat je er niet open voor uit komt wie je op dat moment zeg maar.

“Nou, het is anders als je mensen probeert uit de tent te lokken en zo. Maar als je gewoon dat vastlegt wat er gebeurt om mensen daar later mee te kunnen confronteren. Is dat niet eerlijk? Dat weet ik eigenlijk niet.”

Het is een mindere afweging? Het gaat inderdaad meer om die werkelijkheid vast leggen?

“Ja. Ja, waarbij je de mensen in bescherming neemt.”

Ja, want kijk je daar later als je inderdaad besluit om het toch uitzenden, hoe ga je met die privacy van die mensen, als ze bij wijze van spreken in beeld zijn, dat je dan toch nog een afweging maakt?

“Ja. Je probeert ze zoveel mogelijk in bescherming te nemen en je probeert het ook zoveel mogelijk te relateren aan het verhaal. Dat je dus... Het kan best zijn dat zijn broer hem herkend, maar het is... Kijk het punt is ook... Misschien wordt er van die verborgen camera wel een veel te groot ding gemaakt. Op het moment dat je zegt je mag hem alleen maar bij enorme maatschappelijke misstanden inzetten, dan is het dus ook alsof elke keer dat je iemand met die verborgen camera filmt, alsof daar een enorme misstand aan ten grondslag ligt. Terwijl als, nogmaals, die verwijderingsbijdrage vind ik wel een goed voorbeeld, omdat het wel echt een regel is en ze houden zich er niet aan, en het ging met name ook om bedrijven als de Aldi en de Lidl die apparaten verkopen, maar zich onttrekken aan een aantal verantwoordelijkheden die erbij horen, dan...uhm... Dan is dat niet een enorme maatschappelijke misstand, maar het klopt niet. En het is ook niet zo dat wij die medewerkers die dat doen enorme ... Hè... Die weten niet beter. Dat snap je ook wel als je die verhalen ziet. Het richt zich niet op die mensen, nou hoe erg is het dan dat iemand hoort dat jij bij de Lidl werkt? Dan weet jouw omgeving dat toch ook al? Dat is toch helemaal niet zo vreemd? Weet je het gaat niet om die mensen...”

En dat probeer je dan ook duidelijk te maken?

“Ik denk ook niet dat die mensen daar nou enorm nadeel van ondervinden.”

Je hebt er nog nooit iets van gehoord of reactie over gehad?

“Nee. Wel als je iets heel specifiek doet. Bij dit restaurant verkopen ze kip die niet in orde is. Ja dat is wel .. Maar dan is het vaak ook juist nodig om te zeggen waarom het daar niet in orde is. En dan gaat de bal rollen weet je. Dat is een ander verhaal. Maar inderdaad, in dat hele...ik vind dat je eigenlijk een veel grotere verscheidenheid moet aanbrengen in de soort reportages die je doet met verborgen camera. Dat doe je ook met een gewone camera.”

Bijvoorbeeld?

“Nou, dat als je een misstand aantoont en als je mensen bij naam noemt, dat het een zwaardere zaak moet zijn. Dat je zeker moet zijn van je beschuldigingen. Weet je, hè, dat je mensen niet uit de tent moet lokken. Dat uh...er zijn hele grote zaken die je aan het rollen brengt met een verborgen camera, maar het kan ook best een klein item zijn met een verborgen camera. Kijk, dat is...vanaf de jaren '60 doen consumentenprogramma's dat al. Ik zat dus een keer in een discussie over de verborgen camera bij de Rode Hoed en toen had ook iedereen 'nee het mag alleen bij maatschappelijke misstanden'. En toen zei ik ja, maar consumentenprogramma's doen het toch al vanaf de jaren '60. Ok, ik laat iets repareren of ik laat iemand komen en het gaat niet goed. Ja zeiden ze, maar dat is een consumentenprogramma, dat is prima. Ik denk ja...”

Maar een consumentenprogramma is net zo goed journalistiek.

“Is net zo goed journalistiek.”

Ja, kijk, daar verschillen de meningen natuurlijk ook over.

“Ja, nee, het is gewoon journalistiek. Wat je er ook van mag vinden. Het is gewoon journalistiek. Maar we maken zwaardere onderwerpen, we maken lichtere onderwerpen. Maar ook voor lichtere onderwerpen kan je best soms een verborgen camera nodig hebben. Maar dan hoef je het ook niet zwaar te brengen. Anders trek je alles wat je doet met die verborgen camera in zo'n loodzwaar gat. Waarom eigenlijk? Ik zie daar... Ik heb daar helemaal geen behoefte toe. Ik vind het ook niet nodig. Ja, als je de privacy schendt bij mensen, ja als die zwaar nadeel zouden ondervinden, maar misschien moeten we wel eens een keer ophouden met zo moeilijk doen.”

Wordt het te zwaar opgevat of eigenlijk te zwaar gebracht door al die leidraden en codes zou je haast kunnen zeggen?

“Ja.”

Kijk en als je echt mis zit dan heb je altijd nog de rechter eventueel?

“Zeker. Ja, daar zullen we ons altijd...uiteraard weet je. Daar sullen we ons altijd aan conformeren. Maar wij maken...wij schatten ook echt wel in van tevoren hoe een rechter het zou inschatten.”

Want je wilt natuurlijk geen rechtszaak aan je been hebben hangen?

“Nee. En ik wil ook helemaal geen schade doen aan mensen die dat niet verdienen.”

Bij de montage bijvoorbeeld, houd je daar ook nog rekening mee door inderdaad gezichten weg te blurren en...

“Zeker, zeker. Ja, ja zeker voor mensen die niet verantwoordelijk zijn. Wat doe je... Wat precies vergelijkbaar is met een verborgen camera is...we bellen een aantal consumentenlijnen. En wij vertellen...De Keuringsdienst van Waarde. Die belt al die consumentenlijnen en die zeggen hallo met Roland. Ik wil eens weten dit, dit en dit. Dat is toch ook gewoon verborgen camera. Alleen dat is een verborgen telefoon. Dat is precies hetzelfde als wat wij doen als we op de hoek van de straat blijven staan, de winkel filmen en we laten het geluid horen wat je ziet...of wat in die winkels plaats vindt. Dat is precies hetzelfde.”

Dat vind ik wel grappig, want dat haalde Ton ook als voorbeeld aan. Of nou ja, bijna hetzelfde in ieder geval.

“Ethisch is dat hetzelfde. Ik zie daar geen verschil in.”

Terwijl alles natuurlijk om ethiek draait in dit verhaal.

“Ja. Ja. Dus we maken een veel te zwaar ding van die verborgen camera. Het is gewoon een hulpmiddel. Een hulpmiddel wat je een beetje verstandig in moet zetten.”

Maar vind je bijvoorbeeld ook dat je je ervoor moet verantwoorden? Want dat hoor je vaak ook, van de keuzes die je maakt, dat zei Hans Laroës ook, daar moet je ook weer verantwoording voor afleggen van waarom maak je die keuze nou, dat kijkers dat ook weten.

“Zeker, maar ik vind dat je je moet elke reportage moet kunnen verantwoorden. Ook als ik een open camera ergens heen stuur, moet ik het toch ook kunnen verantwoorden? Kost toch ook geld, ook moeite. Ga je ook uitzenden, val je ook mensen mee lastig. Dat moet je toch ook kunnen verantwoorden? Maar dat het als soort extra plicht op die verborgen camera ... Nogmaals, je moet een goede belangenafweging maken. Elke keer. Maar dat is altijd.”

Is daar ook een bepaalde structuur in te vinden hier op de redactie? Hoe die afweging gaat? Bijvoorbeeld de verslaggever of de redacteur begint met het idee en het wordt in de vergadering besproken of...

“Nou, het eerste wordt eigenlijk altijd het onderwerp besproken hier. We beginnen niet met verborgen camera. We beginnen met een onderwerp, van ok dit is misschien wel wat. Maar is dat dan zo in de praktijk? En soms heb je hem helemaal niet nodig, want dan heb je gewoon tien mensen met klachten over Hans Verkerk en dan hoef je echt niet met een verborgen camera daar naar binnen te gaan. Maar het kan wel zijn dat mensen zeggen ja ik krijg bij Hans Verkerk iets aangeboden, ze doen alsof het korting is, maar eigenlijk is het de echte prijs hè. De volle mep weet je wel. Ze schermen onnodig met kortingen. Nou, dan wil je dat toch wel graag vaststellen dat het zo is. Als ik daar met een camera naar binnen ga, op m'n schouder, met een cameraman en een geluidsman, dan gaan ze me dat verhaal niet zo vertellen. Laten wij mensen naar binnen gaan die ze niet herkennen en eruit zien als gewoon een normaal ogend consumentenkoppel, krijg je dat misschien wel. Nou, dan kan je die verborgen camera inzetten. Want dan wil je het wel zien hoe dat gebeurt.”

Ja, en kijk je dan niet bijvoorbeeld, kijk het kan natuurlijk ook leuke reacties opleveren, waarvan je denkt 'nou dat is ook leuke tv', hou je daar ook nog rekening mee of staat dat eigenlijk... Dat komt echt als allerlaatste of gewoon niet zeg maar?

“Nou, ik zou liegen als ik zou zeggen dat we het niet zouden gebruiken als het erin zit. We hebben hem ook wel eens kolderiek zelfs ingezet. Die verborgen camera. Dat bedoel ik ook een beetje met van we nemen het veel te zwaar, we maken er een los ding van alsof het helemaal los staat van de rest van de journalistiek. Dat hoeft helemaal niet. We zij eens een keer... Seats & Sofas, dat is een mooi voorbeeld, moet je maar eens nakijken. Die verkopen dan..dan krijg je allemaal van die folders met Pasen en met Pinksteren natuurlijk hè. Iedereen naar de meubelboulevard, hè, kun je een bank kopen voor 200 euro en dan krijg je er nog een mixer en nog een koffiezetapparaat, 11 apparaten, echt serieus, 11 apparaten kreeg je erbij. Dan kreeg je de bank voor 200 euro. En dan stond er in hele kleine lettertjes 'h.s.' achter. En nou, dat hoorde wij natuurlijk van een kijker wat er aan de hand was. Toen wij met een verborgen camera een aantal van die Seats & Sofas in, van wat is dat hard seat. Nou, die bank die dan op die foto staat die krijg je dan met een hard seat, en da betekent dat er geen kussens in die bank zitten, maar dat het een houten plank is, met een soort theedoek erover waardoor je hele harde zitplekken hebt. Dus je bank is...dus dat is gewoon je reinste flikkerij. Maar dat was geestig ook. Je moet daar om lachen, jij moet er ook om lachen nou. Iedereen kent die krantjes, die gaan heel Nederland over.”

Ik heb het ook nooit zien staan.

“Nee, inmiddels niet meer. Denk ik. Weet ik trouwens niet eens zeker. Maar, wij daar met die verborgen camera al die Seats & Sofas in en daar vragen over stellen en als je dan zegt van nou ik wil geen hard seat, ik wil een normale bank, nou dan is ‘ie ineens 800 euro of zo, nou ik noem maar wat. Maar het was gewoon grappig. Maar er zit natuurlijk ook een ding in, dat niemand zich dit realiseert. Dus al die flauwekul van die bedrijven hadden we gewoon daarin gedaan. Nou dat was hilarisch. Dus gebruik je het voor het effect? Ja, ik denk van wel. Maar ik weet nog dat de bazen van Seats&Sofas, die hadden wij in de studio, en die zaten achter de schermen mee te kijken naar die reportage, en die moesten ook heel hard lachen. Die moesten heel hard lachen en die gaven ook wel toe van ja het is wel belachelijk eigenlijk, weet je. Zo kan het toch ook werken? Het kan ook een spiegel zijn, weet je. Wij zijn geen Bananasplit, maar dit zou ook niet in Bananasplit zitten, maar dit is wel een Radar onderwerp. En ik vind het volkomen terecht gebruik van de verborgen camera. Is het een maatschappelijke misstand? Nou nee. Nee hoor, we kunnen best leven zonder die bank. En evengoed als je voor 200 euro dat hele pakket van die elf apparaten hebt, ben je misschien ook wel helemaal niet slecht af. Weet je. Maar daar gaat het helemaal niet om.”

Maar dat is dan niet die amusementswaarde waar je zozeer...maar die spiegel.

“Natuurlijk. Nee, het gaat nooit alleen om het amusement. Als dat er nou in zit, omdat je hem toch hebt ingezet die verborgen camera, dan benut je dat natuurlijk. En als je iets spannends tegenkomt, dat is niet de reden waarom je de verborgen camera daarheen stuurt, maar als dat er dan in zit, in dat materiaal, dan gebruik je dat. Natuurlijk. Natuurlijk. Dat doet iedereen. En iedereen die zegt dat dat niet zo is, die liegt. Het is gewoon flauwekul.”

En merk je dan bijvoorbeeld ook het effect op de kijkers?

“Nee. Nee, kijkers accepteren gewoon de reportage zoals je die maakt.”

Het maakt niet uit of jij de ene keer zoiets erin hebt zitten en de andere keer totaal niet, dan zijn er nog wel dezelfde soort kijkers.

“Nee hoor, we zullen nooit krijgen van ‘goh jullie hebben wel weer veel verborgen cameramateriaal’ of ‘wanneer zien we nou weer eens iets me verborgen camera’, nee hoor. Nee. Dat speelt helemaal niet. Maar op de redactie ook niet. We kijken naar het onderwerp en als dat beter wordt en logischer is om die verborgen camera in te zetten dan doen we het. Per keer kijken we hoe we het doen.”

En beter in de zin van...

“De informatie duidelijker, illustratiever, weet je wel. Dat je duidelijker die misleiding kan laten zien. Want ja, je had ook inderdaad... Heb je die verborgen camera dan nodig? Nou, daar kan je inderdaad elke keer een boom over opzetten. Met die Seats & Sofas reportage, heb je dan een verborgen camera nodig? Had je ook kunnen vertellen aan de hand van een paar mensen die dat mee hebben gemaakt. Natuurlijk, dat kan. Mag je hem daardoor niet gebruiken? Nou dat vindt de procureur-generaal dus van niet. Die zegt van nee, het is niet zo dat je hem alleen maar mag gebruiken, omdat je het anders per se niet

kan krijgen, weet je wel. Maar je moet een individuele afweging maken tegen een maatschappelijke. En dat hebben we hier gedaan. En die bazen vinden het ook niet erg.”

Andere mensen die ik gesproken heb, zeggen ook van ‘ja, moet je maar creatiever zijn, want er zijn altijd andere uitwegen. Tenzij ze er echt niet zijn, dan moet je hem gebruiken.’

“Nou, daar ben ik het helemaal niet mee eens. Ik sta daar veel makkelijker in. Omdat ik vind dat het helemaal niet altijd zo zwaar is.”

En het niet zo zwaar genomen moet worden?

“En er wordt een enorm ding van gemaakt, terwijl je verborgen microfoon, die verborgen telefoon, die verborgen pen, daar wordt al helemaal geen ding van gemaakt. En als het om een camera gaat, woehhh.”

Heeft het te maken met de impact die het kan hebben?

“Dat zou kunnen...dat zou kunnen. En met de impact die het voor individuen kan hebben. En daarom vind ik wel dat je dat individuele belang altijd heel erg goed in het oog moet houden. Maar voor de rest heeft het helemaal niet zo ... niet zo'n groot ding van maken.”

En als je kijkt naar dat individuele, worden mensen ook altijd ingelicht dat ze op tv komen? Bijvoorbeeld zo'n medewerker van de Lidl, of hoe wordt dat gedaan?

“Ja, dat wordt wel van tevoren wordt dat gemeld. Dat dat zo is.”

Maar bijvoorbeeld bij de Lidl, wordt dan die persoon zelf aangesproken of...?

“Dat is niet...dat weten we vaak niet. Die naam hebben we niet. Nee, wel het filiaal. Ja.”

En qua het wederhoor gedeelte, dan krijg je ook altijd een mogelijkheid om te reageren?

“Niet elke medewerker. Nee. Nee. Want daar gaat het niet om.”

Vanuit het bedrijf dan?

“Vanuit het bedrijf of vanuit de branche. Dit was een brancheding, dus dan wordt er vanuit de branche wederhoor gevraagd. Natuurlijk, er wordt altijd wederhoor gevraagd. Maar niet van elke medewerker. Want sterker nog, als je dat zou doen, dan zou dat impliceren dat die medewerker verantwoordelijk is. Maar die is niet verantwoordelijk, dat is gewoon een uitkomst van hoe een bedrijf werkt, hoe die medewerkers geïnstrueerd worden en wat de uitkomst daarvan is voor de consument.”

Maar waarom niet het bedrijf bijvoorbeeld?

“Als het gaat over een branche. Als blijkt dat alle drogisten in Nederland iets fout doen, dan kan je toch niet één drogist daarop aanspreken? Dan spreek je de branche van de drogisten daarop aan.”

En die voert dan het woord voor al die bedrijven?

“Voor al die dingen. Er is meestal een brancheorganisatie te vinden dan die een groot deel of een heel groot deel van die branche vertegenwoordigt.”

En dat wordt dan meegenomen in het item of in de uitzending die reactie?

“Zeker ja. Zeker ja. Bij een specifiek bedrijf als Pretium, dan zit Pretium in de studio.”

En als je kijkt naar de techniek hoe die de afgelopen jaren veranderd is. Kijk, vroeger was zo'n verborgen camera natuurlijk veel minder makkelijk, dan als je kijkt een klein knoopje zit die nu bij wijze van spreken al in...

“Ja, ik weet dat we de eerste verborgen camera bril hebben meegemaakt en dat we er allemaal heel hard om gelachen hebben ook. Ook... ook toen...nu nog steeds gebruik je heel vaak een tas weet je.”

Dat is ook de meest voorkomende?

“Ja. Dat denk ik wel. Voor ons wel. Ja. Die kan je ook ergens neerzetten vaak, weet je wel. Dus nou, of dat nu zoveel makkelijker is... het beeldmateriaal is natuurlijk misschien wel wat beter of zo, maar dat is helemaal niet ...dat is helemaal niet zo relevant.”

Ja, want dat beeldmateriaal geeft natuurlijk ook heel goed aan dat het verborgen camera materiaal is?

“Ja. Ja. Maar dat zetten we meestal ook zelfs in het beeld ‘verborgen camera’.”

Eigenlijk altijd of niet altijd?

“Ik dacht het wel ja. Ja. Ja, soms is het zo duidelijk of soms zit het in de voice-over maar we maken het altijd duidelijk.”

Toch als een soort verantwoording van nou we hebben hem inderdaad gebruikt...

“We laten zien dat het met een verborgen camera is, zodat als mensen dat begrijpen. Dat vinden we belangrijk. Voor de rest niet, weet je. Hoe we dat nou precies doen, dat weet ik eigenlijk niet. Maar het is altijd duidelijk. Je ziet het altijd of je hoort het, of je kunt het in de voice-over zetten en het staat in beeld ja.”

Ik vind het wel leuk om te zien dat, als je ook kijkt naar hoe andere reageren, er zo'n verschil is.

“Ja, dat verwacht ik wel.”

Ik heb ook iemand gesproken van...die zit nou bij Medialogica en die komt van Reporter af. Nou, dat is ook een programma waarbij het in ieder geval realistisch is om ook die afweging te maken. Nou, en die had het inderdaad over die bommenwerpers en kinderlokken en dat soort dingen inderdaad.

“Ja, dat mag en voor de rest niet? Onzin. Vind ik zo’n onzin. En wat vind hij dan van de Keuringsdienst van Waarde?”

Die noemde hij niet, maar hij zei wel, omdat ik aangaf, want ik verantwoord mezelf wel van waarom dit onderwerp, nou vanwege mijn stage. Oh, waar heb je stage gelopen, bij Radar. Ooh, ok. Dan reageren ze gelijk zo en die was heel fel tegen Radar alleen al. De rest heeft die niet eens aan bod laten komen, hij kwam steeds terug hierop. Heel fel van ‘vind ik echt niet kunnen’ en ‘er zijn toch andere manieren’.

“Ja. Nee, ik zie dat helemaal niet. Het is ook nog binnen de wet. Dus het is binnen...weet je, wat wij doen is echt allemaal binnen de wet.”

En daar draait het uiteindelijk om?

“Nou, ja, voor mij wel. Ik kan gewoon echt niet met die Leidraad uit de voeten met de programma’s zoals wij dat hier maken en zoals wij dingen graag aan mensen willen vertellen. Nou, ja, en daarom vind ik dat Seats & Sofas wel echt een mooi voorbeeld, daar had ik van tevoren niet over nagedacht, dat je ziet dat zelfs de eigenaren van zo’n bedrijf er eigenlijk gewoon om kunnen lachen en het eigenlijk ook wel volkomen terecht vinden dat we het aanpakken. Maar wat is er dan erg aan? Ja...”

Heb je dan ook wel eens echt boze reacties gehad vanuit bedrijven?

“Ja. We hebben natuurlijk ook wel eens boze reacties gehad. Natuurlijk. Pretium. Woedend.”

Maar die zijn geloof ik tegen iedereen woedend die...

“Die zijn tegen iedereen woedend. Hoe je het ook doet, ze zijn woedend. Dus dat maakt ook niet uit. Maar goed, ik vind... eerlijk gezegd vind ik het belangrijker dat de procureur-generaal van de Hoge Raad, de Hoge Raad heeft nog geen uitspraak gedaan, maar in ieder geval het advies wat daar ligt, en ook wat de rechtbank in Den Haag gedaan heeft, dat daar niks op aan te merken is op het gebruik van de verborgen camera dan dat een Raad voor de Journalistiek met vakbroeders die er zelf niets mee te maken hebben daarover oordelen. Lekker makkelijk ook wel. Als je het zelf niet doet, weet je, dan denk ik ja... Ik heb er gewoon niet zo’n moeite mee.”

Nee, wat betreft die boze reacties, behalve Pretium?

“Uhm, waar zat nou nog meer iets in? Ja goed, er zijn natuurlijk een heleboel bedrijven... maar als ik nou van de recentere jaren...dan valt dat allemaal reuze mee. Dan valt het echt reuze mee....”

En van bijvoorbeeld inderdaad een Lidl-medewerker die zegt van ‘ik word door heel mijn familie herkend...’

“Nee, dat levert eigenlijk nooit narigheid op. Dat is ook gewoon mijn ervaring helemaal niet. Dat dat zo is. En...uhm...we hadden laatst met sloten, dat al die binnensloten met dezelfde sleutel opengemaakt konden worden. Nou, hadden we van die bouwmarkten, dat blijkt ook ... maar goed, dan doe je én de Gamma, én de Praxis én ...dan blijkt dat ze het

allemaal niet weten. Dat is heel anders dan dat ze het allemaal weten behalve één. Maar goed, als je dat doet, dan is dat weer dat wederhoor. Maar goed, dat is dit soort verhalen eigenlijk niet. En dan heeft het niet zo'n... en nogmaals, dan vind ik het echt volkomen vergelijkbaar met die verborgen telefoon. Maar waarom zou je een algemene consumentenlijn, die voor algemene consumenteninformatie bereikbaar is, waarom zou je dat niet mogen bellen en mogen uitzenden. Waarom zou dat niet mogen? Want iedereen kan daar toch heen bellen en hetzelfde horen? Dus waarom mag je het dan niet uitzenden?"

En als het inderdaad gaat over...nou, over niet een algemene consumentenlijn, maar iets specifieker? Dus kijk, consumentenlijn is natuurlijk altijd dat ...anders dan ... algemener.

"Algemener ja. Maar op het moment dat je zo'n algemene lijn belt en je gaat een hele specifieke vraag stellen en die medewerker aan de andere kant van de lijn kan die vraag niet beantwoorden en jij blijft purren en doorgaan, dan ben je de sympathie van de kijker allang kwijt. Allang. Daar gaat het namelijk helemaal niet om. Want die snapt ook wel van ja, wat flauw zeg, bel dan gewoon een deskundige. En terecht. Maar als het nou zo is dat je de Belastingdienst belt, die een consumentenlijn heeft, en je stelt vijf keer dezelfde vraag en je krijgt vijf keer een ander antwoord, waarom zou je dat niet uit mogen zenden? Ik zie dat niet in. En wat ... hoe moet ik dat anders dan doen? Allemaal consumenten vragen ja, toen kreeg ik dat, toen kreeg ik dat, toen kreeg ik dat. Ja, dat is wel heel ingewikkeld, maar waarom zou je het dan niet gewoon bij de directe bron halen? En de Belastingdienst zou je in dat geval natuurlijk kunnen laten reageren van hoe kan dat dan?"

Ja, het is niet zo van tevoren dat je aangeeft van 'goh, jullie worden uitgezonden' als het een wat kleiner stukje is...

"Kijk, weet je wat er gebeurt. Als ik de belastingdienst bel en ik zeg van je spreekt met Antoinette Hertszenberg, TROS Radar, ik heb deze en deze vraag. 'Ik verbind u even door met de persvoorlichter'. Dat is het eerste wat er gebeurt. Die vraag gaan ze helemaal niet beantwoorden. En dan zegt de persvoorlichter, 'ah het is goed dat u belt, ik bel u over vier uur terug, want dan heb ik een antwoord voor u'. Die zoekt het uit, te na en te na uit, en die komt met het goede antwoord. Nou, dat is logisch. Dat geloof ik wel. Dat geloof ik allemaal wel, maar als ik nou gewoon bel en ik zeg niet dat ik Antoinette Hertszenberg ben, maar Greetje van Dijk uit Zwolle en ik vraag hoe het zit en ik krijg meteen een antwoord...maar het is het foute antwoord, maar ik baseer wel mijn belastingaangifte erop in. En Riet huppeldepup daar vandaan krijgt een ander antwoord ingevuld... dat wil ik toch in beeld brengen? Ik wil toch niet in beeld brengen wat ik als Radar als antwoord krijg? Dat is helemaal niet relevant. Voor die mensen. Ik word toch geacht om relevante informatie voor consumenten... ik moet toch tegels lichten? Ik moet toch laten zien wat er niet deugt? Juist ook op het lichtere vlak? Want daar zit ...veel consumentenleed zit natuurlijk ook op dat lichtere vlak. Dat mag ik toch ook in beeld brengen? Waarom niet?"

En dat kun je het beste door je als consument voor te doen?

"Ja, ja. En door de werkelijkheid vast te leggen. Waar lopen die consumenten tegen aan? Nou, daar tegen aan. Nou, ja, dat is het dan. Ik zie echt het probleem helemaal niet. Misschien mis ik een ethisch gen, ha ha. Nee, dat vind ik helemaal niet dat ik dat mis, maar het is een andere afweging..."

Die afweging is er wel degelijk, maar hij is anders dan de meeste of een Hans Laroes of een Raad voor de Journalistiek vindt.

“Ja. Ja. Nou ja, maar ik weet wel dat de rechter aan mijn kant staat. Dat is dan wel weer leuk. Dat is heel mooi mee genomen. Maar ja, dat vind ik wel relevant. Want staat het in de wet dat het niet mag, ja, dan heb je je er gewoon aan te houden.”

Ja, want er staat bijvoorbeeld wel in artikel 139f, als ik het goed heb zo uit mijn hoofd, dat is één van de...dat is inderdaad dat je niet in de privésferen, restaurant of openbare gelegenheden zou mogen filmen. In de zin van restaurant, een hotel of inderdaad bij iemand thuis.

“In de privésfeer? Nee, dat klopt. Je mag op openbare terreinen mag je ... maar zelfs als je het in de privésfeer doet, is het de individuele versus de maatschappelijke belangen. Het is niet strikt verboden. Dus dat is wel...de rechter zal dan het individuele belang nog belangrijker vinden dan het maatschappelijk belang. Maar dat vind ik ook, dat vind ik ook. Maar voor ons bijvoorbeeld komt dat nog wel eens aan de orde als iemand zijn zaken aan huis doet. Maar ja, is het dan nog privé, of doet hij daar zijn zaken? Weet je. Iemand heeft dat zelf ook vermengd op dat moment. Dat doen wij niet. Wij gaan liever naar een kantoortje.”

Ja, want in die werksferen is het professioneler?

“Ja, wij zijn nooit geïnteresseerd in die privéopnames. En dat zullen we er ook zoveel mogelijk buiten houden. Maar als iemand verkoopdemonstraties geeft van een of ander kwakzalvenmiddel, in zijn woonkamer, ja, dan zullen wij proberen die woonkamer beperkt uit te zenden en echt onherkenbaar te maken. Want daar gaat het ons niet om. Maar ja, hij heeft zijn woonkamer op dat moment tot verkoopkamer gemaakt. Dat kan ik niet helpen. Kijk en als hij nou middelen verkoopt...kijk als het gaat om middelen van twee kwartjes en ze doen geen kwaad, dan zullen wij er niets mee doen, dan vinden wij dat helemaal niet relevant. Maar als het nou middelen zijn waar iemand doodziek van kan worden? Nou, dan zal de rechter vinden, dan neem ik een voorschot op wat de recht vindt, maar ik kan wel verwachten wat de rechter vindt, dat het heel goed is dat je dat aan de orde stelt.”

En dat is dan zo'n afweging die je maakt?

“En dat is een afweging die je maakt. En dan heb je wel in de privésferen van mensen gefilmd. Dus het is niet in zijn algeheleheid een soort... weet je... maar natuurlijk moet het weer een zwaardere ...of maatschappelijk relevanter worden naarmate je meer en dichter op de privésferen zit en namen gaat noemen en bedrijven gaat noemen, weet je. Dus hoe meer namen je noemt...als je iets algemeen doet, is het iets anders dan wanneer het steeds specifiek wordt. Maar ook hoe zwaar het is. En hoe licht je het brengt. Kijk dat van Seats & Sofas, dat was een komisch item bijna. Het was wel misleiding en het was wel een klacht, maar het was ook gewoon komisch. En die toon zat erin. Daarom reageerden die bazen ook zo goed erop en vonden ze het zelf ook grappig. Terwijl als je het gebracht had met een hard-beat en een voice-over dat het een grof schandaal is, dan wordt het wel weer anders. Dus de manier waarop je het verpakt, de toon, bepaalt de muziek ook.”

Hier krijg je dat spiegeleffect?

“Ja. Dus ja, zo gaan wij er mee om. Totdat we veroordeeld worden, dan pas gaan we veranderen. Maar dat is nog niet gebeurd. Nou ja. Maar dat zou een serieuze reden zijn om een andere strategie te hanteren. Maar ik vind het niet een onredelijke, onrealistische strategie.”

En als je kijkt, over-all, zijn die grenzen dan echt aan het verschuiven? Of denk je van het is meer onze grens die anders ligt dan die van anderen?

“Nou...dit hebben we gedaan vanaf '95. Doen we al 18 jaar zo. En toen waren er ook anderen die dat deden hoor. Maar ook toen riepen ze al van wuhwuhwuh, verborgen camera...weet je wat het is. Er zijn ook wel eens programma's geweest die hadden het als een soortstijlvorm. Er moest verborgen camera in elke week. Nou dat is gewoon niet handig. Dat moet je gewoon niet willen. Want dan sluit je je op in een bepaalde vorm en dan ga je rare dingen doen.”

Bijvoorbeeld een Alberto Stegeman?

“Nou, dat is wel een gevaar met zo'n type. Dat je dan...dan sluit je je een beetje op in zo'n vorm en daar zit het gevaar in. Nou wil hij natuurlijk ook nog wel altijd grote misstanden, weet je wel, maar ... ik zou dat als programma ook nooit doen. En ja ik vind dat ik het altijd wel kan verdedigen. Mensen mogen me er ook best voor ter verantwoording roepen.”

En het is niet per se dat je het meer doet dan anders? Het is een afweging die je iedere keer opnieuw maakt?

“Wat ik zeg. Soms is het ineens binnen vier weken twee keer raak en soms is het echt een half jaar niet. En dat maakt me ook echt helemaal niets uit weet je.”

Bijlage 3 - Interview Marc Josten

Heeft u zelf wel eens voor de keuze gestaan van ‘ga ik een verborgen camera gebruiken of niet’?

“Nee.”

Omdat KRO Reporter natuurlijk wel een onderzoeksprogramma is.

“Ja, maar nooit in de verleiding gekomen.”

Het is ook nooit dat er een onderzoek was waarvan u dacht ‘het is het overwegen waard’, of is het ook nooit overwogen?

“Nee. Nee, dat... maar goed, je kent mijn criterium. Daar heb ik ook dat stuk over geschreven. Het moet echt om buitengewoon belangwekkende dingen gaan, wil je ergens een soort vertrouwenscode schenden. Hetzelfde geldt voor het Openbaar Ministerie. Wanneer gaat een Openbaar Ministerie zijn opsporingsmethodes oprekken? Dan moet er bijna een kerncentrale voor op ontploffen staan, wil je dat doen. Want het is ook je gezag.”

Het is eigenlijk gewoon een no go-area?

“Nou, dat is... er zijn uitzonderingen. Het bekende voorbeeld is dat je niet doet... Maar stel ik krijg hier de tip dat als je deze man volgt, dan ga je horen, als je hem goed afluistert, dat hij van plan is om heel Hilversum op te blazen. Dan vind ik, dan is het maatschappelijk belang zo buitensporig, dan ga je het doen. Maar voor allerlei leuke, grappige, wat je tegenwoordig vaak ziet, leuke, grappige vormpjes van ‘kijk mij eens lollig dit doen’, ja, dat...”

In de zin van een Bananasplit dan of wel journalistiek?

“Er zit een geleidend gebied tussen Bananasplit en journalistiek en ik zou zeggen in principe, jouw woorden, een no go-area. Behalve in buitengewoon exceptionele gevallen. Maar dat is bijna zo exceptioneel als je dat je op een bepaald moment zegt, ik ga toch informatie uit een achtergrondgesprek gebruiken. Nou, als ik hier met jou zit, dit is een achtergrondgesprek, jij moet wel wat heel ernstigs aan mij te vertellen hebben, wil ik ons vertrouwen verbreken. Kijk, als jij op een bepaald moment in het gesprek zegt ‘ik ben zo van plan de hele trein neer te knallen’, dan denk ik van hè, ik heb ook een maatschappelijke taak. En hier is mijn maatschappelijke taak. Die gaat net ons onderling vertrouwen te boven. Ik moet aan de bel gaan trekken. Maar in alle andere, of in alle mindere gevallen, blijft het een vertrouwelijk gesprek.”

En noem dan eens wat voorbeelden. Want u zegt inderdaad er zit nog een gebied tussen Bananasplit en de echte journalistiek. Wat laat je daar dan onder vallen?

“Kijk, het punt is, ik ben daar zelf heel erg streng in. Dus toen je net vroeg van ‘heb je dat ooit overwogen’? Nee. Maar ik heb wel uitzendingen gezien waarvan ik denk, daar kan ik moeilijk heel erg boos over worden. Bijvoorbeeld, ik zag toevallig hier dat dinsdag... Van die Zembla-uitzending over die vieze ziekenhuizen. Nou, door in allerlei ruimtes te gaan met verborgen camera, zijn ze erachter gekomen hoe smerig de ziekenhuizen in Nederland zijn. Nou, dat vond ik toch wel een behoorlijk maatschappelijk belang om dat aan te tonen.

En dat had je... Zonder die camera was dat bijna niet mogelijk geweest. En misschien zou ik het zelf niet gedaan hebben, maar dat vind ik moeilijk van een vingertje op te heffen. Maar heel veel dingen die niet dat maatschappelijk belang hebben, die vooral er zijn omdat ze sensationeel willen zijn, dan vind ik het echt onzin.”

Net als inderdaad bij een programma als Radar? Toevallig was er afgelopen maandag weer een item over een voetspecialist. Je weet wel, die visjes die aan je voeten knabbelen. En daar waren ze inderdaad met een verborgen camera naar zo'n specialist gegaan om dat te filmen en de reacties te filmen.

“Ja, wat heeft het maatschappelijk opgeleverd? Ik heb het niet gezien...”

Het verhaal eromheen was dat... De beestjes knagen vooral omdat ze honger hebben en het heeft totaal geen effect.

“Maar dat gaat alleen met een verborgen camera?”

Plus wat interviews met een dokter die er meer vanaf wist en... Er waren twee of drie interviews omheen.

“Maar goed, was deze boodschap dat het onzin is, was die op jou... Had jij het verhaal ook geloofd zonder verborgen camera? Ja, ik ook. Dan heb je het ook... nou ja, dan heb je... Dat geeft al aan dat je het niet nodig hebt. En verder geeft het maatschappelijk belang van de onthulling over die visjes... ik bedoel het is niet onbelangrijk, maar het is van andere orde dan iemand die een kerncentrale of een trein wil opblazen. Ik bedoel hier ook: doel en middel. Je zet een ontzettend zwaar middel in. Privacy van mensen is namelijk heel erg groot goed en dat mag je, vind ik, alleen misbruiken als het echt van enorm maatschappelijk belang is. Daar blijf ik bij.”

En gaat het dan ook verder dan alleen verborgen camera, die privacygrenzen?

“Waarom denk je?”

Foto's? Is het echt dat op het moment dat mensen er niets vanaf weten dat je iets van ze maakt? Dat dat dan de grens is of ligt die...?

“Dat is iets moeilijker aan te geven, omdat er bepaalde regels zijn in de openbaarheid. Maar je mag ook niet zomaar van iedereen op straat foto's maken en ze afdrucken. Daar zijn ook regels voor. Maar het gaat er vooral om dat als je bij iemand met vertrouwen binnenkomt, jij komt hier binnen en je zou een verborgen camera bij hebben zonder dat je... Kijk, nu kondig je aan 'ik neem het op'. Maar stel je hebt hier dingen en je neemt allemaal dingen op en daarna ga je zo van 'nou, VPRO, stomme omroep' dit, dit en dit. Ja, dan denk ik van prima, maar het middel om mijn privacy en die van de VPRO te schenden, die weegt niet op tegen het maatschappelijk belang. Je wilt aantonen dat het een beetje een zootje is. Als jij hier had geweten dat hier een geheime terroristische organisatie had gewerkt en je was erachter gekomen, ander verhaal. Als je daar aanwijzingen voor had en je was dan gaan opnemen, snap je. Dat... Het zit heel erg in het doel en ik vind echt in principe niet, want je maakt de journalistiek steeds ongeloofwaardiger. En de journalistiek zit al met een geloofwaardigheidsprobleem, dus probeer je standaarden hoog te houden. En probeer ook iedere keer als je het bij toeval wel een keer doet, dat je het heel goed kan uitleggen. Dat je echt kan zeggen, van nou ja, het maatschappelijk belang was zo groot en

ieder ander middel had werkelijk te kort geschoten. We hebben nog wel gekeken of we het konden uitzenden zonder deze shots, kon niet."

Is het dan ook dat de journalist zich zou moeten verantwoorden als ze de keuze wel maken, ongeacht wat voor een journalist het is?

"Zeker. Daar hoeft ik geen seconde over na te denken. Ja. En iedere keer heel duidelijk: 'waarom hebben we dit gedaan?'"

Door middel van bijvoorbeeld een uitleg op een blog?

"Nee, nee, nee, in de uitzending zelf. Nee, een blog dat leest niet iedereen. Als jij of het nou Radar of welk programma dan is en je gebruikt het, we hebben het gebruikt dat zullen we zo zeggen, ten tweede waarom hebben we het gebruikt, dit was de reden."

En als je geen verantwoording geeft, lijkt het eigenlijk van ik vind het allemaal wel best?

"Die indruk die wek je. Dus, maar goed. En het pleit je ook niet... Ik bedoel, uitleg geven vind ik wel een stap vooruit, maar het pleit in mijn ogen nog niet vrij. Ik bedoel, het is niet zo dat iedereen die uitlegt waarom die een verborgen camera gebruikt, dat die is vrijgepleit."

Als je kijkt naar de Leidraad zoals die nu is, dan is die precies zoals u nu zegt, maar ze willen hem nu abstracter maken. In de zin van we halen bij wijze van spreken het onderdeel verborgen camera eruit, omdat dat nu één van de weinige dingen is die heel specifiek benoemt staat, en we laten het eigenlijk aan de journalist zelf over. Dus het is nog meer zelfregulering.

"Ja, over veel dingen heb ik een vrij absolute mening, hier niet over. Het gaat hier mij heel erg om het resultaat. Gaan mensen er ethischer mee om? Als dit ertoe leidt dat dat gebeurt, prima. Als dit ertoe leidt tot nog meer charlatanesque gedrag dan zou ik daar heel erg tegen zijn."

Dus het is niet dat de leidraden, dat dat hetgene is... het is echt de verantwoordelijkheid van de journalist zelf?

"Nee, uiteindelijk... Ik bedoel, je hebt regels tot het oneindige, maar uiteindelijk gaat het om het beroepsmoraal. Dat is heel belangrijk binnen de journalistiek. Dat daar zoveel mogelijk over gesproken wordt. Van waarom doe ik dit vak en als je die vraag beantwoordt, hoe voer ik het uit. En dit vind ik een hele principiële vraag."

Zijn er dan ook dingen die echt gewijzigd moeten worden in de moraal en de overwegingen?

"Nou, maar dan heb ik het over veel breder. Er zijn veel dingen in het journalistieke moraal die niet kloppen, die niet uitgewassen zijn van medialogica. Dat vind ik echt... Maar als je het echt over dit specifieke punt hebt dan vind ik dat er teveel programma's en vooral ook in die semi-amusementssfeer, die Stegeman en Radar ook, daar vind ik te vaak dat het te vaak als amusement wordt gebruikt."

Terwijl het wel allemaal, kijk het valt te betwijfelen of het journalistieke programma's zijn, dat is voor iedereen persoonlijk, maar wat betreft...

"Ja, maar ook amusement, het is ook... dat vind ik eigenlijk nog erger."

Bij wijze van spreken een Big Brother of zo?

“Ja, maar ho, dat is anders, daar geven mensen van tevoren hun privacy op door erin te gaan zitten. Dat vind ik al heel anders. Kijk, als jij zegt van ‘het kan mij allemaal niets schelen je mag van mij alles horen en alles zien’, dan schend ik jouw privacy ook niet.”

Het wordt soms wel als journalistiek programma benoemt namelijk. Dat ze zelfs zeggen dat Big Brother journalistiek is, omdat er interviews gehouden worden.

“Ja, weet je, dat gaat voor mij nergens over. Ik bedoel, als iets geen journalistiek is, dan is het zo’n programma. Als mensen dat vinden, best. Ik bedoel, het is geen beschermd beroep, dus ze roepen maar. Maar het is wel in mijn ogen de grootst mogelijke lulkoek.”

En wat betreft bijvoorbeeld een Alberto Stegeman? Wat je ook schrijft in dat stuk, dat ze het eigenlijk als een soort format gaan gebruiken?

“Dat vind ik de ondergang van een vak.”

Is dat dan een risico dat dan in de toekomst voorkomen zou moeten worden bij wijze van spreken?

“Ja... ik... nee, daar weet ik... Nee, dan ga je weer allemaal dingen verbieden en zo. Nee, ik hoop dat heel veel mensen daar, dat misselijkmakend vinden. En hoe meer mensen hoe beter.”

Maar hoe zou je dat beter kunnen reguleren?

“Ja, maar kijk, heel veel dingen kun je niet reguleren. Dat zijn mentaliteitskwesties. En als mensen onfatsoenlijk willen zijn, dat is ook niet altijd makkelijk tegen te houden.”

En wat betreft het opsporen van de justitiële grenzen, de rechtsgrenzen?

“Ja, of justitie zich aan de eigen methode moet houden? Ook daar weer, tenzij excessieve dingen. Stel ze komen een Bin Laden op het spoor dan zul je mij niet erg horen piepen als ze hun bevoegdheden overtreden. Snap je, dus het is... maar dan kun je het naderhand ook heel goed uitleggen.”

Maar stel, dit gaat allemaal over het maatschappelijk belang, maar waar ligt die grens van wat is maatschappelijk belang en wat niet?

“Dat is niet in een hard criterium neer te zetten. Dat is... Ik bedoel, je kunt het zo zeggen, als je het aan een verstandig publiek goed kunt uitleggen en dat vindt jouw uitleg redelijk aanbiddelijk, dan denk ik dat je er goed mee om bent gegaan. Maar het is geen hard criterium. Dit is ook geen wetenschap. Het is echt... Wanneer is iets fatsoen en wanneer niet? Daar is ook geen heel hard criterium voor te geven. Wat zijn de fatsoensgrenzen? Ik kan heel duidelijk aangeven wat ik fatsoenlijk vind of wat ik heel onfatsoenlijk vind, maar er zijn ergens van die grijze gebieden.”

En daar moet je proberen buiten te blijven?

“Ja, wat mij betreft wel. Al denk ik, als het grijs gebied is, ben ik wat milder. Als het echt duidelijk norm overschrijdend is, dan word ik daar fel op en goed gedrag wil ik graag prijzen.”

En in het geval dat zo’n leidraad gewijzigd gaat worden, wat zijn nou eigenlijk dingen waarvan u zegt deze dingen zou ik graag willen zien of deze ontwikkelingen zou ik graag willen zien?

“Oh, nou... dat hangt ook niet van regels af. Wat je zelf net aangaf, als er camera gebruikt wordt, zo'n verborgen camera, dat er dan ook duidelijk wordt uitgelegd waarom. Dat zou ik een goede ontwikkeling vinden als dat standaard gebeurt. Maar dat is ook een fatsoenskwestie.”

Gezond verstand?

“Ja, dat ook. Maar het is ook een vorm van transparantie. Het is goed voor je vak. Dat je ... de journalistiek geeft aan dat ze juist met de eigen normen, de eigen vaknormen om gaat. Daar wordt over nagedacht. Want als je verantwoording aflegt, geeft aan dat je erover hebt nagedacht. Dat zou ik een hele goede stap vinden.”

En als je kijkt naar bijvoorbeeld buitenlandse media. Die worden over het algemeen agressiever genoemd.

“Hangt af van het land.”

Bijvoorbeeld Engeland.

“Engeland is erg, Duitsland is netter.”

En wat dat betreft zitten wij er dan...

“Tussen in. Maar ja, ik sta in dat opzicht meer aan de Duitse kant dan aan de Engelse.”

En als je kijkt naar - we hebben het nu vooral over de ethische kwesties, maatschappelijk belang en dat soort dingen - maar als je kijkt naar de professionele afwegingen. Binnen het bedrijf, binnen het programma. De profilering. Dat soort dingen.

“Ja, daar mag een journalist zich nooit mee bezig houden. Daar moet... De Chinese Walls zijn. Tussen de commerciële afdeling en de journalistiek. Daar gebeuren die rampen ook vaak. Commerciële zenders willen geld verdienen en er zijn altijd wel mensen die naar wanstaltige dingen willen kijken en dan wordt er een soort markt aangeboord. Maar het heeft niets meer met journalistiek en ethiek te maken. Dat is gewoon knalharde commercie.”

En dat is ook dan het gevaar ervan?

“Daar ben ik... Ik bedoel, ik ben niet tegen commercie, maar wel tegen het uitleveren van de journalistiek aan de commercie. Je hebt een uitgeverfunctie en een hoofdredactiefunctie en de hoofdredactiefunctie die moet nooit last hebben van, tenminste qua journalistieke onafhankelijkheid, van die andere kant. Dus als bij mij iemand in de nek zou gaan hangen, zou hijgen, van ik wil verborgen camera's zien in je programma, dan zoekt die maar iemand anders, dan heb ik mijn ontslagbrief geschreven.”

En als je kijkt naar uitspraken van de Raad voor de Journalistiek van de afgelopen jaren en als je kijkt naar hoe vaak het voorkomt tegenwoordig, hoe serieus nemen we het dan?

“Dat heb ik niet zo goed bestudeerd als jij dat hebt gedaan. Wat is je analyse die je hebt gedaan op basis van die Raad voor de Journalistiek?”

Nou, het valt mij op, er zijn sinds 1998, puur op verborgen camera zaken die daaraan verbonden waren, waren er 23. Waarvan er vijf of zeven helemaal gegrond waren.

“Omdat ze ten onrechte gebruik maakten van verborgen camera? Nou, dat vind ik nog best wel veel. Als ze dat...”

En dan heb je bijvoorbeeld nog Alberto Stegeman, Peter R de Vries en TROS Radar met de zaak Pretium, het bedrijf heeft ook VARA Kassa aangeklaagd, daar zijn ook nog rechtszaken van geweest. Dat zijn er in totaal een stuk of zes, zeven.

“Ik neem aan dat de rechter daar de schending van de privacy toetste aan de maatschappelijke...?”

Nou, vooral vrijheid van meningsuiting, vrijheid van nieuwsgaring van de journalist vooral. In dat geval gaat de privacy boven?

“Ik vind dat behalve bij het extreem maatschappelijke belang, gaat dat boven.”

En als je nou gebruik maakt van zo'n verborgen camera en je beslist om het uit te zenden. Zouden daar dan ook nog voorwaarden aan moeten zitten? Verantwoordelijkheid nemen van hoe je die mensen in beeld brengt.

“Nou. Dan ben je de grens al over. Het doet een beetje denken aan zo'n centrum dat drugs test voor een party. Kijk, op zich hoort er geen drugs op die party, maar je wilt voorkomen dat de allerergste drugs op die party terecht komt. Daar lijkt dit ook op. Het is wel troep die verborgen camera, maar we willen eigenlijk de grootste excessen voorkomen. Er gaat alleen één klein ding vooraf namelijk dat je het prima vindt dat die camera's komen. En dat vind ik niet prima. Dus... Dit is wat mij betreft al een brug te ver. Maar ik ben dus niet altijd in alle omstandigheden tegen. In extreme gevallen. Het is ook de hardheidsclausule voor extreme gevallen. Zoiets zou je hierbij in je hoofd moeten hebben. Er zijn gevallen denkbaar waarbij je onder hele zware verantwoordingsregels voor jezelf, je dit goed zou kunnen keuren, maar verder niet.”

Bijlage 4 - Interview Hans Laroës

Ik zal even kort zeggen wat mijn insteek is. Het is naar aanleiding van mijn stage, die heb ik gelopen bij TROS Radar.

“En daar zien ze de Raad voor de Journalistiek niet zitten...”

Nee, niet helemaal. Daar heb ik ook regelmatig iets over gehoord. Maar ook wat betreft verborgen camera heb ik één keer een item gemaakt, dat heb ik helemaal voorbereid, en vervolgens zei de verslaggever gelijk van ‘Nou, we gaan met verborgen camera aan de slag’. En daar ben ik naderhand eigenlijk over na gaan denken en gaan researchen op internet en toen kwam ik ook het nieuwsbericht tegen dat, echt de dag nadat ik was begonnen, dat inderdaad de Leidraad gewijzigd gaat worden. En daar stond zo’n mooi zinnetje in ‘de verborgen camera gaat ook aangepast worden’.

“Ja, maar kijk, het punt is, omdat die hele discussie nog begint, kan ik nog niet zeggen hoe, welke kant die op gaat. Althans, niet namens... Ik kan wel zelf opvattingen geven. Dat is niet zo erg. Maar het is dus niet een standpunt van de raad.”

Nee, precies. Maar is er van tevoren wel besproken wat ongeveer de ideeën zijn, welke richting het op wil of ...

“Ja, maar meer in grote lijnen. Kijk, wij vinden... Het geldt niet voor de hele richtlijn, op ieder hoofdstukje zeg maar. Maar wij vinden hem eigenlijk iets te gedetailleerd. We vinden... Een richtlijn zou ietsje, één abstractieniveau hoger moeten zijn. En hij zou ietsje meer ook moeten, hoe zou ik het zeggen, incorporeren. Ik bedoel, zo’n zinnetje gaat wel over radio of gaat wel over televisie, ook wel de audiovisuele sector, maar de richtlijn is toch vooral geschreven door mensen die bij een krant hebben gewerkt. Dat zeg ik dan maar even heel simpel. Uhm, en ik bedoel, ik vind dat je dus iets meer moet nadenken over de audiovisuele sector en over de digitale wereld. Dus eigenlijk moet je een richtlijn hebben die alles omvat.

En of je dat dan in deelhoofdstukjes onderverdeelt, dat gaan we dan wel zien, maar laten we zeggen ... en wederhoor dat is niet iets wat alleen gebonden is aan een krant of iemand...dat heeft dan een relatie met de camera, de verborgen camera. Iemand open tegemoet treden, is niet alleen maar voor een journalist van de krant of tv of radio, dat geldt overal. En de manier waarop je dat doet is anders hè. Of jij nou met een notitieblokje ergens zit of met een camera, dat maakt verschil. Als je dit (voicerecorder, red.) ergens verstopt onder een tas en je hebt een vrolijk gesprek met iemand en je gaat het later gebruiken, dan maakt het niet uit of je handelt met dit of met een camera. Dus, we gaan het proberen zo te beschrijven dat het overal, alles dekt. En dat gaan we doen met... in discussie met anderen. Hè, we gaan niet dus zeggen van nou drie of vijf mensen uit de raad gaan twee weken, twee maanden, twee half jaar of wat dan ook in een kamertje zitten en gaan dan herschrijven. We gaan de discussie voeren via de website bijvoorbeeld. De website wordt verbouwd om de blogfunctie op te zetten, waar ze op kunnen reageren. We gaan gewoon genootschappen en de NVJ gaan we als grote partij ook vragen om na te denken over de richtlijnen. Ik wil ook de scholen benaderen en zeggen ‘Denken jullie eens na, zijn er bij jullie studenten die het leuk vinden om mee te discussiëren?’ En we gaan met zo’n draad bij andere redacties langs. Kijk, ik moet straks een afspraak maken met Pieter Klein van RTL, die dat ook graag wil. Dus ik ga gewoon naar redacties en dan kijken wat stelt de richtlijn in hun praktijk voor en als ze die nou helemaal niet kennen, wat soms

logisch is, en als ze hem zien, wat zouden ze, wat vinden ze goed en wat zouden ze vooral ... Gewoon op die manier input hebben en laten we zeggen drie maanden na..."

Zeg maar een eerste versie of...

"Nou ja, of ze geven input in ieder geval. En drie maanden na het begin denk ik, hangt er een beetje vanaf wanneer de website klaar is, drie maanden na het moment waarop we beginnen, denk ik dat we een concept maken waar we nog één keer op laten reageren en dan stellen we hem vast. Dat zal de procedure zijn."

En inderdaad vanuit uw eigen standpunten? Wat zijn dan een beetje eigenlijk de...?

"Als het over... Nou, laat ik zeggen, ik vind in z'n algemeenheid dat je als je met een verhaal bezig bent, dan laat je ook zien dat je journalist bent. Dus als ik jou aan de lijn heb dan vertel ik je dat ik journalist ben, dat ik een verhaal maak hierover en ik vertel je ook wanneer ik het opneem. Als ik met een camera werk, dan zet ik die camera pas aan als ik dat met jou heb afgesproken. Dus dat is het algemene uitgangspunt. En er zijn uitzonderingen, want er staat in de richtlijn bijvoorbeeld ook van 'je gaat nooit met draaiende camera op iemand af'. Dat vind ik onzin. Want allerlei politici, mensen in het bedrijfsleven, mensen van bonden, mensen die gewend zijn aan media en daarin volop opereren, die kan je rustig overvallen met een camera. Dat is geen enkel punt. Ik vind alleen, er is een aantal mensen die nooit met media te maken heeft, één keer in hun leven. En daar mag je wel iets voorzichtiger mee zijn. Met slachtoffers, of familie van slachtoffers mag je wel voorzichtig zijn. Ik bedoel, er zijn altijd uitzonderingen, maar mijn algemene uitgangspunt is: je vertelt dat je journalist bent en je bent open over je opereren. Maar dat wil niet zeggen dat er nooit met een verborgen camera kan worden gewerkt. Bij de NOS, uit mijn geschiedenis, zijn ze volgens mij wel eens naar de Raad gegaan, toen heeft de NOS het gewonnen. Toen was er een keer een onderwerp, dat kreeg de eerste Tegel ooit, dus dat moet een jaar of zes geleden zijn geweest denk ik, dat ging over verkoop van valse diploma's. En dat gebeurde in de trein en toen zat er een camera in een tas om die handel te filmen. En daarvan werd toen ook gezegd, dat vond ik ook, dit is de enige manier om dit in beeld te brengen. Want als je zegt ik ben een journalist... Dus er waren twee dingen die we niet hadden verteld, namelijk één dat we journalist waren en twee dat het werd opgenomen. Dat zijn de twee stappen in feite. Maar dat was de enige manier om dit verhaal te maken. Dus die afweging is gemaakt, van ja... Want normaal gesproken zouden we dat niet doen, maar dit is de enige manier om het verhaal te maken. Het verhaal heeft relevantie. Het is niet alleen maar lollig, maar het gaat ergens over. En dan is het dus verdedigbaar dat je het zo doet. Maar het is een uitzondering. Ik heb de indruk dat het bij een aantal verhalen waar bijvoorbeeld Radar zich mee bezig houdt, dat het niet nodig is, maar dat ze het doen omdat ze het leuk vinden. Er wordt vaak gezegd, tenminste nooit tegen mij, maar dat hoorde ik toen ik het er met raadsleden of met anderen over had, van ja, we zijn nou eenmaal televisie dus ik moest dat in beeld brengen. Het moet een beetje spannend zijn. En dat zeg ik dan zelf, als ex-hoofdredacteur, niet als voorzitter van de Raad, van ja, dat, als het niet nodig is, hoef je het niet te doen. Het is geen trucje. Hè, want het verwordt daarmee tot een soort maak-het-spannend-verhaal. Tot een soort trucje. En je moet per keer, welk programma je ook maakt, of het nou een consumentenprogramma is of een nieuwsprogramma of een achtergrondprogramma, je moet je altijd afvragen 'is dit de enige manier waarop we opereren of niet?' Wil je als journalist programmamaker bekend zijn of niet? En als je zegt nee, ik wil mezelf verstoppen en ik wil mijn camera verstoppen, dan moet je dat naar mijn idee alleen maar doen als het niet anders kan. Dus niet omdat het leuk is of dat het spannend is of omdat je

illustratiemateriaal nodig hebt, omdat het televisie is. Want ik bedoel dan moet je maar een beetje creatiever zijn. Daar trappen wij niet in zullen we maar zeggen. Dat vind ik onzin. Want die verhalen kennen die ken ik ook. Je hebt moeite met illustreren, nou dan moet je je best doen. Doe je het anders.”

Daar heb je verslaggevers voor die creatief moeten zijn?

“Ja. Dus ik denk, maar dat is mijn observatie van buiten, ik wil daar ook wel een keer over spreken, ook met Radar, ik denk dat het daar te gemakkelijk wordt gebruikt.”

Maar bijvoorbeeld afgelopen maandag was er ook weer een item bij Radar, ik weet niet of u het toevallig ... dat ging over ... of dan kan ik misschien beter een ander voorbeeld aanhalen. Dat van mijn eigen voorbeeld. In dat geval ging het over prijzen van autospiegels. In dat geval een autospiegel van Opel. En die originele was 110 euro, maar het kwam vrij vaak voor dat die spiegels eraf vielen, gewoon echt alleen het spiegelglasje. Origineel is 110 euro en als je dan een goedkopere variant kocht dan was die maar 15 euro. En als je ze naast elkaar legt dan zijn ze bijna hetzelfde. Op het logootje na zeg maar. En toen is er inderdaad vanuit de verslaggever bepaald, we zouden langs vijf garages, geloof ik, gaan met verborgen camera en dan inderdaad gewoon vragen van hoe duur zou het zijn ter vervanging om aan te geven hoe verschillend dat is zeg maar.

“Maar dan ben je niet op zoek naar een misstand. Je bent aan het laten zien hoe de markt werkt en hoe verschillend mensen met prijzen omgaan en ik denk dat je dat met een beetje creativiteit ook op een andere manier kan doen. Maar ze willen natuurlijk graag iemand hebben die zegt ‘nee, het is het goedkoopste wat we hebben, het is hartstikke mooi of hartstikke goed’ of ‘je moet een andere niet nemen’ of dat soort dingen.”

Ik moest inderdaad ook navragen bijvoorbeeld van hebben jullie dan ook geen alternatieven? Bij de ene Opel-garagist werd er gezegd van ja, die hebben we wel, en bij de andere werd gezegd die hebben we niet.

“Dus ik, ja... Ik kan me niet voorstellen, maar dat zeg ik dan maar even zonder dat ik die zaak in detail ken, maar ik kan me niet voorstellen dat dat de enige manier is om het te doen. Het is gewoon makkelijk, spannend. Maar het is niet per se nodig. Maar ja... Het is een beetje een werkwijze geworden.”

Ja, en wat betreft uw opinie en vanuit uw standpunt zou het meer zijn van ‘alleen als het echt niet anders kan’. Bijvoorbeeld in het geval van Zembla met die vieze ziekenhuizen?

“Ja, bijvoorbeeld. Omdat ik denk van je moet... Als journalist of als programmamaker moet je jezelf in zekere zin laten zien. En je kan best iemand sturen. Ik bedoel, je kan best een redacteur sturen die eerst overal langs gaat zonder camera om de verhalen op te tekenen. En daar kan je mensen best later mee confronteren, maar dat is iets, dat kost best veel werk misschien. Dus er zijn altijd manieren te bedenken om het anders te doen. En ik vind dat je dus die verborgen camera en vergelijkbare dingen moet bewaren voor die momenten dat het echt niet anders kan.”

En net zoals de programma's die wat meer richting de infotainment zitten? Ik noem maar een programma als Alberto Stegeman, Peter R de Vries.

“Ja, nou, dat zijn nog wel informatieve programma's. Kijk, lastiger wordt het met Rambam-achtige programma's. Maar kijk, Alberto Stegeman, Peter R de Vries, die

pretenderen, of die zijn gewoon, die opereren als journalist. Weliswaar een beetje bij een zekere grens..."

Er wordt ook wel eens gezegd: het zijn geen journalisten.

"Ja, maar bij hun geldt dat denk ik niet. Ik denk dat zij zich toch ook vooral... Naar eigen zeggen zijn zij volgens mij überjournalist. Dus dan moet je, dan zou je als Raad daar iets over kunnen vinden. Kijk, het is lastig hoor. Want dat ga je natuurlijk steeds meer krijgen. Stel dat dat gebeurt. Is een jakhals straks dan ook een journalist? Als daar een klacht over komt. Dat moet de Raad dan ook per keer bekijken van hoe zit dat nou precies, maar het is natuurlijk wel aan het schuiven. Vroeger was het overzichtelijker en had je kranten, radio en tv en nou is er infotainment en nu heb je natuurlijk veel meer infotainment en de hele digitale wereld erbij. En bij Radar kan je dat ook zeggen. Is dat nou een journalistiek programma of is dat nou een andersoortig programma? Horen die bij de Raad of juist niet? Het hangt er ook een beetje vanaf hoe ze dat zelf zien."

En wat betreft... want ik had ook wat literatuur natuurlijk opgezocht en ik zie er inderdaad ook dat er gezegd wordt dat het steeds meer als techniek gebruikt wordt gewoon puur om die kijkcijfers op te krikken.

"Nou, ik weet niet of het de kijkcijfers echt omhoog krint, ik bedoel... Dat wordt dan vaak gezegd net zoals ... Dat werd vroeger bij het journaal of bij de krant ook gezegd. Ik weet niet precies een truc om de kijkcijfers omhoog te krikken. Er is nooit een relatie met hoe je iets aanpakt en de kijkcijfers. En het is zelfs zo, en dat geldt per organisatie, naarmate de NOS spectaculairder zou gaan opereren, zou je eerder kijkers verliezen dan ze winnen. Dus die relatie zie ik niet. Maar het is vaak veel meer een soort, hoe zal ik het zeggen, een soort toch wel een beetje een kokervisie van de journalist. Het is spannend. Het is de manier waarop we het altijd doen. En zo ontwikkelt die manier zich. Vinden we spannend, vinden de kijkers leuk wordt er vaak gezegd. Maar dat weten we niet of kijkers het leuk vinden, maar dat zijn vaak... Dat soort zinnetje wordt vaak gebruikt. Dat vinden de mensen leuk. Dat zien ze graag."

Zou er dan meer uit de kijker gedacht worden in dit geval?

"Nee, de journalist doet alsof. Tenminste, ze redeneren niet veel vanuit de kijkers. Het is meer hun vertaling van hoe ze... Het is een soort... Je gaat bij elkaar bevestigen op een redactie dat het een leuk onderwerp is, dat dit de goede methode is, en dat wordt gewoon werkwijze. En er is niemand meer die zegt, moet dat nou überhaupt zo? 'Nee, joh, niet zo zeuren. Nee joh dat is leuk'."

Dat er inderdaad gezegd wordt door de verslaggever van 'Nou, laten we een verborgen camera gebruiken, want dat is leuk'?

"Ja. 'We zullen ze krijgen'."

Is er bij de NOS dan ook... ik bedoel u noemt net één voorbeeld, die was ik zelf eertlijk gezegd nog niet tegen gekomen, maar zijn er zo meerdere afwegingen geweest? Dat u op het punt stond van doen we het wel of doen we het niet?

"Ik kan me het niet herinneren. Maar in het nieuws kan het zich ook voordoen natuurlijk. Ik het me zelf zo niet herinneren. Maar dat komt, er wordt zoveel gemaakt. Ik ben nu twee jaar weg, dat als je met verslaggevers praat of binnenlandredacties die zeggen van oh ja,

toen ook. Ik kan me dat niet herinneren. Deze zaak kan ik me herinneren omdat die naar de Raad ging en. Omdat daar toen de Tegel voor werd gewonnen. En omdat het toevallig, omdat ik daar van tevoren bij betrokken werd bij die afweging. Het zal niet zo heel vaak gebeuren.”

Wat zouden behalve bijvoorbeeld open vizier en belang zijn qua afwegingen? Welke afwegingen zouden er nog meer genomen moeten worden?

“De belangrijkste afweging is, is dit de enige manier om een verhaal te brengen dat er toe doet? Een verhaal moet ook relevant zijn binnen de context van hè, moet het leuk zijn. Ik bedoel het kan wel leuk zijn om hier een willekeurige voorbijganger achterna te zitten met een verborgen camera, die iets raars doet, maar dat heeft geen relevantie. Zo’n verhaal over diploma’s die worden verkocht, dat heeft wel relevantie. Dus veel groter dan dit ene. Dus dat. Je moet per keer invullen van ‘voldoet dit nou eigenlijk aan de criteria?’ Is het een verhaal waarvan je vindt ‘dat moet iedereen weten en doet het er toe?’ En de afweging: is dit de enige manier om het te maken? En dan moet je ook weer gaan kijken van ga je iemand herkenbaar in beeld brengen of niet? Maar ik bedoel, dat zijn allemaal...”

Dat is pas als de keuze gemaakt is, van hoe ga je het uiteindelijk in beeld brengen. De Raad heeft ook, dat is inmiddels al weer heel lang geleden, een uitspraak gedaan over verborgen camera’s. De ambtshalve uitspraak was dat, 1996. Dat is een vrij groot bestand, ik meen uit mijn hoofd zes pagina’s, maar gaat daar ook nog iets speciaals voor komen?

“Speciaal over verborgen camera’s?”

Ja, dat was specifiek gericht op verborgen camera’s. Eigenlijk naar aanleiding van twee zaken van de EO van abortusklinieken waar toen gefilmd is, en een horecagelegenheid waar inderdaad met verborgen camera gefilmd was vanuit een programma en die daar bezwaar tegen maakte.

“Ik denk dat de richtlijn hem moet ondervangen. Ik weet niet of daar veel klachten over komen. Door de jaren heen zijn het er niet zo heel veel moet ik zeggen. Het is natuurlijk zo dat als je het over 1996 hebt en je hebt het over nu, de techniek wel heel anders is. Nu kan je je telefoon als het ware aanzetten en ik bedoel je kan ook een klein knopje maken, dus dat is ... Alles wordt nog kleiner en makkelijker. Dus het zou vaker kunnen. Kijk, het kan zijn dat als er een heftig debat is in de samenleving op een gegeven moment over een verborgen camera of iets dergelijks en er is geen zaak, kan het wel zijn dat de Raad op een gegeven moment daar iets van gaat vinden. Maar dat is hypothetisch. Dat zou ... dat weet ik niet. Ik vind wel dat in zijn algemeenheid de Raad iets vaker - het zal niet heel vaak zijn, zoveel zaken zijn er nou ook weer niet, je moet ook weer niet als een soort superhoofdredacteur willen opereren - maar dat we iets vaker zeggen dat we zelf initiatief zullen nemen voor bepaalde zaken. Kijk die RVD-uitspraak van van de zomer over de mediacode is daar een klein voorbeeld van. Ik weet niet of je dat gevolgd hebt, maar we hebben van de zomer, toen er weer zo’n fotomoment was van Willem-Alexander en Máxima en de kinderen, hebben we gezegd dat die mediacode alleen maar beschouwd kan worden als een interne richtlijn voor de RVD en niet journalistiek kan binden. Dat soort dingen, dat zou kunnen zijn dat de Raad misschien twee, drie keer per jaar af en toe iets vindt. Dat zou dus ook kunnen zijn.”

Dus meer dat de Raad vindt ‘dit vinden wij en wat de journalisten er mee doen dan is dan aan hen zelf’?

“Ja, natuurlijk. Want het enige wat we hebben is een opvatting. In de hoop dat het een verstandige opvatting is waarvan journalisten zeggen van nou, daar kunnen we wel wat mee. Het zou kunnen zijn dat het op een gegeven moment, maar het kan overal over gaan, maar het zou kunnen dat het ooit over een verborgen camera gaat. Kan.”

Maar wat u net zei over dat de techniek steeds geavanceerder wordt, maakt het dat dan ook niet toegankelijker dat mensen er nog makkelijker naar grijpen?

“Ja, en daarom is het verbazend dat het zo weinig gebeurt. Het is ook heel makkelijk. Je zal over een poosje ook wel drone-zaken krijgen. Die zul je ook wel een keer krijgen. Privacygrenzen en drones... ja. We will see.”

Het zijn vooral die privacygrenzen natuurlijk?

“Ja. Maar ja, kijk, je kan van alles voorzien, maar stel dat het nou allemaal, dat er geen bijzonderheden zijn, geen excessen, dat mensen het niet vaker doen dan anders, ja, dan duurt het misschien weer zes jaar tot er een zaak langs komt.”

Ik heb nu misschien 23 zaken geteld, gewoon puur op verborgen camera gezocht dan.

“Ja, wat je natuurlijk wel krijgt, is...hoe zal ik het zeggen. Op een gegeven moment...Nou laat ik maar jurisprudentie noemen, dus dan weet iedereen wel wat de Raad vindt... Ik denk zelf dat eigenlijk alleen maar Radar, Kassa weet ik gewoon niet, maar omdat Radar een paar keer aan het woord is geweest, de enige is die af en toe daarmee te maken krijgt in zaken. Want ik denk dat de meeste journalisten of ze nou van RTL of van de NOS of wherever van zijn, over het algemeen wel dezelfde uitgangspunten hanteren. Misschien dat je soms in specifieke omstandigheden net even een iets andere afweging maakt dan. Ik zie helemaal, en dat geldt eigenlijk voor alles in die zaken, geen excessen. Meestal zijn de zaken bij de Raad uiteindelijk heel simpele zaken. Het zijn bijna nooit hele grote zaken. Kort geleden, een grote zaak die ik me dan herinner uit de afgelopen jaar, is die van Albayrak tegen de NOS. De meeste andere zaken zijn gewoon hele simpele zaken waarin journalisten meestal gelijk krijgen. Of waarbij de fout zo evident is, namelijk geen wederhoor gepleegd. Ik vraag me soms af hoe dat in godshemelsnaam nou kan? Het is zo voor de hand liggend dat je het bij wijze van spreken schriftelijk af kan doen. Er zijn niet heel veel, tenminste maar twee of drie zaken per jaar die iets groter zijn en die een bredere werking hebben voor de journalistiek. En dat is al veel. Maar dat geldt ook voor volgens mij de verborgen camera's. Ik kan me niet, nou weet ik ook niet alles, maar van de afgelopen jaren niet van die grote zaken herinneren.”

Het zijn inderdaad kleinere. Van Radar was ik er één tegen gekomen, dat ging over een chocolade-item en die vrouw was inderdaad gefilmd in een winkel met verborgen camera en verder weet ik inderdaad van dit jaar niet meer. Vorig jaar waren er geloof ik drie en daarna was het alweer wat minder aan het worden zeg maar.

“Ik heb zelf niet... Ik denk niet dat Radar, de redactie van Radar, op dat punt vindt dat de Raad voor de Journalistiek gelijk heeft. Ik denk dat ze gewoon vinden van ‘laat ons maar’, want dat geldt daar. Maar daar speelt ook nog bij, denk ik, dat Antoinette Hertsberg ook het idee heeft van ‘ik wil mijn werk niet laten toetsen door mijn collega's’. Dat speelt volgens mij ook een rol. Dat volgens mij... ik bedoel, ik zou het zelf niet hebben, want ik vind dat er altijd een beroepsethiek is waaraan je getoetst kan worden en dat gebeurt altijd door collega's. En je kan er ook niet mee eens zijn met sommige uitspraken, maar

dat staat op zichzelf. Maar goed, dat moet ze zelf weten. We zullen binnenkort overigens over een poosje ook wel weer met haar gaan spreken.”

Maar wat betreft de afwegingen. Het zijn eigenlijk vooral ethische afwegingen waar we het nu over hebben, maar puur op professioneel vlak, ook richting het programma toe zeg maar, wat kunnen we doen...kijk kijkcijfers is lastig.

“Nee, ik zie geen relatie met kijkcijfers. Verborgene camera, kijk, dat vind ik een methode... Het gaat veel meer om wat voor soort programma ben je, vinden mensen dat leuk en er zal wel eens een keer iets zo groot zijn dat iedereen ernaar gaat kijken. Maar het programma heeft meer...krijgt meer cijfers door zijn langjarige reputatie dan door wat zat er in de vorige uitzending en was dat een verborgene camera of niet. Dat denk ik niet.”

Het is dan meer dat het dan een spraakmakender programma bijvoorbeeld wordt. Maar qua professionele afwegingen wat zouden die wat betreft u moeten zijn? Qua hoe profileren we het programma bijvoorbeeld.

*“Ik denk dat een verborgene camera iets meer... het lijkt een beetje Robin Hood-achtig. Het beeld behoort wat slechter te zijn, het hoort wat meer te dansen ... Je kent de Amerikaanse documentairstijl die op een gegeven moment ook zo is gaan doen om het spannender te maken. Het hoeft niet, maar het stond zo spannend. Net doen of je de camera los in de hand had. Want is verhaal bewegen met jezelf bij zo'n steadycam. Dat soort dingen. Dat vind ik moeilijk. Want dat moeten programmamakers zelf weten. Het geldt natuurlijk ook bij breaking news. Mensen beginnen eraan te wennen en vinden het zelfs wel leuker als de eerste opnames slecht van kwaliteit zijn. Dat is namelijk spannend. Als het gewoon... Er gebeurt hier iets en je doet zo *schudt met zijn telefoon*, dat zijn de eerste tien seconden van... Daarna moet het natuurlijk wel professioneel. In zekere zin is het onzin, want het is alleen maar vorm, buitenkant. Maar als het zo werkt, vind ik het niet erg. Hangt een beetje van het programma af. Naarmate je meer een nieuwsprogramma maakt, moet je meer bij de authenticiteit blijven. Naarmate je meer naar vandaag gaat, kun je meer spelen met vorm denk ik. Dus ik heb daar niet een grote rationele, principiële gedachte over.”*

En wat betreft media versus justitie zeg maar? Bijvoorbeeld een Alberto Stegeman en Peter R de Vries zitten wel eens op het randje van die grenzen. Is het ook niet dat je daar als journalist niet wat voorzichtiger mee moet zijn zodat die verhoudingen niet geheel verstoord worden?

“Hoe bedoel je dat precies?”

Dat journalisten makkelijker over de strafbare grens heen gaan en dat het misschien makkelijker getolereerd gaat worden, maar dat als het vaker gedaan gaat worden, dat het misschien juist een soort ergernis wordt.

“Dat zou kunnen ja, maar dat is theorie natuurlijk. Want dat doet zich nu niet voor. Ik denk wel dat het wettelijk natuurlijk niet geregeld is, maar in de praktijk dat journalisten met hun taakomschrijving ietsje meer ruimte krijgen dan een rechter bijvoorbeeld. Als individu mag je waarschijnlijk minder hè in dit geval dan een journalist, omdat die een soort algemeen belang dient. Als je daar voortdurende misbruik van maakt, dan krijg je een soort backlash. Maar dan moet je eerst wel een hele serie van overtredingen hebben.”

En bij bijvoorbeeld Alberto Stegeman die toen bij Schiphol zeg maar, die zocht daar wel duidelijk de grenzen op en ging er in zekere mate ook wel overheen.

“Ja, dat heeft volgens mij geen effect op de journalistiek. Dat leidt hoogstens tot antwoord op de vraag ‘is hij strafbaar of niet?’ En dat richt zich op hem. Kijk, als gedurende een jaar nou zeg maar dertig journalisten bezig waren met hetzelfde, dan krijg je een wat grotere discussie over moeten we die journalistiek eigenlijk wel z’n gang laten gaan? Maar dat is nooit op basis van één individu. En daardoor wordt Alberto Stegeman ook wel een beetje gezien als een buitenstaander in het geheel. Een beetje de stuntcamera.”

En Peter R de Vries bijvoorbeeld? Die richt zich veel op andere individuen. Alberto Stegeman die, dat is tenminste mijn beeld, pakt grotere problemen aan of brengt die in beeld ...

“Nou, ja, of doet in ieder geval alsof het grotere problemen zijn...”

Peter R de Vries richt meer op individuen.

“Op specifieke rechtszaken. Op specifieke criminelen moet ik dan zeggen. Ja, dat maakt niet uit. Ik denk dat Peter R de Vries een beetje,... die R vind ik altijd zo idioot, ... maar dat die een betere naam heeft dan Alberto Stegeman. Dus dat het hem wat meer wordt gegund. En dat bij hem ook fouten worden toegestaan omdat er tegenover staat dat ie een heleboel resultaten bereikt. En toch, vaak wel gelijk heeft, of in ieder geval iets in gang zet.”

En wat betreft dat sensationele? Je ziet natuurlijk ook steeds meer programma’s als Bananasplit en zo, die ook gebruik maken van verborgen camera. Dat valt er buiten dan?

“Ja.”

En Big Brother? Ik las van de week in één van de literatuurboeken die ik heb dat Big Brother ook neigt naar journalistiek, omdat er interviews gehouden worden.

“Dat lijkt me compleet... laat ik zeggen, daar kun je een heel boek over schrijven, maar je kan het ook samenvatten met ‘compleet gelul’. Dat heeft toch geen enkele invloed op discussie om het vak journalistiek? Er is geen enkele kijker die denkt ‘daar wordt geïnterviewd dus is het een journalist’. Dat is gewoon niet zo. Er zijn vaak mensen bezig om op basis daarvan een hele theorie te bouwen en dan denk ik nou... Kijk over vijf jaar nog eens hoe het met je potentiële theorie zit.”

Eigenlijk is de praktijk dan belangrijker dan de theorie?

“Ja, nou is het wel goed om dingen in de gaten te houden. Want er kan natuurlijk wel iets ontstaan, maar wat heel vaak gebeurt, is dat op basis van dit soort programma’s... Omdat ze nou eenmaal veel aandacht trekken of dat men een heel theoretisch bouwwerk te bouwen... En als je dan een jaar later kijkt dan denk je van ‘waar gaat het eigenlijk over?’”

Dus vandaar dat jullie wat dat betreft qua theorie vanuit de Raad wat...

“Nou, vanuit de Raad kun je eigenlijk alleen bezig zijn met een specifiek geval. Want je krijgt een klacht en daar gaat het over.”

Maar qua leidraad? In dit geval meer de theorie.

“Nou, de Leidraad is meer van laten we maar zeggen de optelsom van de ethiek van het vak. Er zijn ook heel veel... Er zijn codes, je hebt de Code van Bordeaux...”

Maar er is er eigenlijk geen één zo specifiek als de Leidraad. Die specifiek de verborgen camera noemt.

“Nee, maar dat is dus... Dat vind ik dus ook onzin. Dat de Leidraad, die eigenlijk abstract behoort te zijn, dat die wel een aantal details noemt. Ik zou dan in ieder geval zeggen van als je als journalist opereert dan maak je dat ook kenbaar. Als uitgangspunt. Dan doet het er niet toe of dat met een pen of met een camera is. En dan vervolgens kan je iets zeggen over je niet uitgeven als journalist en iets over de specifieke omstandigheden wanneer het de enige manier is waarvan je vindt dat je verhaal gemaakt moet worden. Volgens mij moet je het niet verder gaan invullen dan dat. Want dan ga je weer uitzonderingen creëren en dan krijg je ook van camera...Mmoeten we dan ook microfoon gaan beschrijven? Opnameapparatuur? Moeten we dat en de iPhone dan ook doornemen? Want daar zit ook een voicerecorder in. Dus dat juist niet.”

Maar dus juist wat oppervlakkiger? En het is aan de journalist om te kijken wat die er mee doet?

“Ja.”

Iets anders. Er werd in een bericht in Mediaforum over de discussie en dat de Leidraad gewijzigd gaat worden over een rapport aan Neelie Kroes gesproken. Ik vroeg me af om welk rapport dat ging en er stonden een aantal punten in die wel heel streng waren tegenover de journalistiek.

“Ja, ik weet niet meer precies de naam van het... Het was de voormalige president van Estland, een vrouw, met twee anderen... Maar als je googelt op Mediaraad Brussel Neelie Kroes dan kom je wel een heel eind. Het was een heel rapport over, een beetje een wereldvreemd rapport op sommige plaatsen. Op sommige punten ook niet. Maar die moesten haar een rapport uitbrengen over, ik weet niet meer precies wat het was, maar over de journalistiek. Publiek versus commercieel et cetera. En daar hoorde ik bij dat ze kwamen met een voorstel om in ieder land eenzelfde soort mediaraad te creëren op basis van de wet, waardoor de mediaraad ook zou kunnen straffen, met geld, en ook zou moeten kunnen zeggen dat jij als journalist een paar maanden, een jaar of altijd je vak niet meer mocht uitoefenen. Dus dat je uit het vak werd gezet. Dus de consequentie daarvan is dat ze op andere plekken in het rapport ook aangaven dat ze niet wisten hoe ze precies moesten formuleren wie journalist was. Dus dat was wel een probleem. En met name dat specifieke punt, de mediaraden met name, dat heeft heel veel kritiek gekregen. En in Nederland heeft ook staatssecretaris Dekker gezegd dat ie dat niet wil, die wil meer zelfregulering. Het is wel verdacht stil rondom het rapport. Dus ik denk dat ook Kroes weet dat ze daar niet mee gaat scoren. Maar je weet niet in hoeverre dat denken ooit terug komt. Kijk, in Engeland zie je het min of meer op dezelfde manier terug op basis van de hack die Rupert Murdoch en de News of the World... En daar wordt een veel strenger systeem bedacht. Maar dat komt vooral ... De journalistiek, althans een deel, het verpest heeft. Als wij zoiets in Nederland mee zouden maken, dan zou je dat niet meer... Ik bedoel, hoe principieel het juist ook zou kunnen zijn, dan hou je het toch niet meer vol om te zeggen van ja de Raad voor de Journalistiek...”

Is de Raad daar dan ook veel strenger? En zie je dan ook dat het meer invloed heeft?

“Nou ja, in ieder geval strenger is. Het moet nog wel gebeuren allemaal.”

Maar zie je dan bijvoorbeeld ook, om toch weer terug te komen op de verborgen camera, echt verschil? Dat wij wat dat betreft misschien wat opener zijn of terughoudender vergeleken met andere landen?

“Op dit specifieke punt zou ik dat niet weten. Dan zou je... Misschien dat je Daphne Koene, de secretaris van de Raad, dat weet. Want die heeft ooit, een jaar of vijf geleden onderzoek gedaan naar verschillende Raden in verschillende landen. Ik weet niet of dat enkel en alleen gaat om werkwijze en organisatievorm. Het kan ook gaan over dit soort uitspraken. Dat weet ik niet. Zij zou het moeten weten in ieder geval. Ik denk in ieder geval, wat betreft de verborgen camera, dat dit soort specifieke beschrijvingen gaan verdwijnen. Wat niet wil zeggen dat iedereen zijn gang maar moet gaan. Het heeft alleen maar te maken met hoe schrijf je iets op?”

Is het dan eigenlijk ook dat de journalisten in de loop der jaren wat dat betreft ook meer verantwoordelijkheid hebben genomen?

“Ik denk dat over het algemeen, dat de Nederlandse journalistiek heel fatsoenlijk opereert. Als je naar de zaken bij de Raad kijkt, daar zitten geen grote uitglidders bij. Sommige dingen blijven hangen. Ruben destijds, dat blijft hangen. Maar zich dat nou voor? Hoeveel grote zaken zijn er nou die echt leiden tot een splijtende discussie? We hebben geen, voor zover ik weet, geen telefoonhackschandalen en als we ze al hebben dan zouden ze niet zo grootschalig zijn. Veel minder polarisatie en competitie dan in Engeland. Het gaat veel heftiger daar. De concurrentie is natuurlijk, in die concurrentiestrijd ben je geneigd om verder te gaan. Ik zie hier ook geen groot verschil tussen publiek en commercieel.”